

De roze gemeentegids

**Beleid voor lesbische vrouwen, homomannen,
biseksuelen en transgenders**

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Auteur: Judith Schuyf en Juul van Hoof

Met medewerking van: Peter Dankmeijer, Hanneke Felten,
Jiro Ghianni, Charlot Pierik en Josee Rothuizen

Eindredactie: Mariette Hermans

Fotografie: Sjaan van der Jagt, www.pixelpolder.com

Vormgeving: Suggestie & illusie

Drukwerk: Libertas

ISBN: 978-90-8869-073-0

Bestellen: www.movisie.nl

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan
onder voorwaarde van de bronvermelding: © MOVISIE,
kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling.

Juni 2011

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

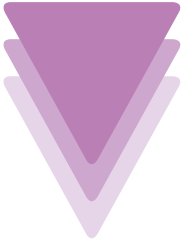
Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiering
van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en
het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De roze gemeentegids

**Beleid voor lesbische vrouwen, homomannen,
biseksuelen en transgenders**

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Deel 1: Inleiding op het LHBT-emancipatiebeleid	7
Hoofdstuk 1: De doelgroepen van het LHBT-emancipatiebeleid	9
Hoofdstuk 2: Hoofdpunten van het regeringsbeleid	11
Hoofdstuk 3: Het Koploperprogramma	13
Hoofdstuk 4: De vierde landelijke monitor LHBT-emancipatiebeleid	18
Deel 2: Middelen die een gemeente kan inzetten voor LHBT-beleid	27
Hoofdstuk 5: Regie en leiderschap	29
Hoofdstuk 6: Meten is weten: LHBT's in lokale monitoren	39
Hoofdstuk 7: Zichtbaarheid en communicatie	46
Hoofdstuk 8: De gemeente als werkgever van haar eigen personeel	52
Hoofdstuk 9: Trouwambtenaren: Toetssteen van lokaal beleid	54
Hoofdstuk 10: Samenwerkingspartners betrekken, overtuigen en steunen	59
Hoofdstuk 11: Borging van LHBT-beleid	66
Deel 3: Van beleid naar terrein	71
Hoofdstuk 12: De Wmo biedt kansen	73
Hoofdstuk 13: Ouderen	80
Hoofdstuk 14: Jongeren	85
Hoofdstuk 15: Onderwijs	91
Hoofdstuk 16: Veiligheid	103
Hoofdstuk 17: Multiculturele samenleving	119
Hoofdstuk 18: Sport	131
Hoofdstuk 19: Transgender	140
Woordenlijst	150
Bronnen	152
Bijlagen	157
Bijlage 1: De <i>Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid</i> in het kort	157
Bijlage 2: Vragenlijst <i>Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid</i>	159
Bijlage 3: Uitslagen <i>Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid</i>	166

Inleiding

Voor u ligt *De roze gemeentegids*. Het is gedeeltelijk een vervolg op *Homobeleid uitgelicht* dat in 2005 verscheen. Net als zijn voorganger, vormt het een naslagwerk waaruit gemeenten en lokale belangenorganisaties informatie en inspiratie kunnen putten voor hun emancipatiebeleid voor lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders (LHBT). Juist omdat de term 'homobeleid' suggereert alleen over homoseksuele mannen te gaan, gebruiken we deze meer inclusieve afkorting die ook internationaal gebruikelijk is. Ongeveer 6 procent van de Nederlanders is homoseksueel, lesbisch, biseksueel of transgender. Emancipatiebeleid voor LHBT-burgers gaat dus over bijna één miljoen mensen.

Gemeente voor alle burgers

De gemeente is er voor alle burgers. Tegelijkertijd leven er verschillende meningen onder burgers en dat geldt zeker rond een thema als homoseksualiteit. Veel mensen hebben weinig kennis over homoseksualiteit en daardoor vooroordelen. Conservatieve religieuze overtuigingen vormen vaak een belemmering voor gelijke behandeling. Zeker in gemeenten of wijken met een conservatieve bevolking zal dat een rol spelen. Het kan zijn dat een meerderheid moeite heeft met het accepteren van een minderheid. Het is van belang dat het gemeentebestuur voorkomt dat minderheden worden onderdrukt en ervoor zorgt dat grondrechten worden gewaarborgd. Dat is democratie: de meerderheid beslist, rekening houdend met minderheden. De gemeente moet daarom zoeken naar een gemeenschappelijke deler waarin iedereen zich kan vinden. Termen als 'respect en tolerantie', of 'goed met elkaar omgaan in de buurt' kunnen daarvoor dienen. Juist in de emancipatiefase van sociale acceptatie (zie kader) is dat belangrijk.

Wat vooraf ging

Sinds de oprichting in 2002 ondersteunt het Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid lokale overheden bij het opstellen en uitvoeren van LHBT-beleid. In 2007 is het Kenniscentrum opgegaan in MOVISIE. MOVISIE werkt voor en met overheden, burgerinitiatieven, vrijwilligers- en professionele organisaties met als doel de participatie en de zelfredzaamheid van burgers te bevorderen. Nog voor de fusie, in 2005, bracht het Kenniscentrum Lesbisch en Homo-Emancipatiebeleid een gids voor gemeenten uit, getiteld *Homobeleid uitgelicht*. De reacties van gemeenten waren positief: met name aan cijfermatige en praktische informatie bleek veel behoefte.

Sociale acceptatie

Nadat in 2001 de openstelling van het burgerlijk huwelijk een feit was, leek de homo-emancipatie in Nederland voltooid. Maar hoewel gelijke rechten grotendeels in de wet zijn vastgelegd, is daarmee niet gezegd dat de maatschappij deze wettelijke normen en waarden ook tot de hare heeft gemaakt. Op veel gebieden is inmiddels duidelijk geworden dat emancipatie nodig blijft: de veiligheid op straat en in de buurt staat onder druk, in het onderwijs en op de werkvloer blijft het belangrijk aandacht te vragen voor seksuele diversiteit.

Na het bevechten van discriminatie en het opkomen voor gelijke rechten, is nu de derde fase van de homo-emancipatie aangebroken. Deze fase gaat vooral over sociale acceptatie: ervoor zorgen dat wat in de wet staat ten aanzien van non-discriminatie en gelijke rechten ook tot het normen- en waardensysteem van de maatschappij en haar deelnemers gaat behoren.

In de eerste uitgave lag de nadruk op de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de kansen die invoering van die wet bood voor het LHBT-emancipatiebeleid. Sindsdien is er het nodige veranderd. Het ministerie van OCW leverde met het Koploperprogramma een duidelijke inspanning om het LHBT-beleid te decentraliseren en verlegde bovendien de aandacht naar onderwerpen als:

- * het bespreekbaar maken van homoseksualiteit
- * het bevorderen van veiligheid en aanpak geweld en discriminatie
- * en het creëren van een homovriendelijke omgeving op school, op straat en op het werk.

MOVISIE ondersteunt Koplopergemeenten om hun LHBT-beleid vorm te geven en goede praktijken met elkaar uit te wisselen.

Daarnaast toetst MOVISIE tweejaarlijks onder gemeenten hoe het ervoor staat met het LHBT-beleid. Onze *Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid* is een vragenlijst waarmee we gemeenten ondervragen over hun intenties, plannen en concrete uitvoering. Iedere twee jaar bepalen we daarmee wie de Lantaarnprijs wint. De prijs gaat naar de gemeente die het best scoort op het gebied van LHBT-beleid. In het najaar van 2010 namen we voor de vierde keer de monitor af.

Deze publicatie

Inhoudelijk gezien bevat *De roze gemeentegids* drie onderdelen:

- * Allereerst een overzicht van wat lokale overheden kunnen doen aan LHBT-emancipatiebeleid, algemeen en naar werkterrein. De gids geeft maatregelen die zowel grote als kleine gemeenten kunnen uitvoeren, maatregelen die weinig kosten en speciale projecten.

- * Ten tweede biedt deze gids in kaders een overzicht van verschillende goede praktijkvoorbeelden die gemeenten op verschillende terreinen al uitvoeren. Deze staan verspreid door het boek bij de betreffende hoofdstukken.
- * Ten slotte bevat het boek de uitkomsten van de vierde *Monitor lokaal LHBT-emanipatiebeleid* die in de laatste maanden van 2010 is afgenomen. Ook deze uitkomsten bieden een blik op de praktijk van de lokale overheid.

Hopelijk is ook dit naslagwerk een inspiratie om in uw gemeente voortvarend kansen, veiligheid en ontwikkeling te bieden aan lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders.

Judith Schuyf en Juul van Hoof

Deel 1

Inleiding op het LHBT- emancipatiebeleid

In dit inleidende deel staan we ten eerste stil bij de doelgroepen: niet langer schrijven we over 'homobeleid', maar we gebruiken de term LHBT, in feite een afkorting. Waarom doen we dat? In hoofdstuk 1 leest u er meer over.

Vervolgens belichten we het kabinetsbeleid van de afgelopen jaren. Voormalig minister van OCW Ronald Plasterk legde zijn visie neer in de nota Gewoon homo zijn, en moedigde met het Koploperprogramma achttien gemeenten aan om aan de slag te gaan voor deze doelgroepen. Het huidige kabinet-Rutte vervolgt die koers. Daarover gaan hoofdstuk 2 en 3.

De resultaten van onze eigen vierde Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid laten dan ook een toename zien van gemeenten die zich inzetten voor hun LHBT-burgers. In hoofdstuk 4 staan we stil bij ons meetinstrument en de uitkomsten van de peiling eind 2010.

De doelgroepen van LHB^T-emancipatiebeleid

Het is gebruikelijk om over 'homo's' te spreken, wanneer we eigenlijk verschillende groepen bedoelen. Ook in eerdere publicaties van het Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid/MOVISIE was sprake van 'homo-emancipatiebeleid' en van 'homoseksuelen' als doelgroep, soms onderscheiden naar lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen. In navolging van internationaal gebruik introduceren we de afkorting *LHBT* om de doelgroep te omschrijven: lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen vrouwen en transgenders. Het gebruik van de term *LHBT* heeft als voordeel dat het beter zichtbaar maakt om wie het beleid gaat: niet alleen homomannen zijn immers de doelgroep.

Aantallen

Volgens verschillende schattingen is ongeveer 6 procent van de burgers homo, lesbisch of biseksueel (Kuyper, 2006; De Graaf e.a., 2005). Het kan daarbij gaan om emotionele gevoelens voor iemand van hetzelfde geslacht, om seksueel gedrag en/of om een uitgesproken en vormgegeven identiteit (Van de Meerendonk, 2004).

Een nauwkeurige schatting is moeilijk te maken, omdat er in grootschalige onderzoeken tot nu toe niet of nauwelijks naar seksuele voorkeur wordt gevraagd. De gemeente Utrecht vroeg in een steekproef ten behoeve van de *Welzijnsmonitor* naar seksuele voorkeur. Op basis hiervan denkt de gemeente dat 7 à 8 procent van de bewoners lesbisch, homoseksueel of biseksueel is (Gemeente Utrecht, 2010). Bovendien kiest lang niet iedereen ervoor om zich homo, lesbisch of biseksueel te noemen. Sommigen vinden het niet gebruikelijk of gewenst om zichzelf te definiëren rond een enkele karakteristiek als seksuele voorkeur, voor anderen is het taboe erop te groot.

Transgenders nieuwe doelgroep

Transgenders waren niet eerder zo expliciet onderwerp van het emancipatiebeleid. Transgender is een verzamelnaam voor alle mensen die zich niet thuis voelen in de bestaande tweedeling tussen mannen en vrouwen. Dat is dus wat anders dan seksuele voorkeur: het gaat om sekse.

Het totaal aantal transgenders in Nederland is echter nauwelijks minder groot dan de groep lesbische vrouwen, homomannen en biseksuelen: volgens de Rutgers Nisso Groep heeft 5 procent van de Nederlandse bevolking een ambivalente genderidentiteit (De Graaf & Vanwesenbeeck, 2006). Slechts een heel beperkt deel van deze totale groep wil een geslachtsveranderende operatie. Het gaat om mensen die het ongemakkelijk vinden

om 'vrouw' of 'man' te zijn in de traditionele zin, mensen die het aantrekkelijk vinden om in de kleding van de andere sekse te lopen – traditioneel travestieten genaamd –, mensen die een gedeeltelijke geslachtsaanpassing willen en tussen de seksen in willen leven, en mensen die het sterke gevoel hebben dat ze 'in het verkeerde lichaam' geboren zijn en een geslachtsaanpassende behandeling willen (Schuyf, 2010).

De meest recente schatting van het aantal mensen dat daadwerkelijk van geslacht wil veranderen, is voor jongens één op de 3200 en voor meisjes één op de 6200. Jaarlijks worden honderd mensen geopereerd. Dit jaar is voor het eerst de aandacht voor transgenders opgenomen in onze monitor. Hoofdstuk 19 besteedt specifiek aandacht aan deze groep.

Zichtbaarheid

Overigens blijkt in de praktijk dat beleidsmakers vooral homoseksuele mannen in gedachten hebben bij het ontwerpen van beleid. Men vindt het al lastig precies te formuleren welke beleidsmaatregelen goed voor lesbische vrouwen zijn. Voor biseksuelen en transgenders bestaat tot nu toe geen aandacht. Zichtbaarheid, veiligheid, gezondheidszorg en welzijn zijn voor deze twee groepen belangrijke onderwerpen.

Het ministerie van OCW ondersteunt projecten die de zichtbaarheid van lesbische vrouwen en van transgenders helpen verhogen. Stichting OndersteBoven en COC Nederland zijn daarbij partner wat betreft de lesbische emancipatie, het Transgendernetwerk Nederland wat betreft de emancipatie van transgenders.

Wettelijke emancipatie

Met de openstelling van het burgerlijk huwelijk voor stellen van gelijk geslacht per 1 april 2001 leek de emancipatie voltooid. Hoewel het een grote stap was in de gelijkstelling van hetero's en LHBT's, zijn er nog altijd wetten op grond waarvan mensen gediscrimineerd worden vanwege hun seksuele oriëntatie.

Zo is voor lesbische vrouwen met kinderen de positie van de niet-biologische moeder nog niet naar bevrediging opgelost. Ook als zij getrouwd is met de biologische moeder, krijgt zij niet van rechtswege het juridisch ouderschap, waar dat voor een mannelijke echtgenoot in een heterohuwelijk wel geldt. Voor juridisch ouderschap moet zij haar kind adopteren.

Voor transgenders geldt dat zij pas juridisch hun geslacht kunnen veranderen, wanneer zij een volledige geslachtsaanpassing hebben ondergaan. Bovendien is daarvoor een medische verklaring van onvruchtbaarheid nodig. Het kabinet-Rutte heeft toegezegd deze discriminerende wetgeving aan te passen.

Ook voor gemeenten is het belangrijk om de gehele doelgroep van LHB en T op het netvlies te houden en zich af te vragen: met welke specifieke problemen hebben de verschillende groepen te maken? Hoe kunnen de gemeente en samenwerkingspartners daarbij ondersteunen?

Hoofdpunten van het regeringsbeleid

Het afgelopen decennium verschoof het LHBT-emancipatiebeleid van het rijk naar de lokale overheid. Het kabinet-Balkenende IV sprak zich expliciet uit voor emancipatie. In haar coalitieakkoord *Samen werken, samen leven* stond: 'in samenspraak met betrokken organisaties zal worden gewerkt aan gerichte maatregelen ter bestrijding van discriminatie van en geweld tegen homo's, zowel op straat als in de sport, het onderwijs, de (ouder-)zorg en bedrijven' (p. 30). Jan Peter Balkenende benoemde vervolgens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) ook als minister van 'homo-emancipatie' en gaf daarmee een duidelijk signaal dat het hem ernst was. Najaar 2007 legde het kabinet de hoofdlijnen van haar beleid vast in de nota *Gewoon homo zijn. Lesbisch en homo-emancipatiebeleid 2008-2011*. Hierin staat onder meer omschreven dat gemeenten een taak hebben in de LHBT-emancipatie.

Emancipatie niet af

Het kabinet-Balkenende IV was van mening dat er weliswaar veel is bereikt, maar dat de homo-emancipatie niet af is. Het 'bevorderen van de sociale acceptatie van homoseksuelen onder de Nederlandse bevolking' formuleerde het kabinet dan ook als hoofddoel van het Nederlandse regeringsbeleid. Om dit te bewerkstelligen stelde het kabinet zich vijf doelen:

- * bevorderen dat homoseksualiteit bespreekbaar wordt gemaakt in verschillende bevolkingsgroepen
- * aanpakken van geweld en intimidatie tegen homoseksuelen
- * stimuleren dat maatschappelijke allianties, landelijk en lokaal, tot stand komen
- * bijdragen aan een homovriendelijke omgeving op school, op het werk en in de sport
- * vervullen van een actieve internationale en Europese rol.

Bij het derde doel, het stimuleren van maatschappelijke allianties, merkte het kabinet op dat lokale samenwerking tussen gemeenten, uitvoeringsorganisaties en belangenorganisaties in de praktijk goed lijkt te werken, mits partijen op de hoogte zijn van de lokale situatie en specifieke knelpunten.

Het kabinet wilde gemeenten dan ook stimuleren LHBT-emancipatiebeleid uit te voeren: 'Het kabinet wil samenwerkingsafspraken maken met gemeenten die daarin voorop lopen. Het kabinet moedigt lokale overheden aan om afspraken te maken met representatieve homobelangenorganisaties in de regio en met specifiek deskundige uitvoe-

ringsorganisaties. Voor samenwerkingsovereenkomsten met actieve gemeenten stelt het kabinet de komende jaren projectmiddelen beschikbaar.'

Uitnodiging

Het ministerie van OCW nodigde daarop 21 gemeenten uit om 'Koplopers Homo-emancipatie' te worden. Deze uitnodiging ging naar de vier grote steden en zeventien gemeenten binnen de G31 die uit eerdere monitoren LHBT-beleid bleken uit te voeren. Achttien gemeenten gingen daadwerkelijk op de uitnodiging in en werden Koplopers in het LHBT-emancipatiebeleid.

Het ministerie stelde de Koplopergemeente vervolgens in staat om ondersteuning van MOVISIE te vragen. Daarbij noemde het kabinet twee instrumenten expliciet:

- * de tweejaarlijkse Monitor LHBT-emancipatiebeleid
- * en de Homo Effect Toets (HET), een online-instrument dat gemeenten kunnen invullen om na te gaan in hoeverre zij rekening houden met hun LHBT-burgers.

Meer over het Koploperprogramma is te lezen in het volgende hoofdstuk.

En nu verder

Inmiddels is er een nieuw kabinet aangetreden: het kabinet-Rutte. Letterlijk staat op pagina 6 van het *Regeerakkoord*: 'Het kabinet staat ook borg voor de emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders en zal daartoe concreet beleid ontwikkelen. Gewelddadige misdrijven met een discriminatoire achtergrond c.q. een discriminatoir motief dienen zwaarder te worden gestraft. Het Openbaar Ministerie zal hiermee bij de strafeisen dienaangaande rekening houden.'

In april 2011 presenteerde het kabinet een hoofdlijnenbrief over haar emancipatiebeleid. Deze brief gaat zowel over vrouwenemancipatie als LHBT-emancipatie. Voor LHBT-emancipatie wil het kabinet extra geld inzetten en een reeks wettelijke maatregelen treffen om de nog niet voltooide juridische gelijke behandeling recht te trekken. Daarnaast zet het kabinet vooral in op veiligheid. LHBT's moeten veilig hand in hand kunnen lopen op straat en ervoor uit kunnen komen op school, op het werk en in de sport. Discriminatie zal dubbel worden bestraft en er wordt stevig ingezet op samenwerking tussen LHBT- en algemene organisaties (in zogenoemde *Gay-Straight Alliances*) om op sociaal vlak effect te sorteren. De regering streeft zowel op LHBT- als op vrouwenemancipatie internationaal naar een leidende rol. Zij wil eraan bijdragen dat de strafbaarstelling van homoseksualiteit in andere landen wordt afgeschaft en dat er een internationale verklaring komt over mensenrechten voor LHBT's.

Het Koploperprogramma

Zoals gezegd, nodigde de minister van OCW in 2007 21 gemeenten uit om een zogeheten Koploper te worden op het gebied van LHBT-emancipatiebeleid. Het waren de 21 gemeenten die het beste scoorden in de *Monitor homobeleid* uit 2006. Niet alle 21 gemeenten wilden deze uitdaging aangaan. Uiteindelijk maakte het kabinet samenwerkingsafspraken met de volgende achttien gemeenten:

- * Amsterdam
- * Rotterdam
- * Den Haag
- * Utrecht
- * Amersfoort
- * Arnhem
- * Deventer
- * Dordrecht
- * Enschede
- * Groningen
- * Heerlen
- * Leiden
- * Lelystad
- * Leeuwarden
- * Maastricht
- * Nijmegen
- * Tilburg
- * Zwolle

Verankerd

Het Koploperprogramma is gestart in 2008 en loopt tot en met 2011. De Koplopers worden gevraagd hun bestaande beleid, initiatieven en activiteiten op het gebied van LHBT-emancipatie verdieping te geven, in nauwe samenwerking met het maatschappelijke middenveld.

Alle gemeenten kiezen één of meerdere speerpunten waar ze gedurende de projectperiode op inzetten. Deze speerpunten sluiten aan bij de doelstellingen van het landelijke LHBT-emancipatiebeleid. Uiteindelijk is in deze achttien gemeenten de aandacht voor emancipatie verankerd in het lokale beleid.

In deze periode hebben alle Koplopergemeenten beleidsinitiatieven en projecten ontwikkeld of ondersteund. Lokale coalities zijn, vaak onder regie van de gemeente, bezig met de uitvoering van thema's als:

- * veiligheid
- * sociale cohesie
- * bespreekbaarheid op scholen
- * sociale acceptatie
- * aanpak discriminatie.

Daarnaast hebben sommige gemeenten specifieke doelgroepen benoemd binnen het LHBT-emancipatiebeleid, zoals ouderen, jongeren of mensen met een niet-Nederlandse achtergrond.

Advies en ondersteuning

MOVISIE is aangetrokken om de gemeenten op maat te adviseren en te ondersteunen bij de ontwikkeling en implementatie van lokaal LHBT-emancipatiebeleid. Praktisch ondersteunt MOVISIE de Koplopergemeenten met:

- * advies op maat, zowel bij ontwikkeling als implementatie van beleid
- * gezamenlijke bijeenkomsten voor uitwisseling tussen Koplopergemeenten onderling
- * meetinstrumenten als de Homo Effect Toets en een *quicksan*
- * praktische *toolkits* en *factsheets*, nieuwsbrieven, *good practices* op lokaal en nationaal niveau
- * evaluatie van de stand van zaken in het Koploperprogramma.

Kwetsbare groepen

Inmiddels loopt het Koploperprogramma drie jaar. In januari 2010 maakten de Koplopers de balans halverwege op. Alle Koplopers presenteerden tijdens een bijeenkomst van MOVISIE een overzicht van hun plannen en meest spraakmakende resultaten. Terreinen waarop bijna alle gemeenten maatregelen nemen, hebben opvallend genoeg geen betrekking op terreinen die genoemd worden in *Gewoon homo zijn*, maar juist op 'kwetsbare groepen' binnen de LHBT-gemeenschap: ouderen en jongeren. Ook presenteerden veel Koplopers Wmo-gerelateerde zaken, zoals welzijn en gezondheidszorg. Daarnaast scoren maatregelen die de zichtbaarheid van LHBT's bevorderen hoog. Bovendien noemen gemeenten zichtbaarheid binnen een bepaalde culturele groep, en daaraan gekoppeld programma's voor bespreekbaarheid van homoseksualiteit in culturele, etnische of religieuze kring.

Dordrecht organiseert bijeenkomst seksuele diversiteit en geloof

In het Dordtse Koploperprogramma besteedt de gemeente onder meer aandacht aan openheid en veiligheid van LHBT's met een orthodox-religieuze achtergrond. Hiervoor organiseerde de gemeente een bijeenkomst met meer dan veertig vertegenwoordigers van de verschillende Dordtse geloofsgemeenschappen.

Doel

Het doel van de bijeenkomst was de positie van christenen met een andere dan heteroseksuele oriëntatie in de geloofsgemeenschappen te belichten. De gemeente wilde het gesprek hierover aangaan en met persoonlijke verhalen het begrip vergroten.

Programma

Het programma van de avond bestond onder meer uit verhalen van vier homo-seksuele kerk- en panelleden uit verschillende denominaties, presentaties van de LHTB-organisaties CHJC, RefoAnders en ContrariO en een nawoord van de organisatoren en burgemeester Brok.

Nawoord

Burgemeester Brok is blij met de grote en brede opkomst, de levendige discussie en hoe er naar elkaar geluisterd is. 'Vanuit het Koploperschap heeft de gemeente hieraan willen bijdragen, omdat zij de acceptatie van mensen met een andere seksuele oriëntatie als een maatschappelijk gegeven ziet. De scheiding tussen kerk en staat is evident. De gemeente Dordrecht wil waar nodig een brugfunctie vervullen. Wanneer mensen vanwege hun seksuele oriëntatie in nood verkeren, streeft de gemeente verbinding na.' Als burgemeester en christen beschouwt burgemeester Brok de kerk als onderdeel van de samenleving. 'Samen dienen we die verbinding te zoeken waarin het respect voor elkaar centraal staat'.

Koplopers en achterblijvers

Tien Koplopergemeenten nemen maatregelen op het terrein van veiligheid en het tegengaan van discriminatie. Het streven naar een homovriendelijke omgeving vinden we bij negen gemeenten, maar hun ondersteuning gaat vooral over onderwijs en school. Arbeid – toch een belangrijk terrein – wordt eigenlijk niet genoemd.

Ook binnen de Koplopers bestaan er koplopers en achterblijvers. De vier grote steden nemen verreweg de meeste maatregelen, betrekken daarbij veel verschillende maatschappelijke partners, terwijl de wethouder zelf de regie houdt. Ook steken zij vaak aanvullende financiering in de projecten. Bij de overige steden is dat minder evident. Het programma van sommige gemeenten is erg mager.

Uit de monitor

Wat betreft de uitkomsten van de *Monitor LHBT-emanipatiebeleid*: alle achttien Koplopergemeenten hebben deze ingevuld. Percentueel gezien vormen ze 13 procent van de respons. Uit de monitor blijkt ook cijfermatig dat sommige Koplopergemeenten meer maatregelen nemen dan andere. De monitor is opgesteld vanuit de gedachte dat gemeenten LHBT-beleid moeten *mainstreamen* voor een goede borging van de rechten van LHBT's. Dat wil zeggen dat een gemeente weinig punten scoort in de monitor, wanneer ze een of twee projecten organiseert, maar in het algemene beleid en in de afspraken met verschillende uitvoerende instellingen binnen de gemeente, niets doet. Meer over de monitor leest u in het volgende hoofdstuk.

In Tilburg staat een roze bènkske

In Tilburg verrijzen sinds 2007 op allerlei plekken in de stad zogeheten bènkskes: Tilburgs voor bankjes. De bankjes moeten wijkbewoners met elkaar in contact brengen en het gesprek onderling bevorderen. Internationaal is dit fenomeen bekend als social sofas: sociale cohesie letterlijk bevorderen door laagdrempelige plekken van ontmoeting.

Samenwerkingspartners

Embrace Pink, een Tilburgse LHBT-organisatie, bedacht samen met ANBO en de wijkorganisatie in 2008 in het kader van het Europees Jaar van de Gelijke Kansen een 'roze bènkske': een roze bankje, middenin de Tilburgse volkswijk Goirke-Haselt, om seksuele diversiteit zichtbaar en bespreekbaar te maken.

Het vrolijke logo van Embrace Pink is te zien op het knalroze bankje. Alle betrokken organisaties vroegen via lokale media aandacht voor dit initiatief en haalden zelfs de landelijke media. Bij de onthulling, door de verantwoordelijk wethouder en een lokale cabaretière, waren veel inwoners van de wijk aanwezig.

Embrace Pink maakt op deze manier seksuele diversiteit op wijkniveau zichtbaar met een functioneel instrument: een bankje waarop buurtbewoners kunnen uitrusten en elkaar kunnen ontmoeten.

De gemeente

Het bènkskes-project wordt uitgevoerd in samenwerking met de gemeente Tilburg. De gemeente reageerde positief op het idee van deze organisaties om ook een roze bankje op te nemen. De gemeente dacht mee over de locatie en de facilitering van het bènkske. Ook noemde de gemeente in haar communicatie over het project nadrukkelijk het thema seksuele diversiteit. De wethouder onthulde uiteindelijk het roze bènkske.

Informatie

Embrace Pink, Tilburg: www.embracepink.nl

De vierde landelijke monitor LHBT-emancipatiebeleid

In 2003 bracht het toenmalige Kenniscentrum Lesbisch en Homo-Emancipatiebeleid voor het eerst de *Monitor homo-emancipatie en lokaal beleid* uit. Het kenniscentrum stuurde alle gemeenten in Nederland een vragenlijst, waarin ze informeerde naar de stand van zaken met betrekking tot bewustwording en uitvoering van lokaal LHBT-emancipatiebeleid. Iedere vraag leverde punten op. De gemeente met de meeste punten won uiteindelijk de Lantaarnprijs: een aanmoedigingsprijs voor de gemeente die zich het beste inzette voor LHBT-burgers. Inmiddels is de landelijke *Monitor LHBT-emancipatiebeleid* uitgegroeid tot een belangrijk tweejaarlijks meetinstrument. Het is een van de twee benchmarks van het kabinetsbeleid 2008-2011 die de voortgang van het LHBT-emancipatiebeleid meet. De andere benchmark is het tweejaarlijkse onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) naar acceptatie van homoseksualiteit.

Wmo

Bij de eerste meting in 2003 was het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) vooral geïnteresseerd in de vraag of de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) mogelijkheden bood om homo-emancipatiebeleid beter in het lokale beleid te integreren en, zo ja, of gemeenten deze kans ook oppakten.

Dat bleek overigens nauwelijks het geval. Gemeenten waren te zeer bezig om zelf de mogelijkheden van de Wmo te verkennen om oog te hebben voor homo-emancipatiebeleid. Uit de monitor kwam wel een kleine groep gemeenten naar voren die een aantal beleidsmaatregelen op dit terrein nam. De Lantaarnprijs werd dat jaar uitgereikt aan Nijmegen.

Met verve

In 2005 werd de meting opnieuw verricht. De resultaten verschenen in 2006. Omwille van de vergelijkbaarheid had deze tweede monitor dezelfde vragenlijst als die van 2003. Vier gemeenten eindigden ongeveer gezamenlijk bovenaan: drie van de vier grote steden en wederom Nijmegen. Een deskundige jury bepaalde uiteindelijk dat Rotterdam de Lantaarnprijs won: de stad die haar beleid met verve verdedigde. Op basis van de uitkomsten van deze monitor selecteerde het ministerie van OCW in 2007 de Koplopers. In 2008 werd de derde monitor afgenomen, wederom met dezelfde vragenlijst. Het aantal gemeenten dat aangaf oog voor homo-emancipatie te hebben, bleek in de tussenliggende twee jaren opmerkelijk gestegen. In 2006 waren het er 42, in 2008 123. De verhoogde inspanningen van het ministerie van OCW en haar zichtbare bewindspersoon zullen daarbij een belangrijke rol hebben gespeeld.

Specifiek

Onze gemeente neemt specifieke beleidsmaatregelen rond seksuele diversiteit (bijvoorbeeld op het terrein van LHBT-emancipatie).

19 procent van de gemeenten antwoordt ja op deze vraag. Het betreft Alkmaar, Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Delft, Den Haag, Deventer, Dordrecht, Enschede, Groningen, Haarlem, Heemskerk, Heerlen, Hillegom, Hoorn, Lelystad, Middelburg, Nijmegen, Rotterdam, Schiedam, Tilburg, Uithoorn, Utrecht, Veldhoven, Wageningen en Zwolle.

Monitor 2010

Eind 2010 nam MOVISIE de vierde landelijke *Monitor LHBT-emancipatiebeleid* af. In principe maakten we hierbij gebruik van dezelfde vragenlijst met dezelfde onderwerpen als voorgaande jaren. Een aantal vragen die in de vorige metingen niet goed werden ingevuld, of niet meer relevant waren, is verwijderd. De meeste vragen hebben bovendien niet meer de vorm van een vraag, maar zijn geherformuleerd als statement over de activiteiten van de gemeente. De respondenten gaven vervolgens aan of zij het er wel of niet mee eens waren.

In de vorige monitoren lag de nadruk op de intenties van de gemeente en minder op de praktijk. In deze monitor is meer naar de praktijk gevraagd. Ook hebben we nieuwe onderwerpen opgenomen die sinds de vorige monitor belangrijker zijn geworden. Het aantal vragen over veiligheid en sport is bijvoorbeeld uitgebreid, het onderwerp transgender is toegevoegd. Sinds de monitor van 2008 groeit de transgenderbeweging in Nederland. Wij verwachten niet dat gemeenten al beleid ten aanzien van transgenders hebben ontwikkeld, maar menen dat de vragen in de monitor ook een attentiewaarde hebben. In totaal bevatte de monitor van 2010 78 vragen.

Voor het eerst is de monitor volledig via internet afgenomen. Begin september 2010 ontvingen alle 430 Nederlandse gemeenten een brief met daarin een uitnodiging om mee te doen en een inlogcode. Het was mogelijk om de monitor op papier aan te vragen, maar dat heeft geen gemeente gedaan. Tot 1 november konden gemeenten reageren. Vanaf begin oktober kregen de gemeenten die nog niet hadden gereageerd, een herinneringsmail. Gemeenten uit de G50 die toen nog niet hadden gereageerd, zijn gebeld met het verzoek de monitor alsnog in te vullen.

Totalen

In totaal ontvingen we 136 ingevulde vragenlijsten. Dat is een respons van 32 procent. Ter vergelijking: in 2003 reageerde 38 procent, in 2006 ging het om 31 procent en in 2008 om 39 procent. Acht gemeenten gaven desgevraagd telefonisch antwoord op een deel van de vragen. Het was echter technisch onmogelijk om de vragenlijst online maar gedeeltelijk in te vullen. Juist omdat de monitor zoveel vragen bevatte, heeft dit de totale respons negatief beïnvloed. Veel gemeenten haakten tijdens het invullen af. Wanneer ze dat niet gedaan zouden hebben, was de respons 50 procent geweest. In bijlage 3 vindt u de deelnemende gemeenten terug, geordend per provincie.

Hoofdpijnen uitkomsten

- * 52 procent van de gemeenten vindt dat er soms speciale maatregelen nodig zijn ten behoeve van LHBT-burgers.
- * Het aantal gemeenten met specifiek LHBT-beleid is verdubbeld sinds 2008. Van de G50 doet echter een derde niets op het gebied van LHBT-beleid.
- * Het effect van het Koploperprogramma en andere stimulerende programma's op provinciaal niveau is duidelijk te zien.
- * Vooral op het gebied van jongeren en onderwijs is de situatie verbeterd ten opzichte van 2008. De situatie is veel slechter ten aanzien van veiligheid. Op het gebied van zorg voor roze ouderen zien we nauwelijks verbetering.
- * Sommige gemeenten kennen hun wettelijke verplichtingen niet goed.
- * Informatievoorziening van gemeenten over en voor LHBT's blijft achter.
- * De mogelijkheden die gemeenten aan zogenaamde weigerambtenaren geven, lijken verder te zijn afgenomen.
- * Lokaal beleid voor transgenders komt nog niet van de grond.

Prijzen 2010

Om de uitkomsten van de vierde landelijke monitor LHBT-beleid te duiden, is gebruik gemaakt van de puntentelling: alle inhoudelijke vragen leverden punten op. Iedere gemeente verzamelde zo een eigen aantal punten. In bijlage 3 is een rangschikking van deze puntentelling te vinden. Daarin is te zien dat drie gemeenten gezamenlijk de meeste punten hadden: Amsterdam, Nijmegen en Utrecht. De Lantaarnprijs 2010 gaat naar Amsterdam, omdat deze gemeente wat betreft inzet en financiering met kop en schouders boven de andere twee uitsteekt. De gemeente Hillegom wint de Gouden Zaklantaarn 2010, de prijs voor kleinere gemeenten.

Serius werk

Net als in eerdere monitoren waren ook in deze monitor vier groepen herkenbaar:

- * gemeenten die voorop lopen wat betreft hun LHBT-beleid
- * gemeenten die op weg zijn om maatregelen te nemen
- * meestal kleinere gemeenten, die zich realiseren dat ze LHBT-burgers hebben en daar iets voor moeten betekenen
- * de grote massa van gemeenten die niet of nauwelijks iets doet.

De eerste groep – gemeenten die serius werk maken van LHBT-beleid – is de afgelopen jaren gegroeid. Mede door het Koploperprogramma is het aantal gemeenten gegroeid van 11 in 2008 tot 26 in 2010. Het betreft niet alleen steden uit de G31, maar ook uit de G50. Zo heeft Delft al enkele jaren een LHBT-programma. Hopelijk biedt het Koploperprogramma ook borging van het LHBT-beleid in deze gemeenten.

Daarnaast zien we gemeenten die voor het eerst LHBT-beleid ontwikkelen, zoals Alkmaar en Middelburg. Ook andere steden in de provincie Noord-Holland zoals Haarlem en Hoorn nemen maatregelen. Dit is waarschijnlijk mede een gevolg van de extra impuls van de provincie Noord-Holland via PRIMO, een provinciale voorziening voor maatschappelijke ontwikkeling die helaas per 2011 is opgeheven (zie ook hoofdstuk 5). Onder gemeenten die slechts enkele maatregelen nemen is een groot verloop: ze voeren geen structureel beleid, maar nemen op sommige gebieden wel, op andere gebieden geen maatregelen. Het LHBT-beleid is in deze gemeenten duidelijk niet geborgd.

Bewust

De gemeente is zich ervan bewust dat ze homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgenderinwoners heeft.

Anno 2010 hadden we verwacht dat geen enkele gemeente deze vraag met 'nee' zou beantwoorden, maar toch bleek dat in zes gemeenten wel het geval: Achtkarspelen (Buitenpost), Albrandswaard (Poortugaal en Rhoo), Bernisse (daar vlakbij), Borsele, Kollumerland en Oirschot. Al antwoordt Kollumerland op de volgende vraag: 'Elke gemeente heeft dergelijke inwoners, maar hoeveel is niet bekend.'

In de volgende vraag werd gevraagd het aantal LHBT-burgers in de gemeente te schatten. 118 gemeenten deden dat. Sommige gemeenten gaven aan het niet te weten, veel gemeenten rekende 6 procent van het totaal aantal inwoners en Amsterdam wist het exact: 52.944.

Trend positief

In het algemeen kunnen we stellen dat het aantal gemeenten dat zich bezighoudt met LHBT-beleid, toeneemt. In 2003 scoorden er 31 gemeenten twee of meer punten in de monitor. In 2006 waren dat er 42 en in 2008 123. In deze monitor van 2010 zijn het er 135. De trend is dus positief.

Meer dan de helft van de respondenten in 2010 – namelijk 52 procent – is van mening dat er soms specifieke beleidsmaatregelen voor LHBT's nodig zijn en 34 procent zegt in algemene beleidsmaatregelen rekening te houden met LHBT's. Van alle beleidsmaatregelen heeft soa- en hiv-preventie onder homoseksuele mannen het grootste draagvlak. Dat hoort overigens tot de reguliere gezondheidstaak van de gemeente en rekenen we dus niet tot specifiek LHBT-beleid.

Het aantal gemeenten dat specifieke beleidsmaatregelen rond seksuele diversiteit heeft genomen, is verdubbeld ten opzichte van 2008. Het waren er vorige keer dertien en zijn er nu 26: vijftien van de achttien Koplopers en de elf volgende gemeenten:

- * Alkmaar
- * Haarlem
- * Heemskerk
- * Hillegom
- * Hoorn
- * Delft
- * Middelburg
- * Schiedam
- * Uithoorn
- * Veldhoven
- * Wageningen

Opvallend is dat drie Koplopers aangeven géén specifieke beleidsmaatregelen te nemen, namelijk Leeuwarden, Leiden en Maastricht. Wel is duidelijk dat de Koploperovereenkomsten een goede uitstraling hebben in het land. Juist omdat de rijksoverheid hiermee prioriteit geeft aan emancipatie van LHBT's op lokaal niveau, hebben de inspanningen van de achttien Koplopers ook effect in andere gemeenten.

Indicatoren

Om de voortgang van het LHBT-emancipatiebeleid te meten, zijn acht vragen in de monitor bestempeld als indicatoren. Deze vragen hebben betrekking op een van de doelstellingen van het overheidsbeleid, beschreven in de nota *Gewoon homo zijn*. Voor de liefhebber: het gaat om vraag 13, 14, 15 (algemeen beleid), vraag 29 (ouderen), vraag 35 (samenwerking met lokale partners), vraag 46 (jeugdmonitor), vraag 50 (veiligheid) en 71 (sport). Deze vragen zijn terug te vinden in de complete vragenlijst in bijlage 1. Met hun antwoorden op deze acht indicator-vragen konden respondenten dus maximaal

acht punten verwerven. In de volgende tabel staan de gemeenten die de meeste punten scoorden, gerangschikt naar het aantal punten.

Puntentelling op basis van indicatoren	
Aantal	Gemeente
8	Amsterdam
	Nijmegen
	Utrecht
7	Den Haag
	Deventer
	Groningen
	Hoorn
	Tilburg
6	Amersfoort
	Dordrecht
	Enschede
	Hillegom
	Rotterdam
	Zwolle
5	Alkmaar
	Delft
	Heemskerk
	Heerlen
	Maastricht
4	Arnhem
	Lelystad
	Middelburg
	Schiedam
3	Leiden
	Almere
	Almelo
	Enkhuizen
	Haarlem
	Schagen
	Borsele
	Rijnwoude
2	Leeuwarden

Uitkomsten naar terrein

In de monitor vroegen we naar gemeentebestuur op verschillende terreinen. Het zijn de terreinen waaraan de Koplopers prioriteit geven. In deel 3 van deze publicatie worden deze terreinen nader belicht.

Wmo

Toen de eerste monitor in 2003 werd afgenomen, werd de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) ontwikkeld. De gedachte achter de monitor was dan ook om gemeenten ondersteuning te bieden om het LHBT-emancipatiebeleid in het lokale Wmo-beleid op te nemen. Het Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid gaf de *Handreiking Wmo en seksuele diversiteit* (2006) uit. Veel van de vragen in de huidige monitor hebben daarom een relatie met het Wmo-beleid.

Emancipatiebeleid is in feite een Wmo-onderwerp bij uitstek. LHBT-burgers behoren tot de groep kwetsbare burgers: wat betreft hun gezondheid zijn ze er vaak slechter aan toe dan hetero's, ze hebben te maken met discriminatie en onveilige situaties en ook hun zelfvertrouwen en welzijn kan lijden onder het feit dat ze tot een minderheids-groep behoren. Dit alles kan hun vermogen tot participatie in negatieve zin beïnvloeden. Tegelijkertijd blijkt dat gemeenten nauwelijks Wmo-beleid inzetten, specifiek voor deze doelgroep. Ook maken LHBT-belangenorganisaties nergens deel uit van Wmo-raden of andere inspraakorganen.

Ouderen

Onder het Wmo-beleid gaat veel aandacht uit naar ouderen. Ondanks de inspanningen van het *Consortium Roze 50plus* is het aantal voorzieningen voor LHBT-ouderen echter niet toegenomen sinds 2008. Veel gemeenten denken dat ouderenadviseurs op de hoogte zijn van de problematiek van LHBT-ouderen, maar voegen eraan toe dat ze dat niet precies weten, omdat de ouderenadviseurs niet in dienst van de gemeente zijn.

Jongeren en onderwijs

In de afgelopen twee jaar is het aantal concrete activiteiten voor jongeren en in het onderwijs toegenomen, mede dankzij de inspanningen van COC Nederland. Ook zetten de Koplopergemeenten actief in op jeugd en onderwijs, vooral in de sfeer van voorlichting. Voor taboe-onderwerpen als suïcide onder LHBT-jongeren is echter nauwelijks aandacht.

Veiligheid

Op het gebied van veiligheid is het opvallend dat niet alle gemeenten goed op de hoogte lijken van de afspraken en regelgeving die tussen 2008 en 2010 zijn gemaakt om de situatie rond discriminatie en veiligheid op gemeentelijk niveau te verbeteren. 17 procent van de deelnemende gemeenten ondersteunt bijvoorbeeld geen antidiscriminatiebureau, terwijl dat een verplichting is. Het beleid om anti-LHBT-geweld (standaard) op het overleg van de driehoek te zetten wordt ook slechts door 18 procent van de gemeenten gevolgd.

Een kwart van de gemeenten traint politieagenten en buurtregisseurs in de aanpak van anti-LHBT-geweld en de omgang met de slachtoffers. 22 procent van de respondenten zegt dat de burgemeester niet actief ingrijpt wanneer LHBT-burgers uit hun huis worden gepest.

Multiculturele samenleving

Binnen het Koploperprogramma ondersteunt een aantal gemeenten dialoog en voorlichting over homoseksualiteit onder niet-westerse groepen in Nederland. Dat zien we ook terug in de resultaten van de monitor: 11 procent van de respondenten zegt te investeren in voorlichting, dialoog of ondersteuning. Concrete ondersteuning en opvang van LHBT's afkomstig uit etnische en religieuze minderheden komt wel minder voor dan dialoog en voorlichting. Dat is ernstig, want LHBT-allochtonen lopen vaak acuut gevaar slachtoffer te worden van eergereleerd geweld. Gemeenten geven wel vaker dan in 2008 aan dat ze op de hoogte zijn van verwijsmogelijkheden voor jonge allochtone LHBT's.

Sport

In de kabinetsnota *Gewoon homo zijn* staan verschillende maatregelen waarmee het kabinet de acceptatie van LHBT-sporters hoopt te bevorderen. Een ervan is de Alliantie Gelijkspelen, een samenwerkingsverband dat sinds 2008 landelijk actief is. Het doel is om de sport veilig en toegankelijk te maken voor LHBT-sporters. Gemeenten zijn een van de doelgroepen van de alliantie.

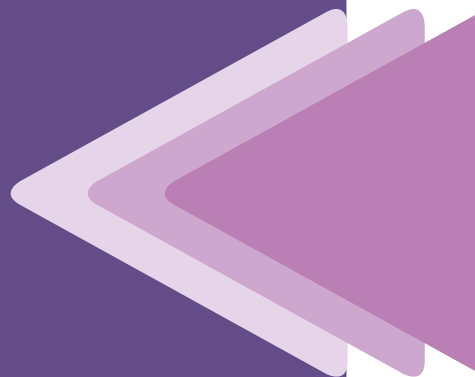
In 2010 was er daarom ook meer aandacht voor sport in de monitor. In de eerdere monitoren vroegen wij al naar gedragscodes en het eventueel stilleggen van wedstrijden bij homofobe spreekoren. Nu zijn daar vragen aan toegevoegd over de ondersteuning van clubs en de inzet van combinatiefunctionarissen in wijk- en buurtsportclubs.

Voor de inzet van wijk- en buurtsportclubs kan op ondersteuning van de gemeenten rekenen: 39 procent antwoordde met ja op de stelling dat de gemeente dat deed. 26 procent van de respondenten wil in samenwerking met sportverenigingen agressie tegen LHBT's op het sportveld voorkomen. In slechts 24 procent van de gemeenten zal het gemeentebestuur een wedstrijd stilleggen bij anti-LHBT spreekoren, terwijl daar binnen de Voetbalwet wel de wettelijke mogelijkheden voor bestaan.

Transgenders

In deze monitor zijn voor het eerst vragen over voorzieningen voor transgenders opgenomen, mede om beleid voor transgenders onder de aandacht van gemeenten te brengen. 68 procent van de respondenten zorgt ervoor dat zij in het re-integratiebeleid niet direct of indirect onderscheid maakt op grond van seksuele oriëntatie, genderidentiteit of genderexpressie. 51 procent van de gemeenten geeft aan dat Dienst Burgerzaken rekening houdt met transgenders van wie de sekse in het paspoort (nog) niet overeenkomt met hun genderidentiteit. Voorlichting en speciale voorzieningen bij werkgerelateerde problemen, sportfaciliteiten en ontmoeting zijn nog nauwelijks aanwezig.

Deel 2

**Middelen die een
gemeente kan inzetten
voor LHBT-beleid**

In dit deel bespreken we het algemene en specifieke beleid dat gemeenten kunnen inzetten voor lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders. We kijken daarbij allereerst naar wat wij als de belangrijkste taak van gemeenten beschouwen: het nemen van leiderschap en het voeren van de regie over de verschillende maatregelen van de gemeente. Deze leiderschapsrol begint met het expliciet opnemen van seksuele diversiteit in de algemene beleidsvoornemens. Hoofdstuk 5 gaat over regie en leiderschap.

Om goed beleid te ontwikkelen, is het vervolgens noodzakelijk dat de gemeente weet over wie ze het heeft. Hoeveel LHBT's wonen er eigenlijk in de gemeente? Hoe is hun situatie in vergelijking tot de rest van de bevolking? Hebben ze specifieke problemen? Antwoord op deze vragen krijgt de gemeente door middel van de verschillende gemeentelijke monitoren. Daarin kan de gemeente bij algemene vragen (leeftijd, geslacht) ook naar seksuele voorkeur informeren. Bovendien kan de gemeente gerichte vragen opnemen in de verschillende monitoren, bijvoorbeeld over problemen rond discriminatie. Meer over monitoren staat in hoofdstuk 6. Daarnaast zijn lokale LHBT-belangenorganisaties een belangrijke bron van informatie voor gemeenten. Zij immers weten als geen ander wat er lokaal in hun achterban speelt en waar eventuele problemen zitten.

Voor de uitvoering van het beleid zijn verschillende partijen verantwoordelijk. Vanuit haar regiefunctie kan de gemeente een aantal zaken zelf oppakken, zoals zichtbaarheid van LHBT-burgers en informatievoorziening; zie hoofdstuk 7. De gemeente is daarnaast werkgever van haar eigen personeel, ook LHBT-ambtenaren. Daar gaat hoofdstuk 8 over. In hoofdstuk 9 bespreken we de specifieke zaak van trouwambtenaren die op grond van gewetensbezwaren afzien van het sluiten van een huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht.

In de meeste gevallen zal de gemeente de uitvoering aan een andere partij overlaten. Soms is dat een algemene uitvoeringsorganisatie, vaak is hierbij ook de lokale LHBT-organisatie in beeld. Hoofdstuk 10 gaat over de manieren waarop de gemeente andere partijen kan betrekken, overtuigen en ondersteunen.

De ervaring leert dat borging van het LHBT-beleid binnen de gemeentelijke organisatie een punt van zorg is. Hoofdstuk 11 biedt daarom een handreiking hoe het beleid ook de verkiezingen en het volgende gemeentebestuur haalt.

In een volgende stap kan de gemeente besluiten om specifieke situaties onder LHBT's met algemene programma's aan te pakken. Het gaat dan niet over expliciet doelgroepenbeleid, maar over situatiegericht beleid. Dit komt aan de orde in deel 3 van De roze gemeentegids.

Regie en leiderschap

De gemeente kan op verschillende manieren LHBT-emancipatiebeleid ontwikkelen, uitvoeren en inbedden in de organisatie:

- * Een specifieke aanpak voor specifieke doelgroepen of knelpunten (doelgroepenbeleid).
- * Een algemene aanpak waarbij de gemeente seksuele diversiteit integraal opneemt in regulier beleid (mainstreaming). Denk bijvoorbeeld aan beleidsterreinen als welzijn, veiligheid, onderwijs en jongeren.

Maar daarvoor zit een onmisbare stap: het is essentieel dat de gemeente de verantwoordelijkheid neemt voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgenderburgers.

Regie en leiderschap

De belangrijkste taak die een gemeente heeft is die van regisseur op de terreinen van sociale cohesie en ondersteuning van maatschappelijk zwakkere groepen. Onder LHBT's komen significant meer kwetsbare burgers voor dan onder andere groepen. Het is van belang dat de gemeente hieraan aandacht besteedt, waar nodig specifiek, maar altijd geïntegreerd. 'Homobeleid' is daarom doorgaans geen eigenstandig thema, maar iets dat over de hele breedte van het gemeentebestuur mee moet worden genomen.

Cruciaal in deze mainstreaming is leiderschap van raadsleden, de wethouder en relevante betrokken ambtenaren. We geven hier enkele suggesties voor hoe men dit leiderschap kan vormgeven: inhoudelijk en strategisch.

Streven naar inclusiviteit

Inhoudelijk komt een houding van regie en leiderschap neer op het besef dat de gemeente er is voor alle burgers. Rond een thema als homoseksualiteit zijn er wellicht verschillende meningen onder burgers. Veel mensen hebben vooroordelen, ontstaan vanuit onwetendheid. Ook conservatieve religieuze overtuigingen kunnen een belemmering vormen voor gelijke behandeling. Een meerderheid kan moeite hebben een minderheid te accepteren. Daarom is het van belang dat het bestuur voorkomt dat minderheden worden onderdrukt en ervoor zorgt dat grondrechten worden gewaarborgd. Dat is immers democratie: de meerderheid beslist, rekening houdend met minderheden. De gemeente moet in deze situatie zoeken naar een gemeenschappelijke deler waar iedereen zich in kan vinden. Overtuigingen als 'respect en tolerantie' of 'goed met elkaar omgaan in de buurt' kunnen daarvoor dienen, ook als burgers moeite hebben met onderlinge verschillen in leefstijl, uiterlijk, religie, afkomst, enzovoorts. Het is van groot belang dat de wethouder, raadsleden en ambtenaren dit uitdragen en burgers medewerking vragen aan dit streven naar inclusiviteit.

Expliciete visie

Strategisch gezien komt leiderschap van de gemeente tot uiting in een actieve stimulerende rol, terwijl de gemeente de verantwoordelijkheid laat waar die hoort. Regie betekent: het verkeer regelen, zonder eindverantwoordijk te zijn voor het gedrag van de verkeersdeelnemers. Leiderschap in het LHBT-emancipatiebeleid vergt een expliciete visie, die de gemeente uitdraagt en op grond waarvan de gemeente samenwerkingspartners om hun medewerking vraagt. Waar mogelijk kan de gemeente de uitvoering faciliteren, bijvoorbeeld als instellingen wel iets willen, maar onvoldoende armslag hebben om het te kunnen doen. Voor de gemeente is het vervolgens belangrijk om de voortgang in de gaten te houden, knelpunten te signaleren en die samen op te lossen.

In het vervolg daarop zal de gemeente moeten kijken naar welke partners relevant en belangrijk zijn. Gaat het over de politie, het welzijnswerk, scholen, sportclubs, de bibliotheek of zelforganisaties? Elke van deze partners heeft een andere verhouding met de gemeente en het bestuur. Soms heeft de gemeente veel zeggenschap, zoals bij het welzijnswerk, soms zijn instellingen autonoom, zoals zelforganisaties. Andere organisaties, zoals scholen, hebben een meer genuanceerde relatie met de gemeente.

Per partner moet de gemeente kijken naar de onderlinge verantwoordelijkheden en de wijze waarop ze inzet op samenwerking en regie. Hoe autonoom organisaties zijn, hoe meer de gemeente zal moeten inzetten op dialoog, overtuigen en samenwerking. Maar ook als organisaties vrij direct onder de invloed van de gemeente vallen, is het belangrijk dat betreffende medewerkers zelf de noodzaak van LHBT-specifieke aandacht ervaren. Zonder deze persoonlijke betrokkenheid komt er namelijk niets terecht van beleid.

Persoonlijke contacten

In kleine gemeenten komt regie vooral tot uiting door middel van persoonlijke contacten. Mensen kennen elkaar en de lijnen zijn kort. In grotere gemeenten is het persoonlijke voorbeeld en het rolmodel nog steeds van belang: een inspirerend persoon die zich inzet voor het beleid (zie ook hoofdstuk 11). In een grote gemeente zal het directe bereik beperkt blijven tot het beleidscircuit. Wel kan men de voorbeeldrol versterken door een uitgekiend mediabeleid, waarmee bestuurders en raadsleden een groter bereik kunnen krijgen.

Daarnaast komt het in grotere gemeenten neer op een krachtige coördinatie van initiatieven binnen diverse sectoren.

Succesfactoren voor regie en leiderschap zijn:

- * Kies voor een beperkt aantal doelen met concrete resultaten.
- * Zoek betrouwbare veldpartners om de doelen te bereiken.
- * Zorg voor lokale *Gay-Straight Alliances*, waarin de lokale LHBT-belangenorganisaties effectief samenwerken met reguliere organisaties.
- * Zorg voor krachtige impulsen die zichtbaar zijn, maar ook voor een adequate strategie om emancipatie een vaste plaats te geven op de langere termijn.

Gemeente Amersfoort als regisseur

In de praktijk blijkt dat het Koploperprogramma lokaal het meest succesvol is als de gemeente een actieve rol speelt als regisseur. Belangrijk is daarbij dat de gemeente haar oor te luisteren legt om signalen op te vangen over de situatie van LHBT-persoon binnen de gemeente. De plaatselijke belangenorganisatie geeft (gevraagd of ongevraagd) deze signalen, maar de gemeente kan bijvoorbeeld ook het maatschappelijk middenveld bevragen, zoals het jongerenwerk, scholen en migrantenorganisaties. Wat zijn hun ervaringen met LHBT-emancipatie in de stad? En wat is hun idee erover? Zo ontwikkelt de gemeente een eigen visie, kan zij prioriteiten stellen in het lokale beleid en toewerken naar een breed draagvlak. De gemeente Amersfoort benut de rol als regisseur optimaal. Door het onderwerp LHBT-emancipatie structureel in verschillende overleggen ter sprake te brengen en gemeentelijke diensten te betrekken bij het dossier, wordt de situatie van LHBT-persoon de verantwoordelijkheid van het brede gemeentelijke apparaat.

Stappen

- * inventarisatie van signalen uit het veld en behoeften van de doelgroep
- * coalitie vormen van relevante lokale organisaties
- * gemeentelijke visie ontwikkelen en speerpunt(en) van aandacht bepalen
- * actief gemeentelijke visie uitdragen in reguliere overleggen binnen de gemeente én met externe partijen
- * leiderschap benadrukken van gemeente in zorg en aandacht voor alle, dus ook LHBT, inwoners
- * bijeenkomsten en workshops organiseren voor professionals en vrijwilligers van relevante organisaties, met bijdragen van (externe) experts.

Obstakels

- * Regievoering vergt hoge mate van betrokkenheid van bestuurder en ambtenaar.
- * Reguliere instanties zijn terughoudend over aandacht voor specifieke groepen.
- * Prioriteitstelling is lastig met veel dossiers en specifieke groepen die aandacht behoeven.
- * Het is een langdurig proces: interne hiërarchische organisatie van de gemeente vraagt om kleine stappen en overtuigen van meerdere lagen.

Resultaat

Gemeentebreed aandacht voor LHBT-specifieke onderwerpen, breed draagvlak in het maatschappelijk middenveld en betrokkenheid relevante personen en organisaties.

Nota LHBT-beleid

Sommige gemeenten kiezen ervoor een expliciet statement te maken rond LHBT-beleid in de vorm van een gemeentelijke nota. In de jaren negentig was de 'homonota' een gebruikelijk instrument. Rond de eeuwwisseling had geen enkele gemeente er een, maar de laatste jaren verschijnt de nota weer als gemeentelijk beleidsinstrument.

In de nieuwe nota's staan lokale knelpunten ten aanzien van LHBT's omschreven, gevolgd door actiepunten en financiële middelen die daarvoor beschikbaar zijn. De looptijd van de nota bedraagt meestal vier jaar. Gemeenten met een grote, uitgewerkte nota zijn onder meer Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg en Utrecht.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 maken veel gemeenten een nieuwe nota, of kunnen de ambities van het college worden afgelezen uit de gemeentebegroting met verantwoording. Opvallend is een toenemende neiging tot mainstreamen (het afschaffen van doelgroepenbeleid) en het opnemen van output-gerichte indicatoren. Deze zijn echter vaak zo algemeen gesteld, dat beleid voor LHBT's ondergesneeuwd raakt. Het kan lastig zijn om een middenweg te vinden tussen mainstreamen en doelgroepenbeleid. Uitgaan van situaties in plaats van doelgroepen zou een oplossing kunnen zijn. In plaats van de nadruk te leggen op de positie van een getreiterde LHBT-buurtbewoner, heeft een brede aanpak van discriminatie, veiligheid en leefbaarheid in zijn of haar wijk, bijvoorbeeld meer effect.

Amsterdam

Verreweg de meest ambitieuze nota is het *Actieprogramma Amsterdam Gay Capital 2009-2011*. Deze nota verdient aanbeveling omdat de gemeente zelf de regie oppakt en haar programma in samenwerking met een groot aantal partners realiseert. De nota opent met een statement: 'Zonder veiligheid voor homo's is er geen homohoofdstad mogelijk. Amsterdam staat voor de uitdaging om het homobeleid te versterken en te verbreden. De gemeente geeft hier hoge prioriteit aan en wil samen met partners aan de slag om de stad veiliger, toleranter en boeiender te maken voor de hele stad en haar bezoekers.' Vervolgens benoemt de gemeente haar partners per beleidsterrein expliciet: ten aanzien van veiligheid zijn het bijvoorbeeld de politie en het Openbaar Ministerie, maar ook homoseksuele Amsterdammers die zich kunnen organiseren tegen geweld en discriminatie op buurtniveau.

Ook schrijft de gemeente: 'Om homoseksualiteit in de persoonlijke leefwereld te accepteren is het nodig dat homo- en hetero-organisaties samen gaan werken aan homo-acceptatie.' Partners hierbij zijn behalve de gemeente zelf het COC Amsterdam, etnische zelforganisaties en Schorer.

Een ander voornemen: 'Amsterdam blijft zich inzetten om scholen te bewegen om homoseksualiteit en diversiteit daadwerkelijk een vaste plek te geven in de opleiding.' Ook verwoordt de gemeente de ambitie om de Gay Games of Outgames van 2017 of 2018 naar de hoofdstad te halen. Bovendien treedt de gemeente in overleg met twee doelgroepen die weinig aandacht krijgen in het beleid: lesbische vrouwen en LHBT-ouderen.

Amersfoort

Het Amersfoortse *Plan van aanpak sociale acceptatie homoseksualiteit 2008-2012* stelt zich de inbedding in regulier beleid ten doel. Opvallend is ook dat Amersfoort inzet op regelmatig overleg met alle betrokkenen. De gemeente formuleert in haar plan vier speerpunten. Ten eerste heeft Amersfoort Roze Zaterdag 2010 georganiseerd. Daarnaast wil de gemeente in onderzoek aandacht besteden aan LHBT-burgers, bijvoorbeeld via stedelijke monitors en via overleg met LHBT-organisaties.

De gemeente Amersfoort wil bovendien beter aansluiten bij LHBT-burgers in haar communicatie: bijvoorbeeld op de website, in beeldmateriaal en met een goede sociale kaart in de (digitale) stadsgids. Ook vraagt de gemeente aandacht voor diversiteit in prestatieafspraken met gesubsidieerde instellingen.

Tot slot heeft Amersfoort jeugd en jongeren als speerpunt. Bespreekbaarheid van seksuele diversiteit onder jongeren en ondersteuning van LHBT-jongeren vallen daaronder. De aanpak sluit aan bij verschillende onderdelen van het bestaande programma *Amersfoort Jong*. Een ervan is het stimuleren van gedragscodes bij sportverenigingen. Ook wil de gemeente ervoor zorgen dat Jong Centraal, het Amersfoortse Centrum voor Jeugd en Gezin, jongeren, ouders en opvoeders met vragen over homoseksualiteit informatie en ondersteuning biedt. Bovendien werkt de gemeente aan het vergroten van sociale acceptatie van homoseksualiteit in het middelbaar onderwijs en het jongerenwerk.

Tilburg

Tilburg kent het uitvoeringsprogramma *Tilburg niet alleen Roze op Maandag*, gebaseerd op de gemeentelijke kadernota *Homo-emancipatiebeleid*. Tilburg formuleert haar eigen rol als volgt: 'De gemeente heeft een voorbeeldfunctie, faciliteert en voert seksueel divers beleid binnen de verschillende beleidsvelden. De acceptatie binnen instellingen en organisaties wordt vergroot.'

De gemeente Tilburg zet in haar programma in op de volgende thema's:

- * discriminatie en veiligheid
- * multiculturele samenleving en seksuele diversiteit
- * onderwijs, jeugd en sport
- * zorg- en hulpverlening en huiselijk geweld.

Op het gebied van discriminatie en veiligheid bevordert de gemeente bijvoorbeeld de aangifte- en meldingsbereidheid van homoseksuelen tegen discriminatie en geweld. Bij religieuze en etnische overleggen en bij sportclubs plaatst de gemeente de positie van LHBT's op de agenda. Ook neemt de gemeente subsidievoorwaarden rond de positie van LHBT's op voor bijvoorbeeld zelforganisaties en zorginstellingen. Om meer zicht te krijgen op de acceptatie van LHBT's binnen de gemeente neemt Tilburg seksuele voorkeur en acceptatie op in de tweejaarlijkse veiligheids- en leefbaarheidsmonitor. Ook werkt de gemeente mee aan het project *De Roze Loper*, een aanmoedigingsprijs voor zorgcentra om hun beleid LHBT-vriendelijker te maken (zie hoofdstuk 13).

Nijmegen en Utrecht hebben een adviescommissie

In de gemeenten Nijmegen en Utrecht bestaan al jaren adviescommissies voor het LHBT-beleid. In Utrecht heet deze commissie Adviescommissie voor lesbische en homo-emancipatie. In de commissie zitten vertegenwoordigers van Utrechtse belangenorganisaties van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en sinds kort ook transgenders.

De adviescommissie adviseert het College van Burgemeester en Wethouders gevraagd en ongevraagd over het LHBT-emancipatiebeleid en andere relevante terreinen, zoals gezondheid. Speerpunten daarbij zijn veiligheid, jongeren, ouderen en zichtbaarheid. De adviescommissie heeft een ambtelijk secretaris die door de gemeente is aangesteld.

De Nijmeegse adviescommissie bestaat sinds 1993. Deze adviescommissie heeft vergelijkbare taken als de Utrechtse commissie, maar laat ook regelmatig eigen onderzoek verrichten, bijvoorbeeld naar de veiligheid van Nijmeegse LHBT's. Mogelijk gaat de Nijmeegse adviescommissie in het kader van bezuinigingen op in een breed Wmo-beraad.

Wie is verantwoordelijk?

Hoe is het LHBT-beleid ingebed in de organisatie? Bij gemeenten die LHBT-beleid hebben ontwikkeld, valt het veelal onder de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling of onder Welzijn. Ook afdelingen Beleid, Samenleving en Participatie worden genoemd in de monitor. In de monitor vroegen we onder welke wethouder het beleid rond seksuele diversiteit in de gemeente valt. Met deze vraag wilden we nagaan of de gemeente dit beleidsterrein serieus neemt door het aan een portefeuillehouder toe te wijzen. De meeste gemeenten noemden de wethouder Welzijn, al zijn er uitzonderingen. In Amersfoort is bijvoorbeeld de wethouder voor Integratie verantwoordelijk en in Groningen gaat het om de wethouder met een brede portefeuille Samenlevingszaken (inclusief Emancipatie). Acht gemeenten gaven aan dat geen van de wethouders dit onderwerp in portefeuille heeft. Het terrein Veiligheid dat van steeds groter belang wordt voor LHBT-emancipatie is de verantwoordelijkheid van de burgemeester. Op dit terrein moeten de burgemeester en de wethouder voor emancipatie dus goed met elkaar afstemmen.

Net als in eerdere monitoren, vroegen wij ook naar de politieke samenstelling van het college. Na de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2010 is het politieke landschap echter zodanig versnipperd, dat er geen bruikbare indeling te maken valt.

Arnhem voert een stadsdebat

Bij de start van het Koploperschap organiseerde de gemeente Arnhem een stadsdebat voor alle betrokkenen bij het LHBT-emancipatiebeleid in de stad. De gemeente wilde haar visie toetsen onder de doelgroepen, input vragen voor haar beleid, haar rol helder positioneren en draagvlak organiseren.

Genodigden

Niet alleen LHBT-burgers en -belangengroepen waren welkom, ook gemeenteraadsleden, maatschappelijke instellingen, betrokken beleidsambtenaren en andere geïnteresseerde Arnhemmers waren via de site en de gemeentepagina in de *Arnhemse Koerier* uitgenodigd. Tijdens het stadsdebat spraken de aanwezigen in groepen over:

- * veiligheid
- * sport
- * ouderen, zorg en hulpverlening
- * jongeren, onderwijs en coming out

De wethouder reageerde aan het eind van de dag op de genoemde actiepunten.

Resultaten

Naar aanleiding van het stadsdebat scherpte de gemeente Arnhem haar visie aan, en destilleerde ze verschillende beleidsdoelen. Ook bepaalde de gemeente de strategie per beleidsdoel. Bovendien werd er concreet vastgesteld wie welke taken in Arnhem had ten aanzien van het LHBT-emancipatiebeleid.

Het stadsdebat bleek een goede manier om het gemeentelijke beleid te toetsen. Bovendien vormde het een podium voor alle Arnhemse LHBT-organisaties om zich te presenteren en mee te praten over het beleid. Met het stadsdebat trapte de gemeente samen met alle andere betrokkenen het Koploperschap van Arnhem af.

Ambtelijke ondersteuning

Een van de vragen in onze monitor ging over ambtelijke ondersteuning. De stelling waarop gemeenten moesten reageren, luidde: 'Er is (ambtelijke) ondersteuning voor een samenhangend of gecoördineerd gemeentelijk LHBT-beleid'.

Ruim een vijfde van de gemeenten antwoordde ja, 22 procent van de respondenten. In enkele gemeenten gaat het om een aparte functionaris die een groot deel of de gehele werktijd aan dit onderwerp kan besteden. Zeker bij de Koplopergemeenten is dat het geval. De gemeente Amsterdam ondersteunt het beleid met circa 3 fte (4 personen), Nijmegen met 1,2 fte en de gemeente Rotterdam heeft 1 fte beschikbaar.

Naast de Koplopers hebben Alkmaar, Delft, Enkhuizen, Heemskerk, Hoorn, Kampen, Kerkrade, Leusden, Nunspeet, Veldhoven, Wageningen en Zuidhorn ambtelijke ondersteuning. In deze gemeenten gaat het echter om ambtenaren die belast zijn met diversiteitsbeleid of emancipatie en zich (ook) met LHBT's bezighouden. Kampen geeft bijvoorbeeld aan 0,2 fte beschikbaar te hebben voor emancipatiebeleid, inclusief huiselijk geweld. En Maas-tricht schrijft: 'Niet in fte's uit de drukken. Beleidsmedewerker diversiteitsbeleid is voor 0,9 fte aangesteld en verantwoordelijk voor integratie, mondiaal, antidiscriminatie en emancipatiebeleid waaronder ook emancipatie van de LHBT-groep hoort.'

Nog een bredere omschrijving geeft de gemeente Smallerland: 'Gemeente Smallerland heeft geen homo-emancipatiebeleid vastgesteld. Er is voor gekozen om in diverse beleidsterreinen (welzijnsbeleid, jeugdbeleid, Wmo-beleid, antidiscriminatiebeleid, etc.) aandacht te besteden aan het feit dat de voorzieningen die voortvloeien uit deze beleidsterreinen voor alle burgers, ongeacht seksuele geaardheid, toegankelijk zijn. Daarnaast geven we in het kader van gezondheidsbeleid voorlichting op scholen over seksualiteit, SOA's etc.'

Vergeleken met 2008 heeft vooral de gemeente Amsterdam haar inspanningen vergroot van 1 fte naar 3 fte. Ook de formatie in Nijmegen is licht gegroeid. De overige steden zijn gelijk gebleven. Lelystad gaf in 2008 aan 4 fte te besteden aan LHBT-beleid. Die formatie is in 2010 tot 0,2 gekrompen.

Financiële middelen

Naast de regie, visie en ambtelijke ondersteuning zijn de financiële middelen die een gemeente aan LHBT-beleid besteedt van belang, al hoeft niet iedere beleidsmaatregel geld te kosten.

In de monitor vroegen we letterlijk: Hoeveel budget heeft de gemeente gemiddeld per jaar ter beschikking voor beleid rond seksuele diversiteit? Dat leverde niet altijd goed vergelijkbare antwoorden op. Amsterdam, Rotterdam en Nijmegen geven jaarlijks een bedrag uit van ongeveer 1 euro per inwoner, in Utrecht en Den Haag is het 0,5 euro. De G4 ontvangen in 2008-2011 jaarlijks € 75.000 uit de Koplopergelden, bedoeld voor LHBT-emancipatie. De overige Koplopers krijgen in deze periode € 75.000 in totaal. Wanneer de Koploperovereenkomsten in 2012 zouden aflopen, ontstaat wellicht een financieel probleem, zeker nu gemeenten sterk moeten bezuinigen. Voortzetting van de ingezette trajecten kan daarmee in gevaar komen.

Daarnaast steken de G4, Nijmegen, Groningen en Tilburg substantieel eigen middelen in LHBT-emancipatie. Ten slotte financieert een beperkt aantal gemeenten uit eigen middelen subsidies aan belangenorganisaties voor LHBT's. Dat gaat nooit om hoge bedragen. Delft en Haarlem staan met een bedrag van respectievelijk € 11.000 en € 16.000 bovenaan. Tegelijkertijd worden deze subsidies vaak over een langere periode verstrekt.

Uit de bedragen die we kunnen vergelijken, blijkt dat in diverse gemeenten het budget is verminderd sinds 2008 als gevolg van bezuinigingen. In Eindhoven leidde dat in 2011 zelfs tot het afschaffen van de totale ondersteuning van het integratiebudget.

Noord-Holland maakt Roze Kaart van provincie

In de vorige monitor LHBT-emancipatiebeleid uit 2008 bleken Noord-Hollandse gemeenten ondervertegenwoordigd: steden en dorpen in deze provincie hadden weinig aandacht voor LHBT's. Naar aanleiding daarvan gaf de provincie PRIMO nh, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling in Noord-Holland (opgeheven per 2011), de opdracht om in 2009-2012 de grotere gemeenten (met uitzondering van Amsterdam) en de plattelandsregio's in Noord-Holland te ondersteunen bij het ontwikkelen en uitvoeren van LHBT-emancipatiebeleid.

Voor wie

Om zicht te krijgen op de betrokkenheid van Noord-Hollandse gemeenten ontwikkelde PRIMO nh de Roze Kaart. Deze Roze Kaart vormt letterlijk een landkaart van de provincie waarop in kleurcodes per gemeente de mate van betrokkenheid bij LHBT-emancipatie zichtbaar is. Op deze kaart kan iedere Noord-Hollander zien wat zijn of haar gemeente doet op dit gebied. In één oogopslag wordt duidelijk waar er nog werk te verzetten is. LHBT-organisaties kunnen aan de hand van de kaart de betreffende gemeente benaderen. De directe doelgroep zijn echter de gemeenten in de provincie. Zij zien welke plaatsen er voorop lopen en welke er achterblijven. Goede voorbeelden en actieve gemeenten kunnen een inspiratie vormen voor de achterblijvers.

Uitvoering

Op basis van de *Monitor Landelijk LHBT-emancipatiebeleid 2008* stuurde PRIMO nh alle 59 Noord-Hollandse gemeenten een korte vragenlijst. Daarnaast gebruikte de organisatie actuele gegevens uit de digitale gemeentegids over het budget dat gemeenten uitgeven aan antidiscriminatievoorzieningen en over subsidies aan roze belangengroepen in de afgelopen twee jaar. Deze drie bronnen gaven input voor de Roze Kaart. Na publicatie kregen de achterblijvende gemeenten ondersteuning aangeboden.

Moreel leiderschap

PRIMO nh koos met de Roze Kaart voor *naming and shaming*: het prijzen van goede voorbeelden en het aanwijzen van teleurstellende voorbeelden. Deze methode is niet eerder toegepast met betrekking tot LHBT-emancipatiebeleid. Het project doet een beroep op het moreel leiderschap van gemeenten en inmiddels is gebleken dat dat effect heeft: ook kleinere gemeenten hebben op een passende manier aandacht besteed aan LHBT-emancipatie.

Informatie: www.eenblozende provincie.nl

Meten is weten: LHBT's in lokale monitoren

Om regie te kunnen voeren en beleid te ontwikkelen, heeft de gemeente informatie nodig. Wat is er aan de hand met haar LHBT-burgers? Welke problemen verdienen aandacht? Een van de manieren om informatie te verzamelen is via gemeentelijke monitoren.

De gemeente is verplicht regelmatig informatie te verzamelen over haar burgers, bijvoorbeeld met betrekking tot gezondheid en de situatie van de jeugd. In de verplichte monitoren zijn de vragen geheel of grotendeels gestandariseerd. Daarnaast voert de gemeente diverse lokale peilingen uit onder haar burgers, aangevuld met eigen informatie van gemeentelijke instellingen.

De positie van LHBT-burgers is echter geen standaardonderdeel van deze gemeentelijke beleidsindicatoren. Zelden wordt er bijvoorbeeld in monitoren gevraagd naar seksuele oriëntatie als achtergrondvariabele. Tegelijkertijd zou het slim zijn om standaardvragen over seksuele diversiteit in te voeren, omdat dit de enige manier is waarop de gemeente relevante beleidsinformatie over LHBT-burgers kan verzamelen.

Welbevinden

Seksuele voorkeur blijkt een rol te spelen bij het welbevinden, de gezondheid en de sociale integratie en participatie van burgers. Niet alleen lopen homomannen een groter risico op soa en hiv, en niet alleen hebben LHBT's soms last van discriminatie op het werk of op straat. Er is meer aan de hand.

Uit onderzoek blijkt dat LHBT's een slechtere gezondheid en een lager welbevinden hebben dan hetero's. Dat heeft onder meer te maken met *minority stress*: de stress die ontstaat wanneer mensen niet voldoen aan de maatschappelijke norm. LHBT's verbergen hun seksuele voorkeur en houden constant rekening met de reactie van anderen. Ook kunnen ze een negatief zelfbeeld ontwikkelen, en op basis daarvan te maken krijgen met problemen als verslaving en depressie. MOVISIE publiceert in 2011 een handreiking over psychosociale en fysieke gezondheid van LHBT's, zie: www.movisie.nl/handreikingenhomo-emancipatie

PINK Panel: Digitaal onderzoekspanel in Kennemerland, Amersfoort en Utrecht

Het Bureau Discriminatiezaken Art.1 werkt in drie gemeenten met zogenoemde PINK Panels: in Kennemerland, Amersfoort en Utrecht. Een PINK Panel is een digitaal onderzoekspanel met LHBT-deelnemers die wonen of werken in de gemeente. Zij kunnen zich aanmelden en beantwoorden vervolgens een keer per jaar online vragen over ongelijke behandeling en intolerantie. Vragen gaan bijvoorbeeld over veilig uit de kast komen: voel je je veilig om voor je homoseksualiteit uit te komen, op straat, bij je burens en op je werk?

Dankzij het PINK Panel krijgt Art.1 een beter beeld van wat er zich onder LHBT's afspeelt in deze gemeenten. Daardoor kan het bureau discriminatie en vooroordelen beter aanpakken. Dit gebeurt onder andere door de resultaten onder de aandacht van de gemeenten te brengen en de dialoog aan te gaan met burgers.

Jeugdmonitor

Gemeenten hebben de verplichting om de positie van haar kinderen en jongeren te monitoren. De Jeugdmonitor is een verzameling gegevens over kinderen en jongeren van 0 tot 25 jaar. In de Jeugdmonitor worden gegevens van verschillende instanties samengevoegd. Daarnaast wordt de jeugd in afwisselende groepen over een groot aantal onderwerpen ondervraagd: met name over gezondheid en problematisch gedrag. Daarmee geeft de Jeugdmonitor een duidelijk beeld van de situatie waarin kinderen en jongeren opgroeien.

De Jeugdmonitor is een groeimodel en het staat provincies en gemeenten betrekkelijk vrij zelf indicatoren op te stellen en vragen op te nemen, zij het dat de Inspectie voor de Volksgezondheid een aantal specifieke eisen stelt. De Jeugdmonitor wordt dan ook op verschillende plekken op verschillende manieren uitgevoerd. In Zeeland is de Jeugdmonitor bijvoorbeeld een zaak van de provincie. In andere gebieden zorgt de regionale GGD voor de gegevens. In de provincies Gelderland, Overijssel en Noord-Holland gebruikt men een gestandariseerde vragenlijst via internet van E-MOVO.

Vragen naar seksuele voorkeur

Sommige gemeenten vragen wel, andere niet naar seksuele oriëntatie in hun Jeugdmonitor. In de Jeugdmonitor van Den Haag, Utrecht, Nijmegen en Rotterdam staan al bijna een decennium vragen over acceptatie van homoseksualiteit. Ook in E-MOVO zitten deze vragen. De antwoorden geven aan dat er grote verschillen bestaan in acceptatie tussen jongeren van niet-westerse afkomst en westerse afkomst, waarbij Surinaamse jongeren meestal met jongeren van westerse afkomst vergelijkbare resultaten laten

zien. Ook zijn er grote verschillen tussen jongens en meisjes, en tussen leerlingen van vmbo en van havo/vwo.

In de Jeugdmonitor Brabant Zuidoost vraagt de GGD of ouders van kinderen moeite hebben om over homoseksualiteit te praten, in het algemeen, en om hierover met hun kind te praten. Wel 10 tot 20 procent antwoordt inderdaad moeite te hebben om over dit onderwerp te praten.

Tot nu toe is in geen enkele Jeugdmonitor gevraagd naar de seksuele oriëntatie van de jongeren zelf. Het RIVM heeft inmiddels een voorstel gereed met standaardvragen over LHBT ten behoeve van de Jeugdmonitor.

Nijmegen vraagt door in Stadspeiling

'In de Stadspeiling 2009 zijn voor het eerst enkele vragen gesteld m.b.t. seksuele geaardheid. Homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen blijken wat meer last van onveiligheidsgevoelens te hebben dan hetero's. Van de hetero's in Nijmegen voelt 28 procent zich wel eens onveilig, van de homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen 42 procent. Als reden voor de onveiligheidsbeleving noemen deze groepen naar verhouding vaker "groepen jongeren / jongeren-overlast". Een in 2008/2009 uitgevoerd belevingsonderzoek onder homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders in Nijmegen laat zien dat de gevoelens van onveiligheid bij de betreffende groepen ten opzicht van een eerdere meting in 2005 zijn toegenomen. Die toename vloeit vooral voort uit mediaberichtgeving over incidenten en algemene percepties over het veranderende maatschappelijke klimaat en heeft minder te maken met incidenten die de respondenten of vrienden of bekenden daarvan hebben meegemaakt. Over de vraag of Nijmegen veiliger of minder veilig geworden is, zijn de meningen verdeeld.'

Uit: *Integrale Veiligheidsmonitor Nijmegen 2010*, p. 77

Veiligheidsmonitor

De Veiligheidsmonitor is een grootschalig onderzoek naar gevoelens van (on)veiligheid onder de bevolking. Ook leefbaarheid in de buurt, buurtproblemen, slachtofferschap, aangiftegedrag, respectloos gedrag, de beoordeling van het gemeentelijke veiligheidsbeleid en het functioneren van de politie worden gemeten in dit onderzoek.

De Veiligheidsmonitor is gestart in 2008 en wordt jaarlijks of tweejaarlijks uitgevoerd. Het meetinstrument bestaat uit een grootschalige enquête onder de Nederlandse bevolking

van 15 jaar en ouder. De Veiligheidsmonitor is niet verplicht: gemeenten kunnen zich op vrijwillige basis aansluiten. Zij doen dan samen met de politie het veldwerk in hun eigen gemeente. Voor de coördinatie en begeleiding is een uitvoeringsorganisatie opgericht: het bureau Veiligheidsmonitor (bVm). Sommige vragen in de monitor zijn standaard, maar er is ook ruimte voor eigen vragen.

In de Veiligheidsmonitor zitten geen standaardvragen over homoseksualiteit of transgender. Hierdoor is het niet mogelijk om gevoelens van onveiligheid en overlast te relateren aan seksuele oriëntatie en ambivalente genderidentiteit. Wel kunnen individuele gemeenten de open ruimte gebruiken om vragen te stellen over de veiligheidsgevoelens onder LHBT's. De gemeente Nijmegen heeft dat in 2010 gedaan (zie kader).

Gezondheidsmonitor

De Wet collectieve preventie volksgezondheid verplicht de gemeente haar lokale gezondheidsbeleid vast te stellen in een nota gezondheidsbeleid. In deze nota neemt de gemeente op welke gezondheidsproblemen zij als speerpunten beschouwt en hoe ze deze gaat aanpakken. Op basis van deze nota stelt de gemeente een uitvoeringsplan op. De Gezondheidsmonitor wordt ingezet bij het onderbouwen van het beleid. Hij bestaat uit gegevens uit enquêtes onder inwoners, aangevuld met informatie van lokale organisaties die zich met gezondheid bezighouden.

De Gezondheidsmonitor kent een aantal speerpunten, zoals verschillende chronische ziekten, eenzaamheid, psycho-sociale gezondheid, leeftijdsverschillen, sociaal-economische verschillen en seksueel overdraagbare aandoeningen.

De regionale VTV's (Volksgezondheid Toekomst Verkenningen) zijn eveneens verplicht en richten zich eveneens op de preventie van soa. Seksuele voorkeur wordt in geen van deze monitoren meegenomen als potentiële risicovariabele.

Gezondheid in de G4

De G4 hielden in 2008 een gemeenschappelijke gezondheidspeiling met het doel de gegevens van de vier grote steden onderling vergelijkbaar te maken. In deze gezamenlijke rapportage is seksuele voorkeur geen onderwerp.

Uit de afzonderlijke rapportage die de gemeente Amsterdam maakte van dit onderzoek, blijkt dat er in de peiling wel naar seksuele voorkeur is gevraagd met betrekking tot seksueel risicogedrag. Althans, er worden drie categorieën respondenten genoemd: homomannen, heteromannen en vrouwen. Het is een gemiste kans dat de categorie vrouwen niet is uitgesplitst naar seksuele voorkeur. Daarnaast is het een gemiste kans dat de gemeente de verkregen informatie over homomannen – ruim 10 procent van de mannelijke bevolking van Amsterdam – niet heeft ingezet om andere interessante gezondheidsvariabelen uit te rekenen.

Utrecht vraagt naar relatievoorkeuren

De gemeente Utrecht vroeg in de Inwonersenquête 2007 direct naar seksuele voorkeur: 'Heeft u liever een relatie met een man of met een vrouw?' In 2009 voegde de gemeente vragen toe rondom opvattingen en ervaringen met homoseksualiteit. Ruim 6 procent van de Utrechtse bevolking bleek 'een homo- of biseksuele voorkeur' te hebben. Deze groep scoort iets lager dan gemiddeld op maatschappelijk welbevinden. Bovendien geven vooral Utrechters van Turkse herkomst aan minder verdraagzaam te zijn ten opzichte van homoseksualiteit.

De acceptatie in Utrecht is gemeten aan de hand van vier indicatoren, namelijk:

- * het aantal mensen dat aangeeft homoseksuele vrienden te hebben
- * het welbevinden van LHBT's versus hetero's
- * discriminatie in het uitgaansleven
- * discriminatie op het werk.

Ook in de Utrechtse Jeugdmonitor 2008 vroeg de gemeente naar homoseksualiteit op school. Leerlingen reageerden op stellingen, en vier daarvan vormden indicatoren voor de acceptatie van homoseksualiteit op school. Twee van de stellingen gingen over leerlingen en twee over docenten:

- * 'Als je homo of lesbo bent, kun je het maar beter voor je houden, anders word je gepest'.
- * 'Leerlingen mogen niet gediscrimineerd worden als zij ervoor uitkomen homo/lesbo te zijn'.
- * 'Docenten die homo of lesbo zijn horen niet voor de klas te staan'.
- * 'Het maakt mij niet uit of een docent homo of lesbo is'.

De gemeente gebruikt deze gegevens bij het nader bepalen van haar homo-emancipatiebeleid.

Wat kan de gemeente doen?

Zoals gezegd staat het gemeenten altijd vrij om aan de standaardvragen van diverse monitoren specifieke, eigen vragen toe te voegen. Wat kan de gemeente dan vragen?

Ten eerste is het mogelijk om naar seksuele voorkeur te vragen als achtergrondvariabele. Met de gegevens die dat oplevert kan een gemeente berekenen hoeveel LHBT-burgers er in de stad of het dorp wonen. Ook is het mogelijk om bepaalde beleidsindicatoren

te relateren aan de seksuele voorkeur van burgers. De achtergrondvariabele seksuele voorkeur kun je vervolgens in verband brengen met de antwoorden op algemene vragen, bijvoorbeeld over gezondheid, welzijn, discriminatie en veiligheid. Zo kun je meten of seksuele voorkeur verschil uitmaakt in de ervaren veiligheid, bijvoorbeeld. Ook kan de gemeente direct vragen of burgers ervaringen van discriminatie of onveiligheid hebben die te maken hebben met homovijandigheid. Sommige gemeenten vrezen dat zij bij zulke directe vragen geen antwoord krijgen. Deze angst is onterecht (Van de Meerendonk, 2004).

Achtergrondvariabele

Het is niet verstandig om direct te vragen of men homoseksueel of heteroseksueel is. Mensen die seksuele relaties met mensen van het eigen geslacht aangaan, kunnen zich om allerlei redenen immers liever niet homoseksueel noemen. In plaats daarvan kan de gemeente naar gedrag of voorkeur vragen. De gemeente Utrecht vroeg in de Inwonersenquête 2007 bijvoorbeeld: 'Heeft u liever een relatie met een man of met een vrouw?' (zie kader) Het is een neutrale vraag, waarop vijf antwoorden mogelijk zijn:

- * met een man
- * met een vrouw
- * met allebei
- * ik wil geen relatie
- * wil ik liever niet zeggen.

Uit de monitor

In onze eigen *Monitor LHBT-emancipatiebeleid* stelden we: 'In de gemeentelijke leefbaarheids- en veiligheidsmonitor wordt expliciet aandacht geschonken aan houding t.o.v. en ervaren veiligheid van LHBT's.' Daarop antwoordden 11 gemeenten 'ja, wij vragen expliciet naar LHBT' (ruim 8 procent). Het gaat om de volgende gemeenten: Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Groningen, Hillegom, Nijmegen, Papendrecht, Tilburg, Utrecht en Zwolle. Bijna 70 procent zei nee, en ruim 22 procent zei het ook niet te gaan doen.

We vroegen hetzelfde over de gemeentelijke Gezondheidsmonitor. Daarop zei 11 procent ja, namelijk: Amsterdam, Bernisse, Den Haag, Dordrecht, Groningen, Haarlem, Heerlen, Hillegom, Kerkrade, Maastricht, Nijmegen, Rotterdam, Schagen, Tilburg, Utrecht en Zwolle. Dit lijkt hoog, maar gaat wellicht deels over preventiebeleid rond soa en veilige seks.

MOVISIE publiceerde in 2006 een *factsheet homo-emancipatie: Gemeentelijke monitoren*. Hoewel het al een tijdje geleden is, is de informatie nog altijd bruikbaar, en te vinden via www.movisie.nl/handreikingenhomo-emancipatie

Amsterdam telt aantal lesbische vrouwen en homoseksuele mannen

De gemeente Amsterdam gaf in 2009 de dienst Onderzoek en statistiek (O+S) opdracht de bekende informatie over lesbische vrouwen en homoseksuele mannen in de stad bijeen te zoeken. Op grond van verschillende bronnen werd een schatting gemaakt van de aantallen.

Van de Amsterdamse mannen van 18 jaar en ouder ligt dat aantal tussen 10 en 11 procent en van de vrouwen tussen 3 en 4 procent. Daarnaast keken de onderzoekers naar de verspreiding over de stad, gezondheid, inkomen, politieke voorkeur, samenwoning en huwelijk. Zo laat het onderzoek zien dat homo's vooral in het centrum van de stad wonen en dat er in 2007 217 van in totaal 3172 huwelijken werden gesloten tussen partners van hetzelfde geslacht. Helaas staat niet vermeld hoe al deze gegevens zijn verzameld.

Bron: Nieuwenhuis et al (2009)

Zichtbaarheid en communicatie

De meeste mensen zijn heteroseksueel en hebben niet veel oog voor LHBT's in hun omgeving. Ze gaan er automatisch vanuit dat andere mensen ook hetero zijn. Dat creëert meteen een dilemma: dat LHBT's zelf steeds moeten aangeven dat ze LHBT zijn, of anderszins niet gezien worden. Wanneer ze echter zichtbaar zijn, krijgen ze vaak het verwijt dat ze 'ermee te koop lopen'. Hetero's hoeven niet expliciet over hun liefdesleven te zijn: zij maken deel uit van de meerderheid en vormen de norm.

Daarom is zichtbaarheid van LHBT's een belangrijk onderwerp. Vanwege de attentiewaarde – niet iedereen is hetero –, vanwege de diversiteit – niet iedereen is hetzelfde – en tot slot vanwege de veiligheid – wanneer er veel LHBT's zichtbaar zijn, loopt de enkeling minder risico. Voor gemeenten is het bovendien belangrijk dat ze aan LHBT-burgers duidelijk maken dat de gemeente er ook is voor hen.

Gemeenten kunnen op verschillende manieren bijdragen aan zichtbaarheid. Daarover gaat dit hoofdstuk. We gaan in op verschillende gemeentelijke communicatiemiddelen, maar ook op 'roze' cultuuruitingen.

Communicatiemiddelen

De gemeente kan verschillende communicatiemiddelen inzetten om specifieke informatie te geven aan LHBT-burgers:

De eigen website

De gemeente kan op haar website verwijzingen plaatsen bij onderwerpen als gezondheid, zorg, welzijn, veiligheid, senioren, jeugd en opvoeding. Er kan verwezen worden naar lokale belangenorganisaties, maar ook naar landelijke organisaties waar mensen terecht kunnen voor vragen of met verzoeken om hulp en ondersteuning. Ook kan de gemeente vermelden dat een bepaalde gemeentelijke dienst specifieke deskundigheid in huis heeft over homoseksualiteit, zoals bijvoorbeeld het algemeen maatschappelijk werk, het jongerenwerk of het Centrum voor Jeugd en Gezin.

Gemeentegids

Hetzelfde geldt voor de gemeentegids. LHBT-organisaties kunnen zichzelf aanmelden om erin vermeld te worden.

Roze sociale kaart

Enkele gemeenten hebben een eigen 'roze kaart' ontwikkeld. Op deze kaart staan adressen van hulpverlenende instanties, homobelangenorganisaties, ontmoetingsplaatsen en uitgaansgelegenheden. Soms is het letterlijk een plattegrond, soms meer een brochure. Een dergelijke sociale kaart is handig voor LHBT-burgers, maar ook voor professionals van bijvoorbeeld de GGD, het maatschappelijk werk en het jongerenwerk om te kunnen verwijzen. Zie ook het voorbeeld van de Roze Kaart in Zwolle in het kader.

Algemene communicatie-uitingen

De gemeente kan ervoor kiezen om in al het beeldmateriaal dat zij gebruikt de diversiteit van haar burgers te laten zien. Dit kan door bijvoorbeeld foto's in het communicatiebestand op te nemen van gezinnen met twee vaders of twee moeders, van een lesbisch stel dat samen boodschappen doet of van een mannenstel dat gaat trouwen. De gemeente kan op deze manier de diversiteit onder de burgers op een positieve manier onderstrepen.

Uit de monitor

In de monitor vroegen we of de gemeente informatie verstrekt aan burgers of instellingen over seksuele diversiteit. Ruim 74 procent antwoordde met nee. De gemeenten die het wel deden, konden kiezen uit verschillende manieren. Zo antwoordde bijna 10 procent dat er op de site van de gemeente informatie stond. Ook zeiden veel gemeenten dat ze informatie verstrekten via de gemeentegids en de bibliotheek: 12,5 procent. Slechts 2 procent gaf aan informatie te verstrekken via een informatiepakket voor nieuwe ingezetenen.

Ook vroegen we naar specifieke producten of projecten op het gebied van LHBT-emancipatie. 15 procent van de gemeenten heeft die producten ontwikkeld. In 2008 noemden de respondenten drie soorten producten: een 'roze' informatiebrochure, informatie over LHBT-specifieke hulpverlening en een voorlichtingsfilm voor scholen. In 2010 is het aanbod uitgebreider en diverser.

De gemeente Amsterdam steunt bijvoorbeeld de publicatie van een handboek voor vrijwillige voorlichters van het COC in het voortgezet onderwijs. Ook ontwikkelde Amsterdam een publiciteitscampagne om de meldingsbereidheid onder LHBT's te bevorderen na discriminatie en geweld.

In Zwolle bestaat er een Vooroordelenteam en Uithoorn ontwikkelde een samenwerkingsverband tussen scholen, welzijnsinstellingen, GGD en politie om seksualiteit bespreekbaar te maken. Veel overige producten komen terug in de goede voorbeelden in dit boek.

Gedenkdagen en festiviteiten

Een andere manier om burgers te laten weten dat de gemeente aandacht heeft voor LHBT-burgers is het organiseren, ondersteunen en bijwonen van gedenkdagen of festiviteiten.

Zwolle heeft een roze sociale kaart

Een grote groep Zwollenaren met homoseksuele gevoelens blijft buiten beeld, zo concludeerden de gemeente Zwolle, de Zwolse Integratieraad en het COC Zwolle gezamenlijk. Het gaat om mensen die niet uit de kast zijn, bijvoorbeeld vanwege hun orthodox-religieuze achtergrond.

De drie partners bundelden hun kennis en contacten in de stad tot een 'roze' sociale kaart. Van het algemeen maatschappelijk werk, via de lokale homokroeg en de GGD tot het Centrum voor Jeugd en Gezin: alle instellingen waar Zwollenaren terecht kunnen, staan erin. Ook een aantal landelijke LHBT-organisaties voor hulp en informatie staan genoemd. Het resultaat is een roze gidsje, gevouwen tot handig creditcard-formaat met laagdrempelige informatie in begrijpelijke taal. Een zichtbaar product van een gemeente die zorg draagt voor specifieke informatievoorziening aan haar burgers. Nadrukkelijk is het overzicht gericht op mensen met een religieuze en/of allochtone achtergrond.

De stappen

- * Coalitie vormen van relevante lokale organisaties.
- * Signalen uit het veld en behoeften van de doelgroep inventariseren.
- * Budget beschikbaar stellen voor samenstelling en productie van een publicatie.
- * Informatie aanleveren (belangenorganisaties).
- * LHBT-specifiek aanbod van lokaal maatschappelijk middenveld checken (gemeente en belangenorganisaties).
- * Publicatie produceren, afgestemd op behoeften van doelgroep qua taal en vorm.
- * Publicatie presenteren met nodige publiciteit.
- * Publicatie verspreiden via gemeente en (belangen)organisaties onder een zo breed mogelijk publiek.

Obstakels

Het is lastig gebleken om de behoeften van onzichtbare doelgroepen te achterhalen. Het gaat om mensen die niet uit de kast zijn zoals orthodox-religieuzen, allochtonen, ouderen en minderjarigen. Juist omdat zij zich niet herkennen in woorden als homo en lesbisch, kost het meer moeite om hun behoefte te peilen in dit kader. Ook bleek het aanbod van reguliere instanties vaak niet specifiek of toereikend genoeg. De brede verspreiding van de gids ten slotte, vereist een groot draagvlak.

Meer informatie

Gemeente Zwolle, Afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling

Specifieke dagen

Twee dagen in het jaar is er wereldwijd aandacht voor de positie van LHBT's: op 17 mei is het de *International Day Against Homophobia* (IDAHO) en 11 oktober is uitgeroepen tot landelijke Coming Out Dag. Steeds meer gemeenten besteden aandacht aan deze twee dagen. Ze zijn bijvoorbeeld met een afvaardiging van B&W aanwezig bij een activiteit, of ondersteunen bepaalde activiteiten financieel.

Roze Zaterdag

Jaarlijks vindt eind juni Roze Zaterdag plaats, ieder jaar in een andere stad. Deze manifestatie was van oorsprong een demonstratie, en is uitgegroeid tot een meerdaags festival met optredens, lezingen en op zaterdag de traditionele tocht door de stad. De Roze Zaterdag wordt georganiseerd door een lokale belangenvereniging, maar de gemeente kan zich inzetten om het festival naar de stad te halen. In verschillende gemeenten heeft dit de afgelopen jaren een impuls betekend voor de LHBT-emancipatie. De gemeente kan financiële en/of materiële ondersteuning geven en zo op een positieve manier de gemeente op de kaart zetten bij de landelijke en lokale LHBT-gemeenschap.

Algemene feest- en gedenkdagen

Feest- en gedenkdagen lenen zich ook goed voor het uitnodigen en betrekken van de lokale roze gemeenschap of het kiezen van thema's die ook van toepassing zijn voor LHBT-burgers. Tijdens dodenherdenking kan een gemeente bijvoorbeeld aandacht besteden aan lesbische vrouwen en homomannen die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vervolgd. Op Bevrijdingsdag kan het leven in vrijheid voor LHBT's een onderwerp zijn. Ook de Dag van de Dialoog kan gebruikt worden om de lokale LHBT-gemeenschap een gezicht en een stem te geven. De gemeente nodigt daarbij uit, stelt thema's voor of bepaalt een locatie of invulling, en speelt dus een grote rol in het benadrukken van de diversiteit van haar burgers.

Publieksevenement

De gemeente stimuleert publieksevenementen en/of culturele uitingen met speciale aandacht voor LHBT-burgers. Het gaat bijvoorbeeld om 17 mei (IDAHO) of 11 oktober (Coming Out Dag) of een andere lokale roze dag.

Ja, zegt 17 procent van de respondenten. Dat is ongeveer evenveel als in 2008. Het gaat om Almere, Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Delft, Den Haag, Deventer, Dordrecht, Enkhuisen, Enschede, Geldrop-Mierlo, Groningen, Haarlem, Heemskerk, Hoorn, Leiden, Leusden, Nijmegen, Oldambt, Rotterdam, Tilburg, Utrecht en Valkenswaard.

Roze Zaterdag

Op zaterdag 25 juni 1977 organiseerde de Internationale Lesbische Alliantie de voorloper van Roze Zaterdag in Amsterdam. Deze manifestatie was gericht tegen de antihomocampagne van de Amerikaanse Anita Bryant en trok tweeduizend deelnemers. Een jaar later vond op de laatste zaterdag van juni opnieuw een demonstratie plaats in Amsterdam. Vanaf 1979 heet deze demonstratie Roze Zaterdag.

Organisatoren kozen ervoor de manifestatie te houden op de laatste zaterdag van juni omdat op die zaterdag in 1969 de bezoekers van de Stonewall Inn in New York – veelal zwarte travestieten – zich verzetten tegen het geweld van de politie. Het was een historische gebeurtenis, waarbij LHBT's gezamenlijk opkwamen voor hun burgerrechten. Wereldwijd organiseren LHBT-bewegingen daarom hun Gay Pride vaak eind juni.

In 1981 breidde Roze Zaterdag zich uit tot Roze Week, en vond de demonstratie voor het eerst buiten Amsterdam plaats, in Den Bosch. Sindsdien trekt de demonstratie elk jaar door een andere stad. Inmiddels veranderde het protestkarakter in een parade. Nog altijd is het doel zichtbaarheid: om door het tonen van diversiteit, het begrip te vergroten. In 2002 is de Stichting Roze Zaterdag opgericht. Deze kent jaarlijks de Roze Zaterdag toe aan een stad in Nederland en adviseert de lokale organisatoren.

Verdienstelijk

Via een prijs of een ambassadeursnetwerk kan de gemeente de aandacht vergroten voor de positie van haar LHBT-burgers. De gemeente kan mensen die zich verdienstelijk maken voor de stad bewust inzetten, en hen jaarlijks prijzen voor die inzet.

LHBT-prijs

Een middel dat gemeenten kunnen inzetten om emancipatiebeleid op de lokale agenda te houden, is het uitreiken van een jaarlijkse prijs aan een burger die zich verdienstelijk heeft gemaakt voor de LHBT-emancipatie. Inmiddels komen er steeds meer van dit soort prijzen. Utrecht heeft de Annie Brouwer-Korff prijs, Den Haag de John Blankensteijnprijs, Amersfoort de Derk Koetje award, Almere de Roze Pioniersspeld en Nijmegen de Burgemeester Daleslezing en -prijs.

Ambassadeurs

Rotterdam heeft in 2010 vijf prominente Rotterdammers als homo-ambassadeur benoemd. Zij zetten zich in voor de acceptatie van Rotterdamse homo's en lesbo's. Ze gebruiken hun omvangrijke netwerk om op het niveau van directie en bestuurders het gesprek aan te gaan over de positie van homo's. Onderwijsinstellingen zijn het eerste aan de beurt, daarna gaan de ambassadeurs in gesprek met migrantenorganisaties. De ambassadeurs staan bekend om hun betrokkenheid bij de stad en hun grote netwerk. Ze krijgen voor hun inzet een symbolische vergoeding. Ook Alkmaar gaat met ingang van 2011 homo-ambassadeurs inzetten.

Stedenband

Veel gemeenten onderhouden stedenbanden met een of meer gemeenten in het buitenland. Een onderdeel daarvan is dat burgers uit de Nederlandse gemeente contact leggen en onderhouden met burgers in de zusterstad, bijvoorbeeld rond een bepaald onderwerp. Zo kunnen ook LHBT-organisaties een stedenband aangaan met een zusterorganisatie in deze stad en op die manier lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders steunen in het buitenland. Het COC Haaglanden onderhoudt via de stedenband van de stad Den Haag met Warschau in Polen bijvoorbeeld nauwe contacten met de Poolse homobeweging. De gemeente kan de stedenband aangrijpen om homoseksualiteit op bestuurlijk niveau bespreekbaar te maken in de zusterstad.

Uitwisseling

In de activiteiten in het kader van de stedenband zoekt de gemeente actief naar mogelijkheden tot uitwisseling rond seksuele diversiteit.

Tien gemeenten beantwoorden deze vraag bevestigend. Het zijn: Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Enschede, Groningen, Lelystad, Nijmegen, Rotterdam, Wageningen en Zwolle. In 2008 werd er nog nauwelijks gereageerd op deze vraag.

De gemeente als werkgever van haar eigen personeel

Een andere manier om aandacht te besteden aan emancipatie van lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders, is via het eigen personeelsbeleid. De gemeente kan een voorbeeldfunctie vervullen door in haar eigen ambtenarenapparaat een afspiegeling van de diversiteit in de gemeente na te streven. Zo spreekt de gemeente zoveel mogelijk burgers aan. In werving en selectie en in het personeelsbeleid van de gemeente zou de positie van LHBT's een rol kunnen spelen. Daarnaast kan de gemeente ook aandacht besteden aan discriminatie op de werkvloer.

Niet sensitief genoeg

Helaas treffen weinig gemeenten maatregelen om hun LHBT-werknemers te beschermen tegen discriminatie, terwijl zulke maatregelen vaak wel ingezet worden voor andere groepen. Het Verweij-Jonker Instituut concludeert in recent onderzoek dat de gemeente in vergelijking met een transport- en communicatiebedrijf en een ziekenhuis gemiddeld scoort als het gaat om LHBT-vriendelijkheid.

Opvallend genoeg blijken juist leidinggevenden binnen de gemeente overtuigd dat wanneer er geen signalen binnenkomen, er dan ook geen problemen zijn. Niet iedere manager is sensitief genoeg om signalen op te vangen van discriminatie op grond van seksuele voorkeur en ook de bedrijfscultuur speelt hierbij een grote rol, zo bleek uit het onderzoek.

Netwerken

Een aantal gemeenten stimuleert het oprichten van netwerken voor LHBT-medewerkers. Vaak hebben dezelfde gemeenten ook netwerken voor vrouwen en allochtone medewerkers. LHBT-netwerken hebben een positieve invloed op het werkplezier van LHBT-medewerkers en bevestigen het gevoel dat seksuele diversiteit zichtbaar mag en kan zijn op de werkvloer. De gemeente toont ermee dat ze openheid onder LHBT-medewerkers erkent en stimuleert.

Vertrouwenspersoon

De gemeente kan ook tegemoet komen aan haar LHBT-medewerkers door vertrouwenspersonen aan te stellen die:

- * zich bewust zijn van het feit dat niet iedere medewerker een heteroseksueel leven leidt
- * klachten over uitsluiting en discriminatie op de werkvloer serieus nemen
- * en medewerkers ondersteunen die hiervan melding maken.

Bij de selectie van deze vertrouwenspersonen kan de gemeente deze aspecten al noemen, om duidelijk te maken dat de aangestelde persoon voor alle medewerkers een vertrouwensfunctie kan vervullen, ook voor LHBT-medewerkers.

Ontmoetingspunt

Er is een ontmoetingspunt of overleg voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender gemeenteambtenaren.

5 procent van de gemeenten heeft zo'n voorziening voor haar eigen personeel. Het gaat om: Almere, Amsterdam, Alkmaar, Amersfoort, Den Haag, Dordrecht, Delft.

De gemeente heeft als werkgever gezorgd voor instelling van gedragsregels, klachtenregelingen en vertrouwenspersonen om seksuele intimidatie en pesten tegen te gaan.

85 procent van de gemeenten beantwoordt deze vraag bevestigend.

Trouwambtenaren: Toetssteen van lokaal beleid

Tien jaar geleden, op 1 april 2001, is het burgerlijk huwelijk opengesteld voor paren van gelijk geslacht. Dat betekent dat in Nederland twee vrouwen of twee mannen met elkaar in het huwelijk kunnen treden. Vanuit het oogpunt van gelijke rechten, is het belangrijk dat het huwelijk is opengesteld.

Vanaf het begin van de openstelling liet het kabinet ruimte voor trouwambtenaren om af te zien van het sluiten van een huwelijk tussen twee vrouwen of tussen twee mannen, met een beroep op gewetensbezwaren. Het gaat om mensen die op religieuze gronden menen dat het huwelijk is voorbestemd voor een man en een vrouw.

Het kabinet-Balkenende IV was het laatste kabinet dat zich publiekelijk uitsprak over de positie van deze trouwambtenaren: 'Overeenkomstig het destijds geformuleerde beleid brengt zorgvuldige omgang met gewetensbezwaarde ambtenaren van de burgerlijke stand met zich mee dat in onderling overleg met de gewetensbezwaarde een andere ambtenaar een huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht voltrekt, mits in elke gemeente de voltrekking van een dergelijk huwelijk mogelijk blijft.' (Regeerakkoord kabinet-Balkenende IV).

Trouwen moet kunnen

De mogelijkheid om af te zien van het voltrekken van een huwelijk, stuitte in de LHBT-beweging op verzet. Voor bruidsparen is het immers grievend dat sommige ambtenaren op dit punt openlijk ongelijke behandeling nastreven. De uitzonderingsbepaling heeft een kwetsende werking, zelfs als de gemeente voorkomt dat bruidsparen te maken krijgen met ambtenaren met gewetensbezwaren. De LHBT-beweging was van mening dat iedere ambtenaar de Nederlandse wet moet uitvoeren, ongeacht zijn of haar mening over de partnerkeuze.

Het COC inventariseerde om hoeveel ambtenaren in hoeveel gemeenten het ging. Op de website www.trouwenmoetkunen.nl verzamelde de belangenorganisatie de resultaten. In de laatste peiling van juni 2007 ging het om 57 gemeenten, in totaal honderd ambtenaren.

MOVISIE stelt de vraag in de monitor ook. In 2010 geven 36 gemeenten aan dat ze trouwambtenaren niet verplichten om ieder huwelijk te voltrekken (zie kader). In 2008 waren er nog 65 gemeenten die ambtenaren toestonden om geen huwelijken tussen mensen van hetzelfde geslacht te voltrekken. Het totale aantal 'weigergemeenten' lijkt af te nemen, al omvat het nog steeds een kwart van alle respondenten.

Ieder huwelijk

Zoals u bekend is wordt het burgerlijk huwelijk tussen twee mensen van hetzelfde geslacht voltrokken door een ambtenaar of een Buitengewoon Ambtenaar van de Burgerlijke Stand (BABS). Is het in uw gemeente regel dat alle ambtenaren en BABS'en verplicht zijn ieder huwelijk te voltrekken?

De volgende 36 gemeenten gaven in de monitor weigering op grond van gewetensbezwaren toe te staan:

- * Alphen-Chaam
- * Apeldoorn
- * Berkelland
- * Bernheze
- * Bernisse
- * Boxtel
- * Cranendonck
- * Deventer
- * Hengelo
- * Heusden
- * Kapelle
- * Katwijk
- * Kerkrade
- * Kollumerland c.a.
- * Leeuwarden
- * Losser
- * Maasdriel
- * Middelburg
- * Midden-Delfland
- * Millingen aan de Rijn
- * Nieuwkoop
- * Noordoostpolder
- * Nunspeet
- * Oirschot
- * Oldebroek
- * Oldenzaal
- * Ooststellingwerf
- * Opmeer
- * Ouder-Amstel
- * Rijswijk
- * Tiel
- * Veghel
- * Vianen
- * Wageningen
- * Waterland
- * Wunseradiel

BABS'en

Behalve door een ambtenaar van de burgerlijke stand in dienst van de gemeente, kan een huwelijk ook voltrokken worden door een Buitengewoon Ambtenaar van de Burgerlijke Stand, ook wel afgekort tot BABS. Een BABS is een freelance trouwambtenaar, die op verzoek van de gemeente huwelijken voltrekt.

Ook onder BABS'en zijn mensen die zich verzetten tegen het voltrekken van een huwelijk van twee vrouwen of twee mannen. De houding van gemeenten ten opzichte van

'weigerBABS'en' verschilt. Er zijn gemeenten die BABS'en verplichten om alle huwelijken te voltrekken, ongeacht wie er trouwt. De gemeente Langedijk nam in 2007 expliciet als functie-eis voor de positie van BABS op: 'bereidheid tot het voltrekken van huwelijken en partnerschapsregistraties tussen personen van hetzelfde geslacht.' Een kandidaat met gewetensbezwaren legde die vacaturetekst aan de Commissie Gelijke Behandeling voor en kreeg ongelijk. De commissie gaf aan dat de gemeente het recht had om weigerambtenaren uit te sluiten van de procedure.

Commissie Gelijke Behandeling

In 2008 sprak de Commissie Gelijke Behandeling zich meer algemeen uit over de ambtenaar en de BABS met gewetensbezwaren. In haar advies aan gemeenten staat: 'De kern van het advies is dat de gemeente verplicht is de wet uit te voeren en zich van discriminatie naar seksuele voorkeur moet onthouden. Zij moet erop toezien dat haar ambtenaren zich in de uitoefening van hun functie deze verplichtingen eigen maken. Het advies luidt dat alleen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand die meer doet dan huwelijken sluiten, slechts een beperkte ruimte is om aan zijn gewetensbezwaren tegemoet te komen.' De Commissie Gelijke Behandeling maakt in haar advies onderscheid tussen de BABS en de ambtenaar van de burgerlijke stand. Voor de BABS zouden gemeenten volgens de commissie geen uitzondering moeten maken: geen rekening houden dus met gewetensbezwaren die haaks staan op de norm van gelijke behandeling. Een BABS houdt zich immers alleen maar bezig met huwelijksvoltrekkingen en daarin mag hij of zij geen onderscheid maken.

Dat geldt niet voor de 'gewone' ambtenaar van burgerlijke stand: die heeft ook andere taken en kan dus een andere invulling van zijn of haar functie krijgen. Voor een uitzondering op grond van gewetensbezwaren is volgens de commissie plaats, mits aan alle volgende voorwaarden is voldaan:

- * de ambtenaar is niet inzetbaar voor het sluiten van huwelijken en verricht alleen andere werkzaamheden
- * de gemeente waarborgt organisatorisch dat alle personen die aan de wettelijke eisen voldoen bij de betreffende gemeente in het huwelijk kunnen treden
- * de gemeente waarborgt dat er een eind komt aan de praktijk van gemeentelijke berichten waarin blijkt wordt gegeven van de discriminatoire opvattingen van ambtenaren.

Onduidelijkheid onwenselijk

Volgens de Commissie Gelijke Behandeling is het onwenselijk als er onduidelijkheid bestaat over de ruimte om tegemoet te komen aan gewetensbezwaren van ambtenaren van de burgerlijke stand. Daarom beveelt de commissie de regering wel aan bij Algemene Maatregel van Bestuur te regelen dat ambtenaren van de burgerlijke stand kunnen worden aangesteld voor al hun wettelijke taken, met uitzondering van de taken aangaande de huwelijksvoltrekking en het registreren van partnerschappen. Dat laatste is overigens niet gebeurd, al lijkt er een kamermeerderheid te zijn voor deze AMvB.

Standpunt VNG

De Commissie Gelijke Behandeling geeft geen bindend advies, slechts richtlijnen. Wel heeft de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zich achter het advies geschaard en schrijft: 'De VNG is het eens met de CGB dat iedere ambtenaar gehouden is de wet uit te voeren en dat ambtenaren niet mogen discrimineren. De VNG blijft van mening dat nadere wetgeving niet nodig en niet wenselijk is.' Een notitie die de VNG in mei 2008 daarover schreef is te vinden op de site www.vng.nl via het bericht *Kamervragen over de gewetensbezwaarde trouwambtenaar*.

Verklaring

?

Verstrekt uw gemeente op verzoek ook anderstalige verklaringen van het gesloten huwelijk tussen partners van gelijke sekse?

Als een getrouwd stel naar het buitenland verhuist, verstrekt de gemeente in principe een Engelse verklaring dat het huwelijk is gesloten. Hierin maken gemeenten echter onderscheid tussen heterohuwelijken en huwelijken tussen partners van gelijk geslacht. Vanuit een oogpunt van gelijke rechten is het goed deze verklaring ook aan paren van gelijk geslacht af te geven. In onze monitor zegt 49 procent van de gemeenten een vertaling te verstrekken wanneer er om gevraagd wordt. De gemeente Enschede voegt aan haar antwoord toe: 'Als een huwelijk internationaal niet erkend wordt, worden er ook geen anderstalige verklaringen afgegeven. Dit is niet toegestaan.'

Samenwerkingspartners betrekken, overtuigen en steunen

Bij het uitvoeren van het beleid kan de gemeente relevante partners betrekken: gemeentelijke diensten, samenwerkingspartners en belangenorganisaties. Denk bijvoorbeeld aan de politie, scholen, het welzijnswerk, sportclubs, zelforganisaties en de bibliotheek. Zij voeren soms zelfstandig, soms samen met de gemeente delen van het beleid voor LHBT-burgers uit. Dat is echter niet vanzelfsprekend. Daarom kan de gemeente ze betrekken bij dit beleid, of ze overtuigen het uit te voeren.

Uit de monitor

De feitelijke uitvoering van het LHBT-beleid ligt bij de gemeente zelf (8,1 procent), een gemeentelijke dienst, een steunfunctie (4,4 procent) of een lokale LHBT-belangenorganisatie (14 procent). In Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Nijmegen, Rotterdam, Veldhoven, Venlo en Zwolle is een gemeentelijke dienst verantwoordelijk voor de uitvoering van het LHBT-beleid. De gemeente Amersfoort voegt toe: 'Daarnaast maken wij gebruik van organisaties met regulier aanbod, voor onder anderen jongeren. Inzet is dat zij binnen hun reguliere beleid aandacht hebben voor LHBT's.'

Een steunfunctie voert het beleid uit, zeggen Alkmaar, Heemskerk, Hoorn, Lelystad, Uithoorn en Utrecht. In Delft, Deventer, Enkhuisen, Groningen, Haarlem, Heerlen, Kapelle, Leeuwarden, Leiden, Schagen, Tilburg en Wageningen wordt het beleid uitgevoerd door een lokale homobelangenorganisatie. Gemeenten die hun LHBT-beleid volledig laten uitvoeren door een lokale belangenorganisatie scoren hoger op projecten, maar niet op mainstreaming, waardoor zij uiteindelijk laag uitkomen in de ranglijst.

Ten opzichte van 2008 zien we in 2010 een groei wat betreft de uitvoering door lokale LHBT-belangenorganisaties (van 8 naar bijna 14 procent) en een groei van de uitvoering door gemeentelijke diensten (van 4,5 naar 8 procent).

De gemeente Enschede heeft er bewust voor gekozen om meerdere organisaties verantwoordelijk te maken voor het bereiken van de ambities, zoals COC Twente-Achterhoek, de stedelijke welzijnsorganisatie Alifa, Sportvereniging Rigtersbleek, Art.1 Overijssel, Albers De Vries Communicatie, Variya, Politie Twente en andere Koplopergemeenten.

Gemeenten in Noord-Holland Noord – zoals Alkmaar, Hoorn en Enkhuisen – hebben de uitvoering van het LHBT-emancipatiebeleid in handen gegeven van het bureau van Art.1, een regionaal antidiscriminatiebureau. Sinds invoering van de nieuwe Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen per 1 januari 2010 is de gemeente verplicht iedere burger toegang te geven tot zo'n voorziening. In principe betekent

dat ook dat gemeenten een x-bedrag per inwoner uitgeven aan het regionale antidiscriminatiebureau. In totaal subsidiëren 26 gemeenten Art.1 Noord-Holland Noord. De inmiddels opgeheven provinciale steunfunctie in Noord-Holland, PRIMO nh, voerde voor de provincie Noord-Holland het ondersteuningsproject homo-emancipatie uit. PRIMO nh adviseerde gemeenten per inwoner zeventig eurocent in de antidiscriminatievoorziening Art.1 te steken. Alkmaar draagt € 65.800 bij. Andere steden in Noord-Holland Noord, zoals Hoorn, voldoen (nog) niet aan deze norm. Alkmaar legde in het collegeprogramma 2010-2014 bovendien vast dat er in die periode op de terreinen zorg, onderwijs en sport drie homo-ambassadeurs worden benoemd.

Belangenorganisaties

Voor de gemeente is de lokale LHBT-belangenorganisatie een vanzelfsprekende gesprekspartner als het gaat om het LHBT-emancipatiebeleid. Zij zijn de eerste vertegenwoordigers van de doelgroep.

Hoewel we deze organisaties consequent 'belangenorganisaties' noemen, doen zij veel meer dan het behartigen van de belangen van hun achterban. Vaak gaat veel van hun aandacht uit naar het organiseren van ontmoeting en het geven van voorlichting aan jongeren op scholen.

Hoe kunnen gemeenten de kracht en de kennis van een belangenorganisatie benutten en ondersteunen en daarbij toch rekening houden met de beperkingen van zulke vrijwilligersorganisaties? Hier gaan we in op drie aspecten van de samenwerking:

- * het contact met de belangenorganisatie als maatschappelijke vertegenwoordiger
- * de manier van samenwerking op uitvoerend beleid: drie modellen
- * de veranderende financiële verhoudingen en consequenties daarvan.

Maatschappelijke vertegenwoordigers

Essentiële functies van belangenorganisaties zijn het informeren van de gemeente, en signaleren. De gemeente kan gebruik maken van signalen die de lokale LHBT-gemeenschap afgeeft om beleid te maken of onderwerpen op de agenda te zetten.

Niet iedere lokale belangenorganisatie beschikt echter over de juiste expertise om hieraan te voldoen, zeker niet als het gaat om het formuleren van beleidsgerichte aanbevelingen. Dit vereist een specifieke vaardigheid en een specifiek netwerk van medewerkers of bestuursleden.

In organisaties waar de continuïteit in de vorm van vaste medewerkers ontbreekt, is men afhankelijk van vrijwilligers. Juist voor het signaleren en agenderen van beleid is het lastig om vrijwilligers te vinden. Ook voor concrete klussen als bardienst of voorlichting is het al niet eenvoudig mensen te vinden en vast te houden. Laat staan voor vrijwilligerswerk dat een specifieke expertise vereist en veel tijd kost. De gemeente kan hierbij assisteren door – mogelijk in samenwerking met de vrijwilligerscentrale – de lokale organisaties adequaat te laten trainen in diverse vaardigheden en door hen te vragen een deel van de signalering op zich te nemen en meer systematisch te organiseren.

In de stad Groningen werkt een aantal organisaties samen aan het vergroten van de sociale acceptatie en emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders. Aanleiding was een bijeenkomst over de besteding van de Koplopergelden in 2008, georganiseerd op initiatief van de gemeente. Hier kwam de behoefte aan meer samenwerking in de stad duidelijk naar voren. Dit leidde tot de oprichting van Stichting LGBT Groningen. De stichting heeft ten doel het bevorderen van acceptatie en gelijke behandeling van de verschillende doelgroepen. Stichting LGBT coördineert de projecten die het platform ontwikkelt en uitvoert.

Betrokkenheid van de gemeente

De gemeente heeft de Koplopergelden doorgesluisd naar de stichting en er bovendien extra subsidie aan toegevoegd.

Deelnemers

Het platform is opgericht met elf organisaties. Inmiddels zijn er vijftien organisaties aangesloten. Deelnemende organisaties zijn onder meer COC Groningen en Drenthe, Landelijke Contact Groep Travestie en Transseksualiteit, Orpheus, Stichting de Kringen, Transgendergroep Groningen, De Koningin, gaysportvereniging GOUD, Women Only vrouwenfeesten, Girls Unlimited, Homomannenkoor, gemengd dameskoor en de Lesbus. Hoewel de samenwerking niet vanzelf ging, ziet men steeds meer de meerwaarde van het samenwerken.

Activiteiten

Activiteiten zijn onder meer een jaarlijks terugkerende regenboogweek rond de landelijke Coming Out Dag op 11 oktober, een introductiefolder voor studenten, voorlichting in het onderwijs, en verschillende symposia, bijvoorbeeld een landelijke transgenderinformatiedag en een symposium over LHBT in de sport. Ook publiceert het platform een LGBT-cityguide. Alle initiatieven komen vanuit de groepen zelf.

Informatie

www.regenboogweekgroningen.nl

Modellen van samenwerken

In de achttien Koplopergemeenten vinden we verschillende vormen van samenwerking met belangenorganisaties terug. Gemeenten met een Koploperovereenkomst hebben de ruimte om de rol aan te nemen die het beste in de lokale situatie past. In de praktijk zien we de volgende drie modellen van samenwerking.

Regie

De gemeente stelt een beleidsnota of een plan van aanpak op en vormt actief een coalitie voor de uitvoering van het beleid, waarbij de lokale LHBT-organisaties een belangrijke rol vervullen. De gemeente heeft in dit model de regie en is nauw betrokken bij de opzet en uitvoering van het beleid en activiteiten. De gemeente nodigt relevante organisaties uit het maatschappelijk middenveld uit om mee te denken over invulling en stimuleert samenwerking tussen LHBT-organisatie(s) en mainstream organisaties. Door middel van regelmatig overleg in de vorm van een regie- of stuurgroep houdt de gemeente vinger aan de pols en stuurt bij waar nodig. De gemeente kan haar autoriteit inzetten om organisaties en instellingen te overtuigen om mee te werken. Er zijn gemeenten die voorwaarden hierover opnemen bij aanbestedingen of prestatiecontracten, bijvoorbeeld dat een bepaalde maatschappelijke stichting minder subsidie krijgt als het niet meewerkt aan het bespreekbaar maken van homoseksualiteit.

In dit model heeft de belangenorganisatie de positie van spreekbuis van en ingang bij de lokale roze gemeenschap, en van samenwerkingspartner met uiteenlopende organisaties. De belangenorganisatie is echter niet verantwoordelijk voor het beleid en is ook niet als enige verantwoordelijk voor de uitvoering ervan.

De gemeente benut haar positie als regisseur en toont inhoudelijke en morele betrokkenheid. Op deze manier is de kans op verankering van aandacht voor LHBT's in het reguliere beleid het grootst. Tevens stelt de gemeente in dit model vaak een vast aantal uren beschikbaar voor een ambtenaar, verantwoordelijk voor dit dossier.

Uitbesteding

De gemeente besteedt het opstellen van een beleidsplan of plan van aanpak uit aan de lokale belangenorganisatie en stelt het gehele budget aan deze organisatie ter beschikking. In dit model blijft de gemeente op afstand en vertrouwt erop dat de belangenorganisatie inhoudelijk en procesmatig zorg draagt voor de uitvoering.

De gemeente stelt weinig of geen aanvullende eisen op het gebied van samenwerking of besteding van de gelden, zodat de belangenorganisatie op basis van de behoeften van de achterban activiteiten kan ontwikkelen. Die activiteiten kunnen uitgevoerd worden met andere partijen in de gemeente, maar dat hoeft niet.

De gemeente controleert de voortgang van het project of de activiteiten, maar is inhoudelijk nauwelijks betrokken. In de praktijk zien we bij deze gemeenten ook dat de betreffende ambtenaar nauwelijks tot geen uren beschikbaar heeft voor dit dossier. Bovendien vindt verankering van het onderwerp in het reguliere gemeentebestuur zelden plaats.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

De gemeente stelt in samenspraak met de lokale belangenorganisatie(s) een beleidsnota op en nodigt de belangenorganisatie(s) uit tot het opstellen van een plan van aanpak. Op deze manier neemt de gemeente verantwoordelijkheid als het gaat om het verankeren van beleid ten aanzien van LHBT-burgers, terwijl de belangenorganisatie(s) verantwoordelijk is/zijn voor de uitvoering ervan. In deze vorm zien we verschillende gradaties: variërend van een gemeente die stevig de regie in handen neemt en waarvan de wethouder persoonlijk op de hoogte is, tot een gemeente die een faciliterende rol speelt bij het samenbrengen van organisaties, maar de leidende rol daarin geeft aan de belangenorganisatie.

De financieringsrelatie

Samenwerking tussen gemeenten en belangenorganisaties heeft vaak de vorm van een subsidierelatie: de gemeente verstrekt subsidie waarmee de organisatie haar taken verricht. De meeste gemeenten verstrekken echter steeds minder structurele subsidies of instellingssubsidies. Met projectsubsidies streeft de gemeente naar meer kwaliteit en een minder afhankelijke subsidierelatie. Daarmee verandert de relatie tussen gemeente en organisaties. Het contact wordt zakelijker.

Belangenorganisaties vinden het vaak moeilijk om hun activiteiten in projectvorm te gie-ten. Zij zien hun diensten als continu aanbod. Doordat hun aanbod vaak lange tijd ongewijzigd is, heeft men soms het oorspronkelijke maatschappelijke doel niet meer scherp en staat het voortzetten van de activiteit centraal, in plaats van dat doel. De gemeente kan meedenken over oplossingen of voorzieningen om de continuïteit van de organisatie te waarborgen en gezamenlijke doelen te realiseren. Dat kan door de belangenorganisatie te ondersteunen bij de omslag naar projectmatig werken en door in de subsidieverstrekking helder te zijn over wat de gemeente verwacht: concrete diensten of een inspanningsverplichting? Zoekt de gemeente naar resultaat in de vorm van een bepaald aantal voorlichtingen en dialoogbijeenkomsten met een bepaald aantal deelnemers? Of gaat het om de inspanning om bij een bepaalde doelgroep bewustzijn te creëren, of te activeren om aandacht aan homo-emancipatie te besteden.

Uit de monitor

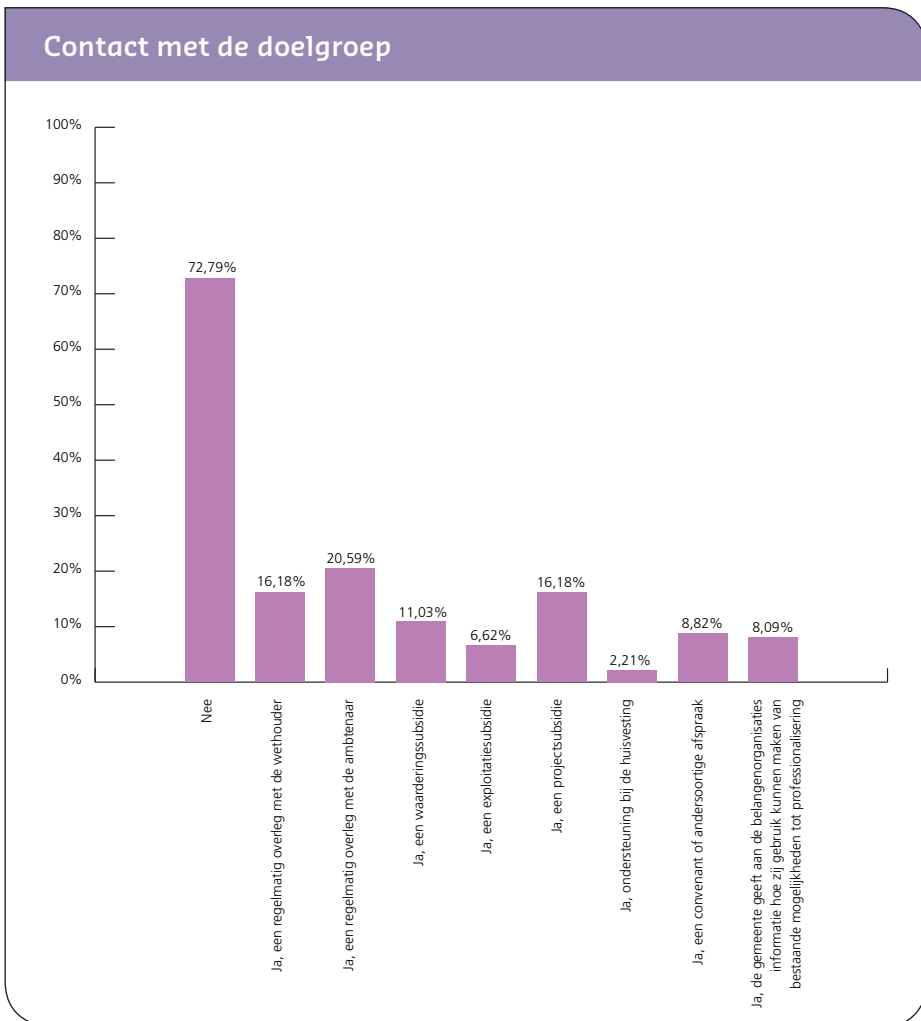
In onze monitor vroegen we of er in de eigen gemeente een belangenorganisatie voor LHBT's actief was. 30 procent antwoordde ja op die vraag. In ruim 32 procent van de deelnemende gemeenten is dat niet het geval. Dat zegt echter weinig over het definitieve aantal: opvallend is namelijk dat 37,5 procent van de respondenten aangeeft het antwoord niet te weten. Ter vergelijking: in 2008 antwoordde 56 procent 'nee', bijna 19 procent 'ja' en 25 procent 'weet niet'.

De volgende vraag luidde: 'Onze gemeente heeft contact met de belangenorganisaties. Zo ja: in welke vorm?' Bijna 73 procent antwoordde met nee.

Gemeenten die aangaven contact te hebben, konden kiezen uit de volgende antwoorden:

- * Ja, een regelmatig overleg met de wethouder.
- * Ja, een regelmatig overleg met de ambtenaar.
- * Ja, een waarderingssubsidie.
- * Ja, een exploitatiesubsidie.
- * Ja, een projectsubsidie.
- * Ja, ondersteuning bij de huisvesting.
- * Ja, een convenant of andersoortige afspraak.
- * Ja, de gemeente geeft aan belangenorganisaties informatie over hoe zij gebruik kunnen maken van bestaande mogelijkheden tot professionalisering.

In onderstaande tabel staat uitgesplitst hoe de verdeling was.

In de monitor vroegen we gemeenten ook voor welke projecten organisaties subsidie aan kunnen vragen. In de gemeente Amsterdam zijn meerdere LHBT-belangenorganisaties actief en deze stad noemde dan ook diverse gesubsidieerde projecten, waaronder:

- * op maat begeleiding van scholen (EduDivers)
- * voorlichting (COC Amsterdam)
- * educatieve tentoonstellingen (IHLIA)
- * ondersteuning van activiteiten van nieuwe etnische homo-organisaties (via COC Amsterdam die daarbij zelf ook geld krijgt voor adviesuren)
- * organisatie van de Gay Pride (Pro Gay)
- * opvang van allochtone jongeren met homoseksuele gevoelens (Schorer/Veilige Haven)
- * filmvertoningen (Roze filmdagen en Transgender filmfestival).

Platform

In onze gemeente is sprake van een platform met organisaties uit de doelgroep waarmee de gemeente formeel of informeel overlegt over het homo-emancipatiebeleid.

In 2008 was in achttien gemeenten een platform actief waarin LHBT-organisaties participeren in het gemeentelijk beleid. In 2010 antwoorden 23 gemeenten met 'ja' en een gemeente, namelijk Enschede, staat op het punt zo'n platform in te stellen. Het gaat om de vier grote steden en Alkmaar, Almere, Amersfoort, Arnhem, Delft, Deventer, Dordrecht, Enkhuisen, Groningen, Heerlen, Hillegom, Hoorn, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Middelburg, Nijmegen, Schagen en Zwolle.

Borging van LHBT-beleid

De afgelopen jaren werkten lokale overheden en belangenorganisaties met veel inzet aan LHBT-beleid. Vasthouden van wat er bereikt is, blijkt in de praktijk echter lastig. Daar zijn verschillende oorzaken voor:

- * De gemeente heeft veel verschillende taken en opdrachten.
- * Het is de gemeente niet duidelijk wat ze in de praktijk kan doen voor LHBT's, en waarom het noodzakelijk is om aandacht aan hen te besteden. Daarbij speelt de schaal van de gemeente een rol: zeker voor kleine gemeenten is het niet altijd duidelijk wat ze kunnen doen.
- * Er is geen continuïteit onder de uitvoerders van het beleid: onder wethouders, ambtenaren en vrijwilligers van belangenorganisaties is veel verloop.
- * De politieke prioriteit hangt vaak af van toevalligheden. Daarbij komt dat LHBT-beleid vaak samen blijkt te hangen met de persoon.

In principe zou LHBT-beleid structureel onderdeel van een meer inclusief beleid van gemeenten moeten zijn en niet afhankelijk van toevalligheden. In dit hoofdstuk geven we verschillende manieren aan waarop gemeenten hun LHBT-beleid kunnen borgen.

Persoonlijke betrokkenheid

Persoonlijke betrokkenheid is een voorwaarde voor verandering, en dat geldt zeker voor LHBT-emancipatie. Dat betekent echter ook dat de homoseksuele of lesbische ambtenaar dit dossier krijgt toebedeeld, 'omdat hij of zij er nu eenmaal persoonlijke ervaring mee heeft'. Maar de verantwoordelijkheid voor het beleid kan niet uitsluitend terecht komen bij ervaringsdeskundigen.

Beleed voor mensen met een beperking, ouderen of allochtonen wordt tenslotte ook niet alleen gemaakt door een wethouder of ambtenaar die zelf tot een van deze groepen behoort. De enige reden dat een gemeente LHBT-emancipatiebeleid voert, zou moeten zijn dat de gemeente vindt dat zij verantwoordelijkheden heeft naar haar LHBT-burgers. Een goede ambtenaar kan, vanuit betrokkenheid van de gemeente bij haar burgers, uitvoering geven aan elk dossier, ook dat voor de emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders.

Tegelijk blijkt een ambtenaar, wethouder of burgemeester die zelf tot de doelgroep behoort een gunstige invloed te hebben. In verschillende gemeenten komt naar voren dat een homoseksuele of lesbische ambtenaar of bestuurder zijn of haar persoonlijke ervaringen

gen en netwerk inzet bij de formulering en uitvoering van LHBT-specifiek beleid. Daarnaast is hij of zij een positief rolmodel voor burgers en medewerkers binnen de gemeente. Een ambtenaar of bestuurder die geen affiniteit heeft met het onderwerp toont in de praktijk niet dezelfde daadkracht en motivatie. Het is dan aan de verantwoordelijke bestuurder om toe te zien dat het beleid wel overeenkomstig de afspraken en doelstellingen wordt uitgevoerd. De lokale LHBT-belangenorganisatie kan hierbij als waakhond fungeren. Natuurlijk beperkt affiniteit en betrokkenheid zich niet tot LHBT-ambtenaren en -bestuurders. Er zijn veel voorbeelden van ambtenaren die zich ware ambassadeurs getoond hebben voor de doelgroep: vanuit solidariteit of vanuit overtuiging rond gelijke behandeling.

Heemskerk wint eerste Gouden Zaklantaarn

Aan de landelijke monitor LHBT-beleid van MOVISIE zijn sinds 2009 twee prijzen verbonden: de Lantaarnprijs en de Gouden Zaklantaarn. De Lantaarnprijs gaat naar de gemeente met het beste LHBT-emancipatiebeleid, meestal een grote gemeente. In 2009 is daarom de Gouden Zaklantaarn in het leven geroepen: om ook kleinere gemeenten te kunnen waarderen voor hun initiatieven op het terrein van LHBT-emancipatie.

De gemeente Heemskerk won de eerste Gouden Zaklantaarn. Heemskerk ziet LHBT-beleid als onderdeel van haar nieuwe diversiteitsbeleid. Met een positieve blik kijkt de gemeente naar verschillen in de maatschappij, waarbij altijd rekening wordt gehouden met LHBT's.

In 2008 organiseerde de gemeente een manifestatie getiteld Gewoon homo zijn. Doel was om de aandacht van Heemskerkers te vestigen op de verschillende ervaringen van mensen met hun coming out. Uitgenodigd waren burgers van verschillende achtergronden: homo's, lesbo's, hetero's, jongeren, ouderen, autochtonen en allochtonen. Met honderddertig bezoekers uit verschillende bevolkingsgroepen en van diverse leeftijden werd de manifestatie een groot succes.

Op de agenda houden van gemeenten

Om het LHBT-beleid te borgen, is mainstreaming noodzakelijk. De positie van LHBT's moet een integraal onderdeel worden van het algemene gemeentebeleid. Dat hoeft niet veel extra geld te kosten. Daarnaast moet de gemeente richting geven aan projecten die tijdelijk voor bepaalde doelgroepen en knelpunten worden ingezet. Daarbij kunnen belangenorganisaties vinger aan de pols houden: zij kunnen problemen signaleren en doorgeven. Ook functioneren ze als klankbord en *stakeholder* bij het gemeentebeleid.

In verschillende nota's over gemeentelijk LHBT-beleid (zie hoofdstuk 5) vinden we de volgende mogelijkheden tot borging:

- * De gemeente spreekt zich onomwonden en regelmatig uit over het feit dat ze er voor alle burgers is.
- * De gemeente spreekt zich uit tegen discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en transgender.
- * De gemeente dringt erop aan dat LHBT- en hetero-organisaties binnen de gemeente samenwerken.
- * De gemeente onderhoudt regelmatig contact met LHBT-belangenorganisaties en geïnteresseerde burgers.
- * De gemeente vraagt in gemeentelijke monitoren bij achtergrondvariabelen expliciet naar seksuele voorkeur.
- * De gemeente gaat in dialoog met niet-westerse gemeenschappen over seksuele diversiteit.

Gemeenten hoeven daarbij niet zelf het wiel uit te vinden. Ze kunnen gebruik maken van informatie van MOVISIE en van andere gemeenten die inmiddels diverse projecten hebben ontwikkeld. Daarnaast zou de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een rol kunnen spelen bij het borgen van LHBT-beleid. Tot nu toe steunde de rijksoverheid veel gemeenten om LHBT-beleid prioriteit op lokaal niveau te geven. Die rol zou ook bij de VNG kunnen liggen.

Criteria

De gemeente stelt als aanbesteder eisen waaraan de inschrijver (de organisatie) en de dienst die zij aanbieden moeten voldoen. Deze criteria moeten vooraf duidelijk bekend zijn gemaakt aan de inschrijver. De gemeente doet uitsluitend zaken met organisaties die inclusief werken en rekening houden met seksuele diversiteit.

Negen gemeenten, dat is 7 procent van de respondenten reageert hierop met ja. Het gaat om Bellingwedde, Enschede, Heerlen, Leek, Noord-Beveland, Oldenzaal, Schoonhoven, Utrecht en Zwolle.

Op de agenda houden

Ook bij verschillende samenwerkingspartners zal de gemeente steeds moeten aangeven dat zij het belangrijk vindt dat haar partners de situatie van LHBT's in hun programma's en activiteiten meenemen, en toetsen of hun activiteiten wel LHBT-inclusief zijn. Het gaat dan

bijvoorbeeld om gemeentelijke diensten, andere overheidsdiensten binnen de gemeente zoals de GGD, de politie en het welzijnswerk, zelfstandige uitvoeringsorganisaties en belangenorganisaties.

Aanbesteding

Een van de manieren waarop de gemeente vinger aan de pols kan houden is via de aanbestedingsprocedure. Daarin kan de gemeente eisen dat een samenwerkingspartner aantoonbaar LHBT-vriendelijk is. Dat kan getoetst worden door een verwijzing naar LHBT's in het *mission statement*, de programmering van de organisatie of bijvoorbeeld een LHBT-netwerk binnen de organisatie. Ook kan de gemeente aan een organisatie vragen zich expliciet uit te spreken tegen discriminatie. Het voorbeeld van Rotterdam Verkeert (zie kader) toont dat een gemeente ook een uitvoeringsorganisatie kan vragen om expliciet deze agenderingsfunctie bij andere stedelijke organisaties te vervullen.

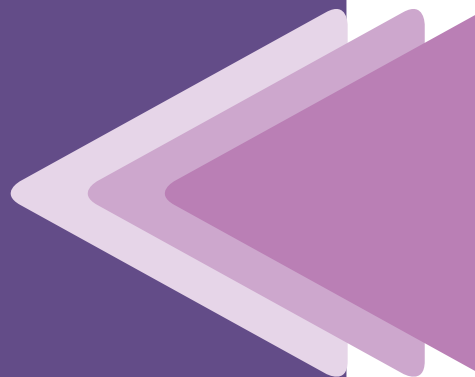

Rotterdam Verkeert

De stichting Rotterdam Verkeert heeft haar wortels in het verleden. In 1973 zette de GGD een Consultatieteam Homofilie op. Dit team bood hulpverlening aan lesbische vrouwen en homoseksuele mannen. In de jaren tachtig veranderde de naam in Bureau Homoseksualiteit en werd de hulpverlening onderdeel van het gemeentelijke homo- en lesbisch emancipatiebeleid. Om te voorkomen dat deze specifieke hulpverlening zou verdwijnen bij de decentralisatie van de stad Rotterdam, is in 1995 met subsidie van de gemeente de stichting Rotterdam Verkeert opgericht. Rotterdam Verkeert kreeg als opdracht mee om deskundigheid op het gebied van homo- en lesbische hulpverlening over te dragen aan reguliere instellingen. Inmiddels is de stichting een professionele organisatie. Zij werkt samen met de gemeente, professionele organisaties en belangengroepen. Het doel van Rotterdam Verkeert is de kwaliteit van het zorgaanbod voor homoseksuele mannen en lesbische vrouwen in Rotterdam en omstreken te verbeteren. Professionals in de sectoren welzijn, (ouderen)zorg, onderwijs en hulpverlening vormen de doelgroep. De organisatie staat goed op de kaart in Rotterdam en er zijn tal van samenwerkingsrelaties met welzijns-, onderwijs-, en migrantenorganisaties. Mede hierdoor is het gelukt om met een diversiteit aan groepen in gesprek te gaan over homoseksualiteit in de multiculturele stad Rotterdam.

Informatie: www.rotterdamverkeert.nl, info@rotterdamverkeert.nl

Deel 3

Van beleid naar terrein

In dit derde deel besteden we aandacht aan de inhoud van het gemeentebeleid. We geven achtergronden over de positie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders op de volgende gebieden:

- * Wmo-beleid
- * Ouderen
- * Jongeren
- * Onderwijs
- * Veiligheid
- * Multiculturele samenleving
- * Sport

We besteden bovendien in een apart hoofdstuk aandacht aan een onderbelichte groep, namelijk transgenders. Zij staan minder op ons netvlies, deels omdat het een kleine groep is, deels omdat ze een andere positie hebben dan lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen. Omdat we ze wel rekenen tot de doelgroep van LHBT-emancipatiebeleid volgt in hoofdstuk 19 meer informatie over hen.

Ieder hoofdstuk bestaat uit achtergrondinformatie, advies aan gemeenten, goede voorbeelden en resultaten uit de monitor.

De Wmo biedt kansen

Sinds de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in 2007 heeft de gemeente de verplichting om ervoor te zorgen dat iedere burger volwaardig kan deelnemen aan de maatschappij. Dat geldt ook voor lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders.

De gemeente is vrij om te bepalen hoe ze dat organiseert, maar is verplicht om haar burgers erbij te betrekken. Iedere vier jaar maakt de gemeente een plan hoe ze de maatschappelijke ondersteuning organiseert. Hoewel LHBT-belangenorganisaties een natuurlijke partner zijn in deze Wmo-consultatierondes, zijn LHBT's nog behoorlijk onzichtbaar in Wmo-nota's en adviesraden. Tegelijkertijd biedt de Wmo kansen voor het LHBT-beleid.

Voorgeschiedenis

Bij de invoering van de Wmo waren de verwachtingen hoog: het zou een instrument worden waarmee alle kwetsbare bevolkingsgroepen via een adequate lokale regie betrokken zouden worden. Als Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emanipatiebeleid (nu MOVISIE) waren wij samen met COC Nederland betrokken bij het leggen van verbindingen tussen lokale LHBT-belangenorganisaties en gemeenten.

Via de handleiding *Wmo en sexuele diversiteit* in de *Wmo Gereedschapskist*, informatiebijeenkomsten en steun aan lokale verenigingen motiveerden wij gemeenten en belangenorganisaties om samen een lokale invulling te geven aan de Wmo. De handleiding *Wmo en sexuele diversiteit* is overigens nog altijd te raadplegen via de website van de VNG en de rijksoverheid over de invoering van de Wmo:

www.invoeringwmo.nl/content/gereedschapskist-met-handreikingen

Uit de monitor

Inmiddels is duidelijk dat weinig gemeenten LHBT-emanipatie als onderdeel zien van hun Wmo-beleid. In onze monitor geven maar acht gemeenten aan expliciet aandacht te besteden aan LHBT-burgers in hun Wmo-nota. Vreemd genoeg is in de helft van deze nota's niets te vinden over LHBT's. Een goede inbedding in de Wmo vinden we wel in Haarlem, Nijmegen en Utrecht. Veiligheid in de buurt en op school zijn daarbij belangrijke speerpunten. Het buddyproject van Schorer in Amsterdam is het enige LHBT-specifieke project dat standaard in het Wmo-budget is opgenomen (zie kader). Daarnaast zegt wel 7 procent van de respondenten in de monitor buddyzorg te financieren. Naast Amsterdam gaat het om Delft, Kerkrade, Loenen, Nijmegen, Overbetuwe, Rijnwoude, Utrecht en Wervershoof.

Amsterdam biedt buddyzorg voor kwetsbare LHBT's

Sinds het begin van de aidsepidemie, begin jaren tachtig, zijn er verschillende buddy-netwerken opgericht. Waar deze in eerste instantie bedoeld waren om homoseksuelen met hiv en aids te ondersteunen, is deze vorm van hulpverlening uitgegroeid tot een methode om kwetsbare groepen in de samenleving een steuntje in de rug te geven en voor hen een link naar de buitenwereld te vormen.

Schorer zet al ruim 25 jaar buddy's in bij homoseksuele mannen en in een later stadium ook bij lesbische vrouwen met een handicap of chronische ziekte, en bij transgenders tijdens hun transitie. Inmiddels is het project uitgegroeid tot een onmisbare vorm van vrijwillige ondersteuning aan LHBT-personen in de regio Amsterdam. Elders in het land zijn inmiddels soortgelijke buddyprojecten opgestart.

Werkwijze

Kwetsbare groepen in de LHBT-gemeenschap, zoals mensen met een handicap, een chronische ziekte, mensen in een sociaal isolement, allochtone LHBT's en transgenders gedurende hun transitie krijgen een buddy voor psychosociale en praktische ondersteuning: als luisterend oor, maar ook om samen leuke dingen te doen. Deze buddy's zijn overwegend afkomstig uit de LHBT-gemeenschap, maar dat hoeft niet. Zij krijgen vooraf een training en werken op vrijwillige basis; voor de cliënt zijn er geen kosten aan verbonden.

Succesfactoren

- * lokaal
- * laagdrempelig
- * LHBT-specifiek
- * kosteloos voor cliënt
- * training en vrijwilligersvergoeding voor buddy's.

Betrokkenheid van de gemeente

De gemeente Amsterdam subsidieert dit project vanaf het begin. Financiering vindt plaats uit het Wmo-budget.

Informatie

Schorer Buddyzorg: www.schorer.nl, buddyzorg buiten Amsterdam: www.mezzo.nl

Wmo-raden

Maar weinig LHBT-organisaties worden uitgenodigd voor deelname aan Wmo-raden. De raden zijn voornamelijk gericht op ouderen en patiëntenorganisaties en incidenteel op migrantenorganisaties. Vier gemeenten antwoorden in onze monitor dat zij ervoor zorgen dat er in de Wmo-raad een vertegenwoordiger van de LHBT-gemeenschap zit: Hoorn, Maasdriel, Nijmegen en Schagen. De gemeente Utrecht heeft weliswaar geen Wmo-raad, maar consulteert vier gemeentelijke commissies, waaronder de Adviescommissie homo- en lesbisch beleid.

Inzet terreinen van de Wmo

Op welke terreinen van de Wmo zal de gemeente zich de komende twee jaar vooral inzetten?

1. Het bevorderen van sociale samenhang en leefbaarheid in dorpen, wijken en buurten.
2. De ondersteuning van jeugdigen met problemen.
3. Het geven van informatie, advies en cliëntondersteuning.
4. Het ondersteunen van mantelzorgers en vrijwilligers.
5. Het bevorderen van de participatie.
6. Het verlenen van individuele voorzieningen aan mensen.
7. Maatschappelijke opvang, waaronder vrouwenopvang en huiselijk geweld.
8. Het bevorderen van openbare geestelijke gezondheidszorg.
9. Het bevorderen van verslavingsbeleid.

We vroegen ook naar andere vormen van consultatie. In de monitor reageerden gemeenten op de stelling: 'De gemeente spreekt in het kader van de burgerparticipatie voor de Wmo ook met (groepen van) homoseksuele burgers.' In 2006 antwoordden negentien gemeenten met ja, in 2008 27 en in 2010 gaat het om de 26 volgende gemeenten: Alkmaar, Amersfoort, Amsterdam, Borsele, Den Haag, Deventer, Dordrecht, Enschede, Groningen, Heemskerk, Heerlen, Hoorn, Kerkrade, Leek, Leusden, Littenseradiel, Maastricht, Middelburg, Nijmegen, Rijnwoude, Rotterdam, Schagen, Utrecht, Venlo, Wervershoof en Zandvoort.

De gemeente Enschede licht bij haar antwoorden toe: 'De Wmo-nota is een inclusieve nota, dit is ook landelijk uitdrukkelijk het geval. Dat betekent dat de nota een kapstok is voor aanpalend beleid, waaronder homo-emancipatie. In de Wmo-nota wordt dan ook verwezen naar andere nota's waarin specifiek beleid is uitgewerkt.'

Kansen voor gemeenten

In onze monitor vroegen we gemeenten voor welke taken zij zich de komende twee jaren willen inzetten in het kader van de Wmo. 86 procent van de gemeenten zegt zich in te gaan zetten voor 'het bevorderen van sociale samenhang en leefbaarheid in dorpen, wijken en buurten'. 82 procent noemt 'het bevorderen van de participatie' als speerpunt voor de komende jaren (zie grafiek).

Dat biedt kansen voor het LHBT-emancipatiebeleid. De bestrijding van sociale uitsluiting en discriminatie zouden daarin bijvoorbeeld een geïntegreerde plek kunnen krijgen. Daarbij zou de gemeente vertegenwoordigers van de LHBT-gemeenschap formeel of informeel vaker kunnen consulteren over de Wmo, en dan met name over onderwerpen als sociale cohesie en leefbaarheid.

Nog meer kansen

Door bezuinigingen en decentralisatie krijgen gemeenten veel te verhapstukken de komende tijd. Dat geldt zeker rondom de Wmo. Sommige gemeenten pakken het Wmo-beleid op op wijkniveau. Daar kan de positie van LHBT-burgers bijvoorbeeld worden meegenomen in het lokale beleid voor ouderen, jeugd en jongeren. De volgende hoofdstukken gaan daar specifiek over.

Tegelijkertijd zijn er ook gemeenten die Wmo-taken regionaal oppakken, door samenwerking rond een centrumgemeente. Ook regionaal kan een gemeente LHBT-emancipatiebeleid een structurelere rol geven.

De gemeente spreekt minstens een maal per jaar met het wijkcentrum en/of het wijkservicebureau over mogelijkheden om de participatie van LHBT-burgers te optimaliseren.

Steeds meer gemeenten werken wijkgericht. De vraag is alleen of wijken zich bewust zijn van hun LHBT-burgers. Op de vraag of er overleg is tussen gemeente en wijkcentra over participatie van LHBT-burgers, zeggen negen gemeenten (7 procent) dat zij dit doen. Het gaat om Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Heemskerk, Hoorn, Loenen, Moerdijk, Nijmegen en Renkum. De gemeente Amersfoort geeft de volgende toelichting: 'De wijkcentra worden beheerd door de Stichting Welzijn Amersfoort. We zijn met het jongerenwerk van deze stichting in overleg over deskundigheidsbevordering in het jongerenwerk. Daarnaast meer algemeen over vraaggericht werken.'

Het maatschappelijk werk/het stedelijk welzijn heeft (weet van het) aanbod van cursussen, gespreksgroepen of andere specifieke voorzieningen voor LHBT's.

55 procent van de gemeenten zegt hierop ja. Dit is bijna een verdrievoudiging van het aantal gemeenten dat in 2008 deze vraag met ja beantwoordde.

In 2008 antwoordden zeven gemeenten dat zij in het kader van de Wmo van plan waren regionale afspraken te maken rond LHBT-specifiek beleid. In 2010 zijn dat er nog maar twee: Nijmegen en Noord-Beveland.

Gemeenten kunnen via het Wmo-loket informatie verstrekken over specifieke LHBT-projecten. Uit onze monitor blijkt dat dit nog weinig gebeurt. 19 procent van de respondenten verstrekt relevante informatie over LHBT's via het Wmo-loket.

Een andere manier waarop de gemeente aandacht kan besteden aan LHBT's in het kader van de Wmo is al besproken in hoofdstuk 11 over borging: aanvullende eisen stellen bij de aanbesteding van Wmo-taken. Dat kan de eis zijn dat een bedrijf een niet-discriminerende houding heeft, waar mogelijk ondersteund door een keurmerk, zoals de Roze Loper in de ouderenzorg. Meer daarover in hoofdstuk 14.

Kansen voor LHBT-organisaties

De relatieve vrijheid die gemeenten hebben om participatie en sociale cohesie te bevorderen binnen de Wmo biedt ook kansen voor belangenorganisaties om hun onderwerpen op de agenda te zetten. Belangenorganisaties kunnen aantonen dat ze een deel van de taken van de gemeente uitvoeren, waardoor veel LHBT-burgers de weg weten te vinden in de maatschappij. Bovendien kunnen ze ervoor zorgen dat ze meepraten in lokale Wmo-overleggen en hun achterban vertegenwoordigen. Daarvoor moeten organisaties ervoor zorgen dat zij voldoende geschoolde vrijwilligers hebben om de contacten met gemeenten en diensten te onderhouden. Deze vertegenwoordigers moeten bovendien op de hoogte zijn van het landelijke en lokale beleid en investeren in een bestuurlijk netwerk.

Soa-preventie

Er is een specifiek beleid bij de GGD voor LHBT's met hiv en seksueel overdraagbare aandoeningen.

Het hiv- en soa-preventiebeleid heeft verreweg het meeste draagvlak in de gemeenten: 62 procent van de respondenten antwoordt op deze stelling met ja. In 2008 had meer dan de helft van de gemeenten een actieve GGD op dit terrein. In 2006 was dat iets minder dan de helft.

Bijzondere invulling Wmo-taken

In de monitor vroegen we ook naar hiv- en soa-beleid in gemeenten. Op zich beschouwen wij dat niet als LHBT-emancipatiebeleid. Het valt onder de algemene zorgtaak van de GGD op het gebied van infectieziekten. Tegelijkertijd schuiven zorg en welzijn juist door de Wmo dichter naar elkaar en financiert bijvoorbeeld gemeente Amsterdam de buddyzorg uit het Wmo-budget. Buddyzorg is immers een vorm van preventie en begeleiding op vrijwillige basis. Het gaat over zelfredzaamheid binnen de LHBT-gemeenschap, participatie en ondersteuning. Ook vormt hiv- en soa-preventie een aanknopingspunt voor gemeenten om breder samen te werken met lokale LHBT-organisaties, zoals dat gebeurt in Nijmegen (zie kader).

Gemeente Nijmegen werkt breed samen aan gezondheid

De gemeente Nijmegen werkt samen met de GGD en andere relevante partijen in het vormgeven van LHBT-emancipatiebeleid. Zo heeft zij de adviescommissie Soa, Aids & Homoseksualiteit opgericht die twee maal per jaar bijeenkomt om te praten over hiv- en soa-preventie voor homoseksuele en biseksuele mannen. Hieraan nemen naast de GGD ook COC Nijmegen, homo-jongerenorganisatie DITO! en Schorer, Nederlands instituut voor homoseksualiteit, gezondheid en welzijn deel.

Tips voor andere gemeenten

- * Neem vragen over LHBT's op in de Gezondheids- en Jeugdmonitor.
- * Raadpleeg landelijke en regionale data uit het monitoronderzoek van Schorer.
- * Neem interventies op in GGD-werkplannen.
- * Zet een homospecifiek hiv/soa-preventieprogramma op bij kleine regionale GGD's.
- * Kweek bewustzijn bij GGD-professionals om rekening te houden met de gezondheidsrisico's van vrouwen die seks hebben met vrouwen.

Informatie

www.schorer.nl

Ouderen

Ouderenzorg is een vast onderdeel van de Wmo: woonvoorzieningen, maar ook welzijn van ouderen is een taak van de gemeente. Met de vergrijzing groeit ook de groep ouderen met LHBT-gevoelens. Onder LHBT-ouderen is vereenzaming groter dan onder hetero-ouderen. Nog steeds krijgen zij in hun eigen familie, woonomgeving en in de zorg te maken met discriminatie en onbegrip. In de zorg is weinig tot geen aandacht en begrip voor homo- en bisexualiteit en diversiteit in leefstijlen. Hierdoor komen veel LHBT-ouderen niet uit de kast of gaan juist weer terug in de kast op het moment dat zij te maken krijgen met zorg. Veel problemen van LHBT-ouderen zijn Wmo-gerelateerd, maar voorzieningen voor ouderen zijn nog te weinig op hen toegepast.

Vijf per km²

Er zijn in Nederland ongeveer 150.000 mannen en vrouwen ouder dan 65 jaar met lesbische en homoseksuele gevoelens en 38.000 boven de 80 jaar. Dat betekent dat er in Nederland gemiddeld vijf LHBT-ouderen wonen per vierkante kilometer. De meeste van hen wonen echter in de steden van de Randstad. Alleen in gemeenten boven honderdduizend inwoners is een substantieel aantal LHBT-ouderen te vinden.

Hetzelfde maar toch anders

LHBT-ouderen zijn in veel opzichten vergelijkbaar met heteroseksuele ouderen. Ze kennen vergelijkbare lichamelijke klachten en hebben vergelijkbare zorg nodig. Net als bij hetero's hebben de mannen vaker een hoger inkomen dan de vrouwen, omdat mannen vaak een beter pensioen hebben.

Maar tegelijkertijd staan ze anders in het leven dan hetero-ouderen en hebben ze andere problemen, zoals eenzaamheid, discriminatie en het moeten verzwijgen van hun seksuele voorkeur. Daarbij komt dat we niet alle LHBT-ouderen over een kam kunnen scheren. Leeftijd maakt bijvoorbeeld verschil. Oudere senioren (van 75+) zijn vaak onder veel moeilijker omstandigheden opgegroeid. Ze zijn minder open over hun homoseksualiteit. Velen zijn getrouwd geweest en een groot aantal van hen heeft kinderen gekregen binnen een heterogezin.

Jongere senioren zijn tijdens het hoogtepunt van de emancipatiebeweging in de jaren tachtig uit de kast gekomen. Zij hebben gevochten voor hun levensstijl en willen niet terug in de kast, wanneer ze bijvoorbeeld in een verzorgingshuis gaan wonen.

Ontoereikend sociaal netwerk

De grootste problemen van veel LHBT-ouderen zijn eenzaamheid en onzichtbaarheid. Ouderen met lesbische of homoseksuele gevoelens hebben meer last van eenzaamheid omdat ze een ontoereikend sociaal netwerk hebben. Ze hebben niet altijd kinderen en kleinkinderen en soms geen contact meer met familieleden, juist omdat ze lesbisch of homoseksueel zijn. Ze wonen vaker alleen en hebben minder vrienden of kennissen dan heteroseksuele ouderen. Een groot deel van hen heeft geen vaste partner. Dat geldt met name onder vrouwen.

De 'heteronorm' is sterk onder ouderen: ouderen die niet voldoen aan de standaard kunnen zich buitengesloten voelen door leeftijdgenoten. Bovendien heerst er onder ouderen een taboe op seksualiteit: relaties en seks zijn niet bespreekbaar, en homoseksualiteit dus ook niet. Dit neemt niet weg dat LHBT-senioren de behoefte hebben om 'gevoelsgenoten' te ontmoeten: andere LHBT-ouderen bij wie ze niet hoeven te 'doen alsof' en niet de uitzondering zijn.

Angst voor discriminatie

Voor veel LHBT 65-plussers is hun eigen homoseksualiteit en daarvoor uitkomen een knelpunt. Velen hebben hun gevoelens hun hele leven verborgen, wat hun isolement op hoge leeftijd nog meer vergroot. Ook als zij afhankelijker worden van zorg laten zij uit angst voor discriminatie hun seksuele voorkeur meestal onvermeld in hun contacten met hulpverleners. Zorgverleners gaan er op hun beurt over het algemeen vanuit dat hun cliënten heteroseksueel zijn. Het initiatief om homoseksualiteit bespreekbaar te maken ligt daardoor bij cliënten. Juist een pro-actieve opstelling in het bespreken van relaties en gevoelens kan noodzakelijk zijn, omdat ouderen hun homoseksualiteit zelf meestal onvermeld laten, zodat specifieke problemen op het terrein van homoseksualiteit niet herkend worden. Op de beleidsterreinen wonen en zorg voor ouderen zou daarom meer rekening gehouden moeten worden met de positie van LHBT-ouderen.

Consortium

Sinds 2007 werken ANBO, COC, MOVISIE en Schorer samen in het *Consortium Roze 50plus*. Dit consortium voor LHBT-ouderen ondernam de afgelopen jaren verschillende concrete acties om de positie van 50-plussers te verbeteren: door het vergroten van zichtbaarheid, door zelforganisatie en empowerment, en door het aanspreken van de zorginstellingen. Ook zorgt het Consortium ervoor dat LHBT-ouderen zich kunnen uitspreken: in 2006 organiseerde de koepel de zogenaamde Roze belweek: een week lang konden ouderen bellen met een speciaal telefoonnummer en vertellen over hun huidige leven, al dan niet met problemen. Hieruit kwamen veel signalen naar voren, allemaal opgeschreven in het *Groenboek belweek roze ouderen* (zie: www.rozeouderen.nl). Eind 2011 wordt deze belweek herhaald.

Ook introduceerde het Consortium de Roze Loper, ontwikkeld in Nijmegen (zie kader) als officieel keurmerk voor LHBT-ouderenzorg. Meer informatie: www.roze50plus.nl

Uit de monitor

In de monitor vroegen we naar het gemeentelijk beleid voor LHBT-ouderen. Op de stelling *'Welzijn ouderen heeft een aanbod voor LHBT-ouderen'* reageerden 8 gemeenten bevestigend. Dit waren er in 2008 10. Opvallend is dat het ook andere gemeenten zijn dan in de vorige monitor. Alleen Amsterdam, Rotterdam en Zwolle gaven zowel in 2008 als in 2010 bevestigend antwoord.

En zijn ouderenadviseurs op de hoogte van problematiek van LHBT-ouderen, aldus de ondervraagde gemeenten? 42 procent zegt ja. Dat is meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2008. Veel gemeenten geven echter aan het antwoord op deze vraag niet goed te weten, aangezien ouderenadviseurs niet in dienst van de gemeente zijn, maar van de lokale welzijnsinstelling.

Omdat veel LHBT-ouderen kampen met eenzaamheidsproblematiek, zou een ontmoetingspunt een oplossing kunnen zijn. 10 procent van de respondenten antwoordt ja op de stelling *'De gemeente zorgt voor een regelmatig ontmoetingspunt voor roze ouderen'*. Het gaat om Almere, Amsterdam, Den Haag, Deventer, Dordrecht, Enschede, Groningen, Hoorn, Leidschendam-Voorburg, Nijmegen, Schagen, Tilburg, Utrecht.

Wat kan de gemeente doen?

Gemeenten doen samen met andere partijen veel voor ouderen. Op lokaal niveau zijn er allerlei welzijnsactiviteiten, zoals kaartclubs, sport en beweging, leesclubs, onder meer georganiseerd door de ANBO 50+. Veel LHBT-ouderen voelen zich echter niet thuis in zulke settings, omdat de norm er heteroseksueel is. Zij hebben behoefte aan specifieke activiteiten en voorzieningen voor ouderen zoals zij, andere LHBT-ouderen, zodat ze zich gezien voelen en niet hoeven te zwijgen over een belangrijk deel van hun identiteit en geschiedenis. Het organiseren van activiteiten gericht op het doorbreken van eenzaamheid specifiek voor deze groep, is dus belangrijk.

Daarnaast kan de gemeente een belangrijke rol spelen om de positie van LHBT-ouderen mee te wegen en te integreren in het ouderenbeleid en in het LHBT-beleid. Juist omdat het een vrij onzichtbare groep is, is het belangrijk om problemen lokaal in kaart te brengen en te monitoren. Bovendien kan de gemeente samen met LHBT-organisaties aandacht besteden aan de LHBT-vriendelijkheid binnen de ouderenzorg, bijvoorbeeld met een aanmoedigingsprijs als de Roze Loper (zie kader).

Nijmegen moedigt instellingen aan met Roze Loper

De werkgroep senioren van COC Nijmegen zet zich in voor de positie van homo-seksuele, lesbische en biseksuele ouderen die wonen in woonzorginstellingen. Deze groep ouderen heeft soms andere wensen en behoeften dan hun hetero-seksuele leeftijdgenoten, is vaak niet zichtbaar en kan zijn woonomgeving als discriminerend ervaren, zo signaleerde de werkgroep. Door middel van een dialoog bracht de werkgroep een bewustwordingsproces op gang bij management, verzorgers en bewoners van woonzorginstellingen. Het COC Nijmegen wil op die manier aandacht vragen voor LHBT-ouderen.

Via het toekennen van een Roze Loper aan instellingen die zich positief hebben opgesteld ten aanzien van het project heeft COC Nijmegen dit bewustwordingsproces geprobeerd te versterken en verbreden. Dat hier behoefte aan is, is duidelijk gebleken uit reacties op het project. Aanvankelijk waren er geen LHBT-bewoners in de verschillende verzorgingshuizen bekend. Nadien vertelden meerdere ouderen over hun eigen homoseksualiteit of de homoseksualiteit van hun kinderen of kleinkinderen.

De werkgroep senioren van COC Nijmegen houdt contact met de verschillende verzorgingshuizen en voert de komende jaren concrete projecten en plannen uit om zichtbaarheid van 'roze' ouderen en de openheid in verzorgingshuizen te bevorderen. Inmiddels is de Roze Loper ook in andere steden geïntroduceerd.

Jongeren

De meeste mensen ontdekken hun LHBT-gevoelens op jonge leeftijd: in de puberteit. Voor iedereen geldt dat het ontdekken van zulke gevoelens gepaard gaat met de nodige vragen, onzekerheid en twijfels. Dat geldt zeker voor jongeren. In de puberteit zijn veel leeftijdgenoten bezig met verliefdheid en seksualiteit. Bovendien is het in deze fase heel belangrijk om erbij te horen. Juist in het voortgezet onderwijs of het jongerenwerk is homoseksualiteit moeilijk bespreekbaar en komt discriminatie vaak voor. De positie van LHBT-jongeren is dus kwetsbaar. In het kader van de Wmo heeft de gemeente de taak om de jeugd en jongeren te beschermen en opvoeders te begeleiden. De speciale positie en problematiek van LHBT-jongeren kan daarbij een aandachtspunt zijn.

Grootschalig onderzoek

In 2010 deed het SCP voor het eerst grootschalig onderzoek naar de positie van LHBT-jongeren in Nederland. Hierover verscheen het rapport *Steeds gewoner, nooit gewoon*. Enkele cijfers daaruit:

- * Meisjes zijn gemiddeld 13,5 en jongens 12,6 jaar als ze ontdekken dat ze zich (ook) tot seksegenoten aangetrokken voelen.
- * Tussen deze ontdekking en de coming out verstrijkt er bij meisjes 3, en bij jongens 4 jaar.
- * 18 procent vindt hun acceptatie op school maar 'zozo'.
- * Driekwart van de LHBT-jongeren heeft te maken gehad met antihomogeweld.
- * Een op de zeven meisjes en een op de acht jongens heeft vaak last van depressieve klachten. Het is bekend dat er een verband bestaat tussen depressiviteit en de mate van blootstaan aan antihomo-uitingen.
- * De helft van de onderzochte jongeren heeft wel eens aan zelfmoord gedacht: 16 procent van de meisjes en 9 procent van de jongens heeft daadwerkelijk een poging gedaan. Dit percentage is aanzienlijk hoger dan onder heterojongeren.

Amersfoort faciliteert website CJG

De gemeente Amersfoort besteedt in het Koploperprogramma veel aandacht aan het stimuleren van sensitiviteit voor de positie van LHBT-burgers. Een goed voorbeeld van *mainstreaming* is de aandacht voor seksuele diversiteit op de verschillende websites van het gemeentelijke Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). Zowel jongeren, hun ouders en professionals die met jongeren werken, kunnen op verschillende websites van het CJG terecht voor informatie over allerlei onderwerpen. Amersfoort heeft er nadrukkelijk voor gekozen om ook uitgebreide, neutrale informatie op te nemen over homoseksualiteit en transseksualiteit. Op de site van www.jongamersfoort.nl vind je onder de kop *Seks enzo*, een kopje *Homoseksualiteit* en daaronder kun je weer kiezen uit verschillende onderwerpen, zoals: 'Als je het nog niet zeker weet', 'Coming out', 'Homoseksualiteit en seks'. Ook kun je doorklikken naar websites van lokale en landelijke organisaties voor verdere vragen.

Stappenplan

- * De gemeente formuleert de ambitie om aandacht voor LHBT-burgers op te nemen in regulier aanbod, in het bijzonder bij diensten, gericht op jongeren.
- * De gemeente benadert verschillende gemeentelijke diensten en lokale welzijnsinstellingen.
- * Het Centrum voor Jeugd en Gezin krijgt de opdracht specifieke informatie op te nemen voor en over LHBT-burgers.
- * Het Centrum voor Jeugd en Gezin verzamelt relevante informatie, toegespitst op zowel opvoeders, jongeren en professionals.
- * De gemeenten en het CJG stemmen af met de landelijke koepel van CJG's over inhoud en aanpak.
- * De website wordt gelanceerd.
- * De website wordt gepromoot onder jongeren, hun ouders en professionals.
- * De informatie wordt beschikbaar gesteld aan andere CJG's in Nederland.

Informatie

www.jongcentraal.nl en www.jongamersfoort.nl

Wat kunnen gemeenten doen?

Gemeenten hebben verschillende mogelijkheden om aandacht te besteden aan verbetering van de kwetsbare positie van LHBT-jongeren.

Via Centra voor Jeugd en Gezin

De Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's) hebben een centrale rol in het beantwoorden van vragen van zowel jongeren als van hun ouders of opvoeders. Daarnaast kunnen zij problemen van LHBT-jongeren signaleren. MOVISIE schreef voor het ministerie voor Jeugd en Gezin een handreiking waarin de diverse mogelijkheden besproken worden om aandacht te besteden aan seksuele diversiteit in de CJG's. In de handreiking komen zowel het CJG-beleid, de praktijk en de professional aan de orde. Zie www.samenwerkenvoordejeugd.nl

Via het jeugd- en jongerenwerk

Het gemeentelijke jeugd- en jongerenwerk kan op verschillende niveaus aandacht besteden aan jongeren en homoseksualiteit:

- * Jongerenwerkers trainen om sensitiever te worden op dit onderwerp (zie kader).
- * Een veiliger (LHBT-vriendelijk) klimaat scheppen door pesten en schelden aan te pakken.
- * Activiteiten organiseren rond verschillende thema's, zoals discriminatie, seksualiteit, relaties en coming out.
- * Opzetten van groepen voor LHBT-jongeren.

Via het onderwijs

Meer daarover in hoofdstuk 15.

Preventieproject suïcide

Uit *Steeds gewoner, nooit gewoon* van het SCP (2010) blijkt dat het aantal LHBT-jongeren met suïcidale gedachten schrikbarend hoog is. MOVISIE werkt samen met Schorer en COC Nederland aan een preventieproject om suïcide onder LHBT-jongeren te voorkomen. In onze monitor namen we er een stelling over op: 'De gemeente draagt er in het kader van het prestatieveld OGGZ in de Wmo zorg voor dat er expertise wordt ontwikkeld op het thema homoseksualiteit en transgender als grond voor (para)suïcide; en dat deze expertise daadwerkelijk preventief wordt ingezet.' Dat bevestigde 6 procent van de respondenten. Het gaat om de 7 gemeente: Nijmegen, Rijnwoude, Noord-Beveland, Bergen, Peel en Maas, Alkmaar en Overbetuwe.

Amsterdam traint jongerenwerkers

In 2009 zijn jongerenwerkers van vier verschillende welzijnsinstellingen in Amsterdam getraind in het openstaan voor homoseksualiteit en het tegengaan van homovijandigheid. Initiatiefnemer was de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam, die opdracht gaf tot het omvormen van een Rotterdamse methodiek naar de Amsterdamse situatie. De gemeente speelde een belangrijke rol in de werving. De training was onderdeel van een traject gericht op het bespreekbaar maken van homoseksualiteit in het jongerenwerk. Voorafgaand aan de training werd een aantal dialogen georganiseerd in jongerencentra in de stad. Hier werd duidelijk dat het onderwerp leefde onder jongeren, maar dat het de jongerenwerkers vaak ontbrak aan kennis en vaardigheden om het gesprek aan te gaan.

Doel en doelgroep

In de training wordt stilgestaan bij de ervaringen en opvattingen van de jongerenwerkers zelf: om op te kunnen treden tegen homovijandigheid is het van belang dat zij kennis hebben over homoseksualiteit en eventuele interne weerstand overwinnen. De jongerenwerkers worden voorbereid op de verschillende situaties waarin zij homoseksualiteit kunnen tegenkomen: jongeren die worstelen met homoseksuele gevoelens, problemen of geweld in de buurt rond homoseksualiteit, homo- en lesbische jongeren die in het jongerencentrum gelijkgestemden willen ontmoeten of een homonegatieve sfeer in het jongerencentrum. Ervarensdeskundigen vertellen hun verhaal en geven antwoord op vragen. In de groepsbijeenkomsten wordt gebruik gemaakt van een laagdrempelige dialoogmethode. Na afloop krijgen de deelnemers een reader mee met methodieken en aanwijzingen voor materiaal dat zij kunnen gebruiken om met jongeren het onderwerp te bespreken.

Succesfactoren

- * Succesvolle, beproefde methodiek.
- * Betrokkenheid van de gemeente.
- * Intensief traject van meerdere dagdelen.
- * Aandacht voor persoonlijke ervaringen en opvattingen.
- * Ervaren trainers op het gebied van homoseksualiteit én jongerenwerk.
- * Methodiek en materiaal sluiten aan bij dagelijkse praktijk van jongerenwerkers.
- * Positieve feedback van deelnemers.

Informatie

Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam: www.sjadam.nl/publicaties

Professionals

De gemeente zorgt dat professionals die werken in het jeugd- en jongerenwerk, GGD, ZAT-teams en/of verbonden zijn aan de Centra voor Jeugd en Gezin getraind worden om homoseksualiteit en transgender bespreekbaar te maken, homo- en transgendernegatief gedrag tegen te gaan en (gezondheids)problemen onder LHBT-jongeren zoals depressie op tijd te signaleren en toe te leiden naar professionele hulpverlening.

28 procent van de gemeenten doet dit. Het gaat om: Alkmaar, Amersfoort, Bellingwedde, Boxtel, De Wolden, Den Haag, Dinkelland, Dordrecht, Enschede, Geldrop-Mierlo, Groningen, Heemskerk, Heerlen, Heusden, Hillegom, Hilversum, Hoorn, Kampen, Kapelle, Kerkrade, Littenseradiel, Loenen, Middelburg, Nijmegen, Noord-Beveland, Oldamt, Oldenzaal, Overbetuwe, Papendrecht, Rijswijk, Rotterdam, Schoonhoven, Utrecht, Valkenswaard, Wervershoof, Zoeterwoude en Zwolle.

LHBT-jongerenorganisaties

In sommige gemeenten zijn jongerenorganisaties voor LHBT-jongeren actief. Ze zijn bijvoorbeeld ontstaan vanuit het lokale COC of als studentenvereniging. De organisaties bieden bijvoorbeeld ontmoeting, voorlichting en praatgroepen, zodat jongeren veilig uit de kast kunnen komen en andere jongeren ontmoeten, die ze misschien niet zo snel op hun school of universiteit zullen tegenkomen. Gemeenten kunnen LHBT-jongerenorganisaties steunen om zo bij te dragen aan een veilige coming out (zie kader).

Outway Hojokamp

Stichting Outway geeft informatie, advies en ondersteuning aan LHBT-jongeren en hun directe omgeving, in de regio's Eindhoven en Breda. Een belangrijke activiteit is de jaarlijkse kampweek voor homo- en lesbische jongeren tussen 13 en 25 jaar, het zogeheten Hojokamp. Op dit kamp komen elk jaar maximaal zestig jongeren samen onder begeleiding van ruim 25 jonge vrijwilligers, die zelf ook allemaal LHBT zijn. Vanwege grote belangstelling kan iedereen maar één keer deelnemen. Het kamp vindt jaarlijks plaats in augustus, tijdens de zomervakantie. Op het kamp ontmoeten LHBT-jongeren uit heel Nederland elkaar: ze wisselen ervaringen uit en nemen deel aan sport- en spelactiviteiten in een homovriendelijke omgeving. Ook besteedt de organisatie aandacht aan serieuze onderwerpen zoals coming out en homoseksualiteit op school of het werk. Speciale aandacht krijgen seksualiteit en veilig vrijen, omdat voorlichting op school vaak uitsluitend vanuit een heteroseksueel oogpunt belicht wordt.

Succesfactoren

- * De kampen zijn voor en door LHBT-jongeren.
- * Ze zijn laagdrempelig.
- * Ze bieden een veilige omgeving door ervaringsdeskundige begeleiders.
- * Het kamp kent een mix van ontspanning, sport en spel met inhoudelijke onderwerpen.
- * Er zijn duidelijke afspraken wat betreft gewenst en ongewenst gedrag.
- * Outway heeft een aansprekende wervingscampagne, onder andere op relevante websites voor LHBT-jongeren.
- * Er is goede informatievoorziening aan ouders.
- * Lage kosten voor deelnemers.
- * Organisatie zonder subsidie: volledig betaald uit de bijdrage van deelnemers en giften/sponsoring door particulieren en bedrijven.

Informatie

Stichting Outway: www.outway.nl of www.hojokamp.nl

Onderwijs

School moet een veilige plaats zijn om te leren en te werken. Een school is pas veilig als er adequaat wordt ingegrepen bij pestgedrag en er ruimte is voor leerlingen en docenten om zichzelf te zijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat met name voor LHBT-jongeren de school niet altijd de veilige omgeving is die de samenleving nastreeft. In dit hoofdstuk staan we stil bij de achtergronden en de oplossingen van discriminatie in het onderwijs. Hoe LHBT-vriendelijk is het onderwijs? En wat kan de gemeente doen om discriminatie op scholen tegen te gaan?

Leerlingen in het algemeen

Nog altijd hebben veel leerlingen het beeld dat het ongewenst is om homo of lesbisch te zijn. Stichting Outway deed in 2005 een onderzoek waaruit bleek dat 85 procent van de ondervraagde jongeren inschat dat homojongeren er niet voor uit zullen komen op school. Als zij zelf lesbisch of homoseksueel zouden zijn, zou 63 procent er niet voor uitkomen.

Een negatief schoolklimaat leidt tot sociale uitsluiting. In 2008 bleek uit een onderzoek dat 29 procent van de jongens bij voorbaat geen vriendschap wil sluiten met een homoseksuele medescholier, 39 procent wil geen huiswerk maken met een homo en meer dan de helft geeft aan geen kamer met een homo te willen delen op werkweek (Buijs et al, 2008). Hieruit blijkt dat de sociale afstand naar homoleerlingen in de afgelopen vijftien jaar onveranderd hoog blijft. Onder Turkse en Marokkaanse jongeren is de afstand en afwijzing aanzienlijk groter. Meer dan 80 procent van Turkse en Marokkaanse jongens zegt geen homo als vriend te willen. Ook van de allochtone meisjes kan een grote meerderheid zich een vriendschap met een homoseksuele leerling niet voorstellen, zo blijkt uit de Rotterdamse Jeugdmonitor, 2005.

Docenten

Veel docenten zeggen geen probleem met homoseksualiteit te hebben, maar dat wil niet zeggen dat zij een actieve rol in LHBT-emancipatie spelen. Ze vinden het vaak moeilijk om controversiële onderwerpen zoals homoseksualiteit te bespreken en hebben last van handelingsverlegenheid. Leerlingenbegeleiders zien soms wel dat er iets aan de hand is met bepaalde leerlingen, maar als die niet open zijn over hun gevoelens, weten docenten vaak niet goed wat er speelt en hoe zij knelpunten kunnen helpen aanpakken.

Gay-Straight Alliance

Een Gay-Straight Alliance (GSA) is een groep homoseksuele en heteroseksuele leerlingen die samenkomen op school om de homovriendelijkheid te verbeteren. Het is een volledig bottom up initiatief, dat vanuit de leerlingen zelf komt. Docenten kunnen een ondersteunende rol vervullen. Gay-Straight Alliances worden ondersteund met advies, materiaal en landelijke publiciteit door COC Nederland. Meer informatie: <http://gaystraightalliance.coc.nl>

LHB-leerlingen

De sociale afstand, het gebrek aan steun en het taboeïserende klimaat op scholen geeft lesbische, homoseksuele en biseksuele scholieren de indruk dat het geen veilige omgeving is om voor hun gevoelens of mening uit te komen. Zij geven aan zich twee- tot zesmaal zo onveilig op school te voelen als de gemiddelde scholier. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de nationale veiligheidsmonitor van het ITS uit 2001 en onderzoek van *Empowerment* en het homojongerenblad *Expreszo*. 55 procent van de lesbische, homoseksuele en biseksuele scholieren verbergt zijn of haar seksuele oriëntatie voor medeleerlingen. Dat de school onveilig is dan de rest van de omgeving blijkt wel wanneer maar 19 procent zegt dat te doen voor de directe omgeving. Bovendien blijkt dat veel *Expreszolezers* wel eens uitgescholden worden: 88 procent. Volgens 60 procent van hen treedt de schoolleiding zelden of nooit op tegen homovijandig geweld.

Transgenderleerlingen

Er is nog weinig bekend over transgenderjongeren en school. Zoals beschreven staat in hoofdstuk 19, kunnen jongeren die zich niet identificeren met hun biologische geslacht terecht bij het Zorgcentrum voor Genderdysforie. Ze kunnen na zorgvuldige screening in aanmerking komen voor een hormonale behandeling die de puberteit uitstelt. Jongeren die zeker zijn van hun zaak, kiezen er vaak voor om bij de start van de middelbare school te gaan leven als het gewenste geslacht. Ze veranderen hun naam, hun kleding en willen gezien worden als de jongen of het meisje dat ze zich voelen. Transvisie, zelforganisatie voor ondersteuning en begeleiding van transgenders en hun omgeving, heeft een brochure *Genderdysforie en school* (2010). In Vlaanderen is het lespakket *Gender in de Blender* voor scholen ontwikkeld. Het zou zonder grote problemen naar de Nederlandse situatie kunnen worden vertaald. Meer informatie: www.genderindeblender.be

LHB-docenten

Ook docenten die lesbisch, homoseksueel of biseksueel zijn, hebben last van negatieve ervaringen met seksuele voorkeur in het onderwijs. Ze krijgen te maken met vervelend gedrag door leerlingen, beledigende grappen over hun privéleven en uiterlijk, roddel en seksuele intimidatie. Bovendien krijgen ze meer dan hun heteroseksuele collega's, te maken met seksuele intimidatie. 33 procent van de mannen en 17 procent van de vrouwen houdt de seksuele voorkeur op school verborgen (De Graaf et al, 2003). In situaties waar homoseksuele docenten minder sociale steun rapporteerden, hadden zij meer last van gezondheidsklachten zoals slapeloosheid, vermoeidheid, buikpijn, trillende handen en hoofdpijn. Ook melden docenten dan meer gebruik van slaappillen en kalmeringsmiddelen.

Factoren rond veiligheid

Er zijn allerlei factoren die mede bepalen of een school LHBT-vriendelijk is of niet. De situatie is het meest ernstig op het vmbo. Daar blijken niet alleen de leerlingen, maar ook docenten geregeld beledigend gedrag te vertonen. Onder de leerlingen zijn vooral de jongens homonegatief. Jongere leerlingen zijn intoleranter dan oudere leerlingen. Etnische afkomst speelt een belangrijke rol bij homo-intolerantie. Tegelijkertijd zijn er grote verschillen in tolerantie tussen diverse groepen en tussen eerste- en tweedegeneratiemigranten. Religie als spiritualiteit of fundamentalisme speelt nauwelijks een rol bij homonegativiteit op school. Bijzondere scholen zijn gemiddeld genomen niet homovriendiger dan openbare scholen. De sociale binding met conservatieve (en vaak religieuze) gemeenschappen speelt wel een belangrijke rol.

Homo-intolerantie hangt samen met een lage sociaal-economische status en het meedoen aan een straatcultuur waarin 'zwak' en 'verwijfd' gedrag een lage status heeft en het zeer bedreigend is voor jongens om beschouwd te worden als lustobject (Mooij, 2007; Buijs et al, 2008).

Doe onderzoek

De gemeente zorgt dat de GGD periodiek via de Jeugdmonitor de houding tegenover LHBT's en veiligheid op school en de beleving (het psychisch welbevinden) van jongeren met lesbische, homoseksuele, biseksuele of transgendergevoelens onderzoekt.

39 procent van de gemeenten bevestigt dit. Dat zijn 51 gemeenten. In 2008 waren het er 27. Het is dus bijna een verdubbeling. Het betreft tien Koplopers en 41 andere gemeenten.

LHBT-vriendelijk schoolklimaat

Is er ook goed nieuws? Ja zeker. Als men scholieren individueel bevroegt, staan zij open voor informatie en maatregelen die onderling respect bevorderen. Zo vindt 86 procent dat homoseksuele leerlingen en docenten zich veilig moeten voelen op school en 67 procent vindt het belangrijk dat een docent aangeeft dat er over homoseksualiteit gesproken mag worden. Een kleine meerderheid van de leerlingen vindt dat er duidelijke regels moeten zijn om homodiscriminatie te voorkomen. Bijna driekwart van de ondervraagde scholieren vindt dat op school openlijk informatie verstrekt kan en moet worden over homoseksualiteit. Dit is in vergelijking met cijfers uit 1994 met ongeveer 10 procent toegenomen.

Het blijkt dat de acceptatie stijgt wanneer de jongeren iemand kennen die lesbisch, homoseksueel of biseksueel is. De openheid van LHBT-jongeren zelf kan dus een grote rol spelen op school. Om hen te ondersteunen moet de school duidelijke signalen en maatregelen treffen.

Onderlinge sociale steun

Zowel homoseksuelen als heteroseksuelen voelen zich prettiger op scholen met een effectief diversiteitsbeleid. Het gaat om een aantal kenmerken van scholen waarvan onderzoekers concludeerden dat deze een positief effect hadden op het werk- en leerklimaat. Deze kenmerken waren:

- * onderlinge sociale steun door onderwijspersoneel en leerlingen
- * een open houding ten opzichte van elkaar in het algemeen en vooral rond diversiteit en het bestrijden van discriminatie
- * expliciete voorlichting over diversiteit en discriminatie, vooral gericht op man-vrouwrollen en homoseksualiteit
- * een klachtenprocedure en een klachtencommissie
- * een vertrouwenspersoon die openstaat voor alle leerlingen en alle soorten klachten over discriminatie en negatief gedrag
- * duidelijke gedragsregels en een goede handhaving daarvan.

Op scholen met zulk diversiteitsbeleid bleek het personeel minder last te hebben van burn-out en gezonder te zijn (De Graaf et al, 2003).

Onderwijsalliantie

In 2009 ontwikkelde de landelijke *Hetero-Homo Onderwijsalliantie* tien actiepunten voor het voortgezet onderwijs, die bijdragen aan een veiliger schoolklimaat. Centraal staat dat de school een duidelijke visie ontwikkelt op veiligheid, sociale competenties en burgerschap. In deze visie is ook aandacht voor seksuele diversiteit. De school werkt deze visie vervolgens uit tot een concrete en door het personeel gedragen aanpak die geïntegreerd is in het reguliere beleid van de school. De actiepunten zijn te vinden op: www.edudivers.nl/mijn_school/schoolrapport

Utrechts onderwijs kiest uit menukaart

Utrecht is een stad van diverse leefstijlen en culturen. Diversiteit geeft smaak aan de stad en herbergt een schat aan talenten. Om die talenten tot bloei te laten komen, moet je wel gewoon jezelf kunnen zijn. Daarom wil Utrecht acceptatie van homoseksualiteit onder jongeren bevorderen. De gemeente werkt hierbij samen met organisaties en scholen. Onder de titel Gewoon homo zijn in Utrecht maakte de gemeente Utrecht een overzicht – een menukaart – van organisaties die Utrechtse scholen kunnen ondersteunen om de sociale acceptatie van homoseksualiteit onder jongeren te verbeteren. Met dit overzicht kunnen scholen zelf het menu samenstellen dat het best bij de school past.

Doel

Het bevorderen van de acceptatie van homoseksualiteit onder jongeren binnen het onderwijs van de gemeente Utrecht. Hiervoor werkt de gemeente samen met de volgende partijen:

- * Algemene onderwijsbond AOB
- * Algemeen Pedagogisch Centrum APC
- * Antidiscriminatiebureau Art.1
- * COC Midden-Nederland
- * Eduniek
- * EduDivers
- * GG&GD Utrecht
- * Landelijke stichting tegen zinloos geweld

Resultaat

Het resultaat van deze samenwerking is de menukaart, tot stand gekomen met steun van de wethouder welzijn, cultuur en integratie en de wethouder onderwijs en jeugd.

Informatie

www.utrecht.nl > zorg en welzijn > welzijnsbeleid > homo en lesbische emancipatie

Samenhang seksisme en homofobie

In goed diversiteitsbeleid besteedt de school ook aandacht aan gelijke behandeling van mannen en vrouwen en stereotype man-vrouwrollen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat seksisme en homofobie sterk samenhangen. Lessen waarin men in brede zin heteronor-

matieve en seksistische stereotypen bespreekt, zijn effectiever dan voorlichting die alleen over homoseksualiteit gaat.

De voorlichting zou, meer dan nu het geval is, gericht moeten worden op het concreet voorkomen van negatief gedrag naar lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders. Vaak blijft voorlichting nu nog beperkt tot een meer algemene discussie over oordelen, waarden en normen. Dit is niet gericht genoeg om sociale uitsluiting op scholen te stoppen.

Bovendien moeten homo- en lesbische leerlingen en personeelsleden steun krijgen als ze er op school voor uit willen komen. Het kan geen individuele of vrijblijvende keuze zijn. LHBT-emancipatie wordt nog te vaak gezien als persoonlijke hobby of een initiatief dat je status kan schaden.

Basisonderwijs

Seksuele vorming is in het basisonderwijs nauwelijks aan de orde. Ook is er weinig aandacht voor seksestereotypen, diversiteit in leefvormen en het omgaan met diversiteit. Tegelijkertijd is er op sommige scholen wel ruimte voor sociale competenties en het aanpakken van pesten. Bovendien willen steeds meer gemeenten via het basisonderwijs aandacht besteden aan LHBT-emancipatie. Het lessenpakket *Leefvormen* en de handreiking voor schoolleiders *Een roze draad in het veiligheidsbeleid* van EduDivers zijn goede bronnen hiervoor.

Leefvormen is gefinancierd door het ministerie van OCW en het Amsterdamse stadsdeel Bos & Lommer. Het is proefgelezen en uitgetest op diverse basisscholen en becommentarieerd in een veldoriëntatie van het Instituut voor Leerplanontwikkeling SLO.

Er zijn grofweg drie manieren om LHBT-emancipatie in het basisonderwijs aan te pakken:

Een eenmalige, specifieke aanpak

Dit kan door eenmalige voorlichtingen te laten geven door COC-vrijwilligers in de bovenbouw van het basisonderwijs. Ook kan een school een lessenserie geven of leesboekjes bespreken over homoseksuele en lesbische ouders. Beide vinden doorgaans in de bovenbouw plaats, als leerlingen de informatie enigszins kunnen generaliseren en zich een eigen mening kunnen vormen.

Een bredere aanpak

Bij een bredere aanpak is homoseksualiteit ingebed in een groter kader van sociale competenties en diversiteit in de bovenbouw. In de VS bestaan bijvoorbeeld diverse lesprogramma's over *rainbow families*. Als deze programma's zich beperken tot informatie over verschillende soorten gezinsvormen, is het effect echter beperkt. Als het principe van verschillende gezinsvormen is geïntegreerd in een bredere aanpak van *diversity education* is het veel effectiever. Meer daarover hieronder. In Amsterdam-Oost biedt het projectbureau *Diversión* het project *Gelijk=Gelijk?*, een lespakket over diversiteit voor groep 6, 7

en 8 van basisscholen, waarbij ook homoseksuele voorlichters worden ingeschakeld. Dit programma slaat goed aan.

Diversity education

In bredere zin door de hele school geïntegreerd biedt *diversity education* de grootste kans dat aangeleerde competenties rond diversiteit bij leerlingen beklijven. Voorlichting over diversiteit is effectief om homonegativiteit te bestrijden als:

- * er aandacht is voor verschillende aspecten van diversiteit
- * er expliciete aandacht is voor sekseverhoudingen en rolpatronen
- * er specifieke aandacht is voor homoseksualiteit.

Vooraf interventies die spiraalsgewijs worden aangeboden – dat wil zeggen in onder-, mid- den- en bovenbouw herhaald op het niveau van de kinderen – zetten zoden aan de dijk.

Schoolbegeleiding

De gemeente zorgt voor meerjarige schoolbenadering en gratis schoolbegeleiding om sociale acceptatie van LHBT's op scholen te integreren.

13 procent van de gemeenten zegt ja op deze vraag. Het zijn negen Koplopergemeenten en acht andere gemeenten: Amsterdam, Bernisse, Deventer, Dordrecht, Dronten, Heerlen, Hoorn, Maastricht, Nijmegen, Nunspeet, Rijnwoude, Rotterdam, Schagen, Schiedam, Tilburg, Utrecht, Wageningen en Zoeterwoude.

De gemeente ondersteunt – al dan niet via de GGD – scholen met begeleiding, training, voorlichting, ook door vrijwilligers, en materiaal op het gebied van seksuele diversiteit, met inbegrip van transgenders.

43 procent van de gemeenten zegt dit te doen. Deze vraag is iets anders geformuleerd dan in 2008. Toen vroegen we: 'Indien er knelpunten zijn gesignaleerd, ondersteunt de gemeente scholen met begeleiding, training, voorlichting en materiaal'.

Voortgezet onderwijs

In 2005 deed het Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid, nu MOVISIE, onderzoek naar effectief lokaal beleid rond LHBT-emancipatie in het voortgezet onderwijs. Op grond daarvan is de *Benchmark effectief lokaal homobeleid voor het onderwijs* ontwikkeld. Deze *benchmark* vormt nog altijd een goede meetlat voor lokaal effectief beleid en is terug te vinden via: www.edudivers.nl/onderwijsbeleid/gemeenten

Succesfactoren

In de publicatie staan de volgende succesfactoren genoemd voor LHBT-vriendelijk gemeentebeleid in het middelbaar onderwijs:

- * De gemeente heeft een visie ontwikkeld op integratie van LHBT-emancipatiebeleid. Zij geeft aan hoe expliciet dat beleid moet zijn, hoe zij haar regierol vorm geeft en hoe zij het traject schoolbegeleiding wil uitzetten.
- * De lokale schoolbesturen spreken hun betrokkenheid uit. Zij leggen vast dat diversiteit hun uitgangspunt is en dat daarbinnen aandacht voor seksuele diversiteit van belang is, dat zij toegang tot hun scholen zullen garanderen en dat zij de medewerking van schoollocaties zullen organiseren.
- * Er is een meerjarige schoolbenadering en gratis schoolbegeleiding beschikbaar. Schoolleiders en coördinatoren worden persoonlijk benaderd met een begeleidingsaanbod dat voor hen aantrekkelijk is en dat LHBT-specifieke aandacht verankert in hun bredere aanpak van veiligheid en sociale competentie.
- * De schoolbegeleiding realiseert een aanpak op maat per school. Per schoollocatie bekijkt men hoe de beginsituatie is en welke strategie, interventies en invoeringsproces het best past bij de school. De invoering van dit plan van aanpak moet meerjarig worden ondersteund. Veranderingen op scholen gaan in stapjes en kunnen niet binnen een korte periode of door middel van enkele adviesessies of door het aanbieden van een toolkit worden gestimuleerd of afgedwongen. Daarvoor neemt de dagelijkse routine van het lesgeven in de scholen te veel aandacht in beslag.
- * Ondersteunende interventies dragen bij aan het schoolbeleid. Interventies zoals informatiemateriaal, voorlichting, lespakketten, video's, docenttraining en theatervoorstellingen worden niet los van elkaar of incidenteel aangeboden, maar vervullen een functie in het diversiteitstraject van scholen en het is duidelijk welke bijdrage zij leveren aan de verankering van LHBT-specifieke aandacht in het schoolbeleid.
- * Scholen en schoolbegeleiders maken gebruik van *good practices*: goede voorbeelden van manieren om seksuele diversiteit te integreren in het onderwijs. In de afgelopen vijftien jaar is een reeks *good practices* ontwikkeld (zie kader).
- * Schoolbegeleiders versterken hun leervermogen via een open uitwisseling. Zij delen hun ervaringen in landelijke conferenties, intervisiebijeenkomsten, online netwerken en nemen deel aan deskundigheidsbevordering.

- * LHBT-onderwijzers en -leerlingen participeren in het plan van aanpak. Dit kan bijvoorbeeld door klankbordbijeenkomsten of panels te organiseren, anonieme meldingsmogelijkheden, *Gay-Straight Alliances* of tevredenheidsmetingen.
- * Er is voorzien in monitoring van de verbetering in het beleid per school. Deze wordt zichtbaar gemaakt aan de hand van ijkpunten in rapportages per school. Ijkpunten kunnen onder meer ontleend worden aan de determinanten voor een veilige schoolcultuur uit het onderzoek *Beter voor de klas, beter voor de school*, en aan de kwaliteitscriteria waaraan de school zou moeten voldoen om een effectieve aanpak van homonegativiteit te hebben. Deze kunt u vinden op www.edudivers.nl onder Mijn school: schoolrapport.
- * Er is voorzien in monitoring van de effecten van het beleid. De verbetering in houding en gedrag van onderwijspersoneel en leerlingen wordt periodiek gemeten. Meer hierover in hoofdstuk 6 over monitoring.

Goede voorbeelden

Voor het voortgezet onderwijs zijn veel good practices ontwikkeld, zowel op het niveau van leerlingen, docenten, schooldirecties, besturen en gemeenten. Overzichten van wat u kunt (laten) inzetten, kunt u vinden op:

- * www.movisie.nl/121138/def/home/homoemancipatie/jongeren/onderwijs: over onderwijsbeleid door de gemeente
- * www.edudivers.nl: website van het kenniscentrum voor onderwijs en seksuele diversiteit met informatie over alle niveaus
- * www.gayandschool.nl: een overzicht van *good practices* op docenten- en leerlingenniveau in Nederland
- * Handreiking homo-emancipatie: Voortgezet onderwijs. Veiligheid en seksuele diversiteit in het voortgezet onderwijs. Utrecht: MOVISIE, zie: www.movisie.nl/handreikingenhomo-emancipatie

Uitkomsten en monitoring

Hoe kan de gemeente meten of haar inspanningen zoden aan de dijk zetten? Er zijn daarbij vijf indicatoren die aangeven of er resultaten worden geboekt:

- * De meerderheid van het onderwijspersoneel vindt het belangrijk om aandacht te besteden aan seksuele diversiteit. Het gaat vooral om significante verbetering in de houding van vakdocenten, onderwijsondersteuners, leerlingenbegeleiders en de schoolleiding.

- * Onderwijspersoneel is meer actief om homonegatief gedrag tegen te gaan. Hier gaat het vooral om vakdocenten die adequaat voorlichting kunnen geven, veiligheidscoördinatoren die het schoolklimaat regisseren en leerlingbegeleiders en mentoren die homofobe leerlingen aanpakken.
- * De attitudes van leerlingen ten aanzien van homoseksualiteit zijn significant verbeterd.
- * De sociale afstand van heteroleerlingen naar LHBT-leerlingen is afgenomen.
- * De sociale steun van heteroleerlingen voor LHBT-leerlingen is toegenomen. De meest betrouwbare vragenlijst om deze laatste twee indicatoren te meten, staat in *Factsheet homo-emancipatie: gemeentelijke monitoren* van MOVISIE (2006), zie www.movisie.nl/handreikingen/homo-emancipatie

Valkuilen

Scholen zijn autonoom in hun beleid en financiering. Daarom kan de gemeente scholen niet aansturen. De gemeente kan schooldirecteuren en besturen wel aanspreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar dit gesprek gaat tussen gelijkwaardige gesprekspartners.

Grotere gemeenten hebben daarnaast de mogelijkheid om scholen financieel te stimuleren en te ondersteunen. Tegelijkertijd is het daarbij belangrijk om draagvlak te hebben. Het is een valkuil als de gemeente een traject uitzet zonder daarbij instemming van de scholen te hebben.

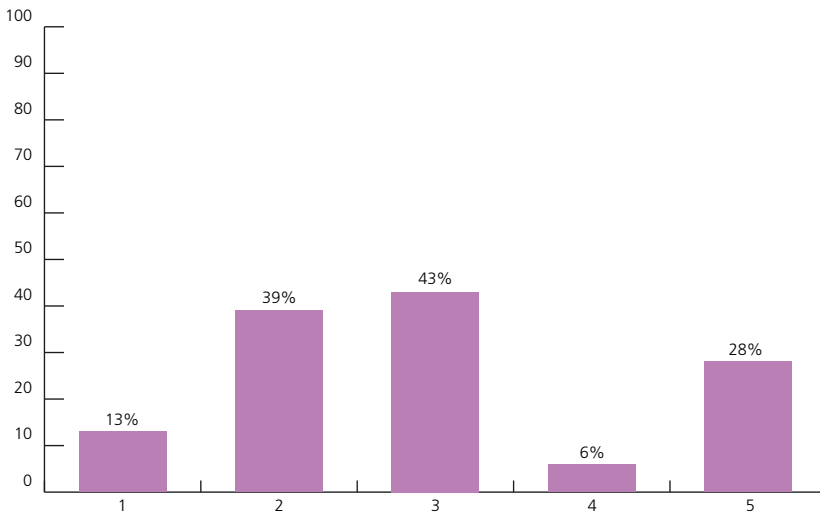
Een andere valkuil is om aanbod van buiten te doen, bijvoorbeeld in de vorm van workshops, cursussen, lespakketten, voorlichtingen, theater en *Gay-Straight Alliances*, zonder dat dit aansluit op de school.

Succes

Uit de praktijk blijkt dat een langdurig contact met scholen en het matchen van de vraag met het aanbod het meeste succes heeft. Aan een succesvolle match gaat een bewustwordingsproces vooraf. In de meeste scholen begint dit proces niet van binnenuit, het moet gestimuleerd worden. Het bewustmaken en mobiliseren van scholen moet dus een eerste doel zijn van lokaal beleid. Het ondersteunen van vragen vanuit scholen komt vaak pas in een latere fase (Dankmeijer, 2009).

Uit de monitor

In de afgelopen jaren wezen het rijk, verschillende expertisecentra en belangenorganisaties nadrukkelijk op de kwetsbare positie van LHBT-jongeren in het onderwijs. Dit jaar namen we daarom meer vragen over jongeren en onderwijs op in de monitor. Duidelijk is dat het onderwerp bij veel gemeenten op de agenda staat. Op de volgende pagina de uitslagen in vijf grafieken. Met name via de Jeugdmonitor en via ondersteuning van de GGD besteden veel respondenten aandacht aan de positie van LHBT-jongeren.

Aantal gemeenten dat van links naar rechts de volgende maatregelen neemt op het gebied van jeugd en onderwijs:

- 1: meerjarige schoolbenadering
- 2: onderzoek via de Jeugdmonitor
- 3: ondersteuning van scholen, via de GGD
- 4: suïcidepreventie
- 5: training door gemeente van professionals jeugd en jongerenwerk.

Schoolbegeleidingsdiensten

In veel gevallen doen professionele schoolbegeleidingsdiensten – OBD's of GGD's – weinig aan de ondersteuning van LHBT-emanipatie. In de vijf GGD-regio's Amsterdam, Den Haag, Maastricht, Nijmegen en Rotterdam is er sprake van meerjarige financiering van professionele schoolbegeleiders. Zij zijn meestal ondergebracht bij LHBT-belangenorganisaties (zoals in Den Haag en Maastricht), bij specifieke kennisorganisaties (zoals in Amsterdam en Rotterdam) en bij de GGD (zoals in Nijmegen).

Vrijwilligers

Andere gemeenten kiezen ervoor om in zee te gaan met de lokale LHBT-belangenvereniging. Vrijwel alle COC-afdelingen hebben een voorlichtingsgroep van vrijwilligers die voorlichting geven op scholen. Tijdens de voorlichtingen worden vaak coming-out verhalen verteld en kringgesprekken met leerlingen gevoerd. Het is aantrekkelijk voor vrijwilligers omdat het weinig extra deskundigheid vereist en leuk is om te doen. Tegelijkertijd is er onder vrijwilligers veel verloop, en kampen sommige organisaties met een tekort aan

voorlichters. Lastigere en meer technische gesprekken met schooldirecteuren en docenten zijn meestal te veel gevraagd voor vrijwilligers. Sommige creatieve en ondernemende verenigingen ontwikkelen nieuw aanbod om scholen meer te mobiliseren. Zij werken bijvoorbeeld met een groep semi-professionele trainers-adviseurs (zie de schrijfwijzer).

Ondersteunende activiteiten

- * MOVISIE ondersteunt gemeenten, www.movisie.nl.
- * Landelijke Hetero-Homo Onderwijsalliantie benadert landelijke en regionale organisaties, lerarenopleidingen en onderwijswethouders gemeenten.
- * COC Nederland ondersteunt Jong & Out en Gay-Straight Alliances, www.jongenout.nl, www.gsa.nl.
- * EduDivers draagt kennis over, traint en adviseert, www.edudivers.nl.
- * APS, Gay & School biedt informatieve portalwebsite voor scholen, www.gayandschool.nl.

Veiligheid

In 2008 registreerde de Nederlandse politie 380 gevallen van agressie en discriminatie wegens 'homoseksueel zijn of er zo uitzien'. Naar schatting doet ruim 90 procent van de slachtoffers echter geen aangifte. Dat zou betekenen dat er per jaar zeker 3500 slachtoffers zijn. Slachtofferenquêtes geven zelfs een veelvoud aan: 12 tot 15 procent van de lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders zegt jaarlijks met één of meerdere vormen van uitschelden, agressie of geweld te maken te krijgen. Omgekeerd gaat dat over ruim 100.000 gevallen. LHBT's krijgen dus regelmatig te maken met agressie en discriminatie.

Sinds een aantal jaar komt antihomogeweld ook vaker in de media. Of de agressie daadwerkelijk is toegenomen, is onbekend. Wel zetten rijksoverheid en gemeenten hierdoor de veiligheid van deze groep op de agenda. In dit hoofdstuk meer over veiligheid, discriminatie en geweld. Wat kan de gemeente doen? En wat gebeurt er al? Aan het eind van het hoofdstuk besteden we specifiek aandacht aan de wijkaanpak.

Veiligheid en de wet

Discriminatie van en agressie tegen LHBT's kunnen verschillende vormen aannemen. Uitlachen, beledigen, pesten, intimideren en bedreigen komen veel voor. Maar ook mishandeling, vandalisme, diefstal en brandstichting worden gemeld. Deze delicten zijn opgenomen in het gewone strafrecht, maar een straf kan met 25 procent verhoogd worden wanneer bewezen kan worden dat het om discriminatie gaat. Er is wetswijziging in voorbereiding om te werken met een dubbele strafmaat, wanneer het gaat om discriminatie. Bewijzen is in de praktijk niet eenvoudig.

De wet definieert discriminatie als: 'elke vorm van onderscheid, elke uitsluiting, beperking of voorkeur, die ten doel heeft of ten gevolge kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (...) wordt aangetast.'

Discriminatie is volgens het Nederlandse strafrecht verboden (art. 90quater WvS). Bovendien verbieden de artikelen 137 c-e van het Wetboek van Strafrecht 'opzettelijke belediging, aanzetten tot haat, of geldelijke of stoffelijke steun verlenen aan mensen die dat doen, op basis van verschillende gronden, waaronder seksuele voorkeur.' Zo'n strafbare handeling moet dan wel in het openbaar gebeuren. De rechter heeft de interpretatie van dit verbod overigens ingeperkt, zodat een uitlating die tot doel heeft het openbare

debat te stimuleren of die onder de vrijheid van godsdienst valt, niet strafbaar is. Nederland kent geen wetgeving rond zogeheten *hate crimes*, al gaan er in de politiek en bij belangenorganisaties stemmen op om deze in te voeren. In dat geval zouden de motieven van de dader – bijvoorbeeld uitgesproken homohaar – uitgangspunt worden voor bewijsvoering en strafbepaling.

Aangifte en melding

Wanneer iemand het slachtoffer wordt van agressie of discriminatie, kan hij of zij aangifte doen of melding maken bij de politie. Bij een aangifte worden alle personalia genoteerd en gaat de politie over tot opsporing van de mogelijke daders. Bij een melding gebeurt dat niet, tenzij de behandelend politiebeambte vindt dat er sprake kan zijn van een strafbaar feit dat voor de rechter kan komen. Sinds de *Aanwijzing Discriminatie 2007* is de politie altijd verplicht opsporing te doen, wanneer het slachtoffer aangeeft dat er een discriminatoire achtergrond in het spel is. In de praktijk is dit echter nog niet vanzelfsprekend en dient het slachtoffer soms enige overredingskracht in te zetten.

Als iemand geen aangifte doet, kan hij of zij een melding doen. Dat is ook belangrijk, want meldingen dragen bij aan het beeld over deze incidenten. Via de meldlijn M. of Meld Misdaad Anoniem kunnen ook anderen dan het slachtoffer een incident anoniem melden. Ook op de website www.hatecrimes.nl kunnen betrokkenen een incident melden, al dan niet anoniem.

Anoniem aangifte doen is in Nederland niet mogelijk. Wel kan een slachtoffer een ander adres dan het eigen woonadres opgeven bij de aangifte: bijvoorbeeld het adres van een COC-afdeling of van het politiebureau. Zo voorkomt een slachtoffer dat zijn of haar huisadres bij de dader bekend kan worden.

Aangiften en meldingen worden geregistreerd in het bedrijfsprocessensysteem van de politie. Er kan een code (homo)discriminatie aan worden toegevoegd, maar dat wordt in de praktijk niet vaak gedaan. Daarbij komt dat de feitelijke intentie tot LHBT-discriminatie in de praktijk lastig is te bewijzen.

90 procent niet naar politie

Naar schatting doet ruim 90 procent van de slachtoffers geen aangifte. Slachtoffers noemen daarvoor verschillende redenen: een derde denkt dat de politie er niets aan kan of wil doen, een derde vindt het incident niet ernstig genoeg om naar de politie te stappen en een derde is bang dat anderen te weten komen dat de aangever homoseksueel is. Naarmate een incident als erger wordt ervaren, neemt de aangiftebereidheid wel toe, maar zelfs van zwaar lichamelijk letsel doet een minderheid aangifte. Slachtoffers voelen zich vaak niet voldoende gesteund door de overheid en de politie. Veel LHBT's proberen in het openbaar zo onzichtbaar mogelijk te zijn, om agressie en geweld te voorkomen.

Homodiscriminatie, Meld het!

Politie Hollands Midden, Bureau Discriminatiezaken en COC Leiden hebben een meldkaart en bijbehorende poster ontwikkeld, waarmee slachtoffers of getuigen incidenten rond anti-LHBT-discriminatie en -geweld kunnen melden. De burgemeester van Leiden gaf in februari 2010 het startsein voor de publiekscampagne Homodiscriminatie, Meld het!, waarin deze materialen centraal staan. De meldkaarten en de posters worden op diverse plekken in de stad opgehangen en uitgedeeld: in de homohoreca en andere uitgaansgelegenheden, op scholen en andere locaties. Bij de politie zijn twee agenten voortaan vast aanspreekpunt voor dit onderwerp. Voorafgaand aan de publiekscampagne hebben alle agenten van het district Leiden-Voorschoten een speciale training gevolgd van ervaren voorlichters van COC Leiden en Bureau Discriminatiezaken. Intussen wordt er gewerkt aan wijzigingen in het registratiesysteem. Ook komen er voorlichtingsbijeenkomsten bij verschillende organisaties. Er is een speciale website: www.cocleiden.nl/discriminatie.

Hoe vaak komt het voor?

Juist omdat weinig slachtoffers aangifte doen, is moeilijk te achterhalen hoe vaak discriminatie en agressie tegen LHBT's voorkomt. Er zijn drie methoden om gegevens te verzamelen, waarbij de uitkomsten erg van elkaar kunnen verschillen:

- * Registratie van aangiften en meldingen die binnenkomen bij politie en discriminatiemeldpunten, bijvoorbeeld de regionale Anti Discriminatie Voorziening. De politie werkt sinds 2008 met een landelijke uniforme registratie.
- * Grootschalige slachtofferenquêtes.
- * Kleinschalige, veelal regionale of plaatselijke enquêtes onder specifieke groepen, bijvoorbeeld lesbische vrouwen of LHBT-inwoners van Nijmegen. Dit soort onderzoeken dient eerder als lokaal signaal, dan dat ze een wetenschappelijk verantwoord beeld schetsen.

Van de in totaal 2212 gevallen van strafbare discriminatie die de politie in 2009 registreerde, ging het in 428 gevallen (19,5 procent) om LHBT-discriminatie. De meeste incidenten werden gemeld in de politieregio's Amsterdam-Amstelland, namelijk 70 en Limburg-Zuid (62). Deze cijfers vormen het topje van de ijsberg. Ook de wijze van registreren is nog steeds niet eenduidig. Het homonetwerk van de politie Amsterdam-Amstelland schrijft in 2009 kennis te hebben genomen van 371 gevallen van homodiscriminatie, waarvan in 61

gevallen sprake was van fysiek geweld. Dit feit geeft al aan dat een volledige en uniforme registratie nog niet gerealiseerd is.

Verschillende vormen

Uit de cijfers blijkt dat agressie en discriminatie tegen LHBT's in verschillende vormen voorkomen:

- * Klassiek 'potenrammen' door onbekende dader(s) in het uitgaansleven of in de openbare ruimte. Het gaat om (groepen van) veelal jonge daders tegen homomannen en waarschijnlijk ook tegen transgenders.
- * Uitschelden/geweld in woonomgeving, waarbij daders en slachtoffers elkaar kennen uit de buurt. Slachtoffers zijn homo, lesbisch, biseksueel en transgender.
- * Jonge daders tegen jonge slachtoffers op school, waarbij daders en slachtoffers elkaar kennen. Het gaat vaak om pesten en intimidatie, soms ook door jonge daders tegen docenten.
- * (Seksuele) intimidatie en pesten op het werk, waarbij daders en slachtoffers elkaar kennen.
- * Lesbische stellen die op straat en in de woonomgeving worden uitgescholden en geïntimideerd.
- * (Allochtone) jongeren en lesbische vrouwen die door familie in de huiselijke kring worden geïntimideerd of erger.

Slachtofferenquêtes

Wat zeggen slachtofferenquêtes? Slachtofferenquêtes hebben als nadeel dat mensen die eraan meedoen vaak iets hebben meegemaakt wat zij graag willen melden. Daardoor is het aantal incidenten dat je zo registreert niet representatief.

Wel is het opvallend dat de uitkomsten van dit soort enquêtes in verschillende landen in West-Europa min of meer dezelfde cijfers laten zien. Het aantal LHBT's dat gedurende het leven, in de laatste drie tot vijf jaar, of gedurende het laatste jaar is geconfronteerd met één of meer vormen van homonegatief geweld, is volgens slachtofferenquêtes in alle landen min of meer gelijk. Ruw genomen liggen de percentages op respectievelijk 70 procent gedurende het leven, 25 procent gedurende de laatste 3-5 jaar en 12 tot 15 procent in het afgelopen jaar. Ook in de prevalentie van de verschillende delicten zit veel overeenkomst tussen de landen: het meest komen uitschelden en uitlachen voor (70 procent), gevolgd door bedreiging en intimidatie (25 procent), pesten (17 procent) en ernstig fysiek geweld (6 tot 12 procent). Slachtoffers zijn vaak jong. En veel respondenten blijken meerdere malen slachtoffer te zijn geworden.

Opvallend zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen. Slachtofferenquêtes worden voor een derde door vrouwen ingevuld. Zij melden andere incidenten dan mannelijke slachtoffers, namelijk minder fysiek geweld, en meer verbaal geweld en pesterijen. In de meldingen en aangiften bij de politie komen vrouwen zo goed als niet voor. Ook transgenders zijn daarin behoorlijk onzichtbaar, terwijl uit signalen uit de transgendergemeenschap blijkt dat deze groep regelmatig met fysiek geweld te kampen heeft.

Hatecrimes

Het Landelijk Expertise Centrum Diversiteit (LECD) van de politie nam het initiatief tot een landelijke campagne voor de verhoging van het aantal aangiften van agressie en discriminatie op grond van ras, religie, homo- en transfobie. Dit Hatecrimes-project werd overgenomen van het Engelse voorbeeld True Vision. Het is in 2008 in twee pilotregio's van start gegaan: Amsterdam-Amstelland en Gelderland-Zuid. Dit zijn de twee politieregio's die in 2008 het hoogste aantal aangiften en meldingen van anti-LHBT-geweld telden. Vanuit het project worden diverse publiciteitsmiddelen bij homohoreca en andere ontmoetingsplekken uitgedeeld of neergezet. Zo wil men mensen voorlichten over anti-LHBT-geweld en suggesties doen wat betrokkenen er zelf tegen kunnen doen. Via de website www.hatecrimes.nl kunnen slachtoffers een melding of een verzoek tot het opnemen van een aangifte doen.

Waar en wanneer

Op cruiseplekken, rondom homohoreca en op straat vinden de meeste LHBT-incidenten plaats. Opvallend is daarnaast het grote aantal incidenten in de woonomgeving, op het werk en op school. Vaak blijken dader en slachtoffer bekenden van elkaar, vooral bij pesten. Maar ook bij mishandeling, uitlachen en bedreiging is dat vaak het geval. In Nederland is ongeveer 40 procent van de betrokkenen bekenden van elkaar. Geweld tegen lesbische vrouwen lijkt zich zelfs voornamelijk in de woonomgeving of in de huiselijke kring af te spelen. Meer over de wijkaanpak verderop in dit hoofdstuk. De avonden en nachten van het weekend lijken het voornaamste tijdstip waarop anti-LHBT-geweld plaatsvindt. Bedreiging is gerelateerd aan het uitgaansleven en het vindt vaak 's avonds plaats. Mishandeling vindt vaak 's nachts in het centrum van de stad plaats. Uit onderzoek in onder meer Nederland en Engeland blijkt dat er in het onderwijs ook bedreigende situaties voorkomen, zowel tussen leerlingen onderling als van leerlingen naar leraren, zie hiervoor de *Handreiking homo-emancipatie: veiligheid en seksuele diversiteit in het voortgezet onderwijs* van MOVISIE (2009).

Daders

Anti-LHBT-geweld is vooral een delict van jonge, mannelijke daders tegen jonge slachtoffers. In de meeste West-Europese landen is een derde van de daders onder de 18 jaar en tussen de 50 en 60 procent is jonger dan 25 jaar. Er is wel sprake van leeftijdsverschillen naar delictsoort. Bij bedreiging en mishandeling zijn de daders overwegend tussen 18 en

30 jaar. Alleen bij pesten en treiteren lijken de daders gemiddeld ouder. Bij incidenten in Nederland was in 20 procent van de gevallen sprake van één dader, bij een kwart waren twee daders betrokken en bij ruim de helft drie of meer daders.

In de media wordt vaak gesuggereerd dat het bij dit geweld vooral om allochtone – en in het bijzonder Marokkaanse – daders zou gaan. Uit de cijfers blijkt dat echter niet. Het percentage allochtone daders volgt in het algemeen het percentage jonge allochtonen in de bevolking, dat nu eenmaal hoger ligt in de grote steden.

De daders van intimidatie in buurten zijn vaak op straat rondlopende jongens. Ze vervelen zich en gaan mensen pesten. Naast andere relatief weerloze slachtoffers kiezen zij vaak homoseksuele mannen als mikpunt uit, omdat zij op die manier hun mannelijkheid of identiteit kunnen bewijzen tegenover hun vrienden. Dit gedrag past binnen hun sociale klasse: hun ouders en omgeving staan hun daden stilzwijgend of juichend toe.

Motieven

Er is weinig onderzoek gedaan naar motieven van daders. Wel zijn er theorieën die stellen dat hoe onzekerder jongens zich voelen, hoe meer zij de behoefte voelen om zich tegen 'afwijkenden' af te zetten; door het contrast lijkt het dan alsof zijzelf sterk en zelfbewust zijn. Sommigen opperen dat daders van anti-LHBT-geweld zelf homogevoelens hebben die zij willen onderdrukken. Een andere verklaring is de druk onder jongens om te voldoen aan de dominante straatcultuur. Vijandigheid tegen homoseksualiteit is een onderdeel van de straatcultuur waarvan veel daders deel uitmaken. In groepen is bovendien vaak sprake van meeloopgedrag. Opgestoot door enkele groepsleiders, volgt de rest van een groep vanwege de sociale druk. Religieuze overwegingen blijken nauwelijks van belang. Onbekend is de mate waarin alcohol en middelengebruik een rol spelen.

Gebrek aan kennis

Homovijandigheid komt vaak voort uit gebrekkige kennis over homoseksualiteit en transseksualiteit, en uit vastomlijnde sekse- en genderopvattingen. Mannelijke daders veronderstellen vaak dat hun eigen mannelijkheid bedreigd wordt. Ook benadrukken ze vaak dat het slachtoffer hen seksueel benaderde of dat van plan zou zijn. Daders schuiven slachtoffers iets in de schoenen, waarop zij vervolgens met geweld reageren. Daarbij hoeven slachtoffers niet 'zichtbaar' homoseksueel te zijn, hoewel uiterlijk vaak een rol speelt. Daders van homonegatief geweld hebben een aantal kenmerken gemeen met daders van andere vormen van discriminatoir geweld: het zijn overwegend mannen en 65 procent is al eerder met justitie in aanraking geweest. LHBT-negatief geweld staat als daad zelden op zichzelf. Daders maken zich vaak ook schuldig aan vandalisme, diefstal, inbraak, beroving of geweldpleging.

Een landelijk protocol

Hoe kan discriminatie en geweld tegen LHBT's aangepakt worden? De aanpak van de politie bij huiselijk geweld is de afgelopen jaren sterk geïntensiveerd en geprofessionaliseerd.

Deze aanpak kan overgenomen worden bij de bestrijding van anti-LHBT-geweld. Analoog aan het landelijk protocol *Huiselijk geweld en de Politietoek* (zie hieronder) zou er een landelijk protocol *Homonegatief geweld* kunnen komen. Daarin zouden dezelfde stappen gezet kunnen worden, met inbegrip van kennis over homoseksualiteit en homonegatief geweld.

Protocol Huiselijk geweld en de Politietoek

- * A: *Ask* - stel open vragen en vraag door naar eerder geweld (aard, duur en frequentie); oordeel niet.
- * B: *Believe* - neem het verhaal serieus. Vaak is er al eerder geweld geweest voordat een slachtoffer hierover durft te praten.
- * C: *Call* - schakel de nodige ondersteuning in: medische hulp, betrouwbare steun uit de omgeving van het slachtoffer, familie, vrienden, professionele hulpverlening voor betrokkenen, maar denk ook aan deskundige collega's.
- * D: *Document* - leg alle informatie zorgvuldig vast. Denk daarbij aan je bevindingen op de plaats delict, foto's of beschrijvingen van geconstateerd letsel, vaak onder de kledinglijn et cetera.
- * E: *Ensure safety* - bespreek veiligheid voor het slachtoffer met het slachtoffer zelf en met eventuele andere (professioneel) betrokkenen.
- * F: *Follow-up* - houd het slachtoffer op de hoogte van je volgende stappen, van het verloop van het onderzoek en van andere mogelijkheden die er zijn en verleen nazorg.

Wat kunnen belangenorganisaties doen?

Belangenorganisaties van LHBT's kunnen slachtoffers wijzen op het nut van aangifte of melding. Ook kunnen zij slachtoffers behulpzaam zijn bij het doen van aangifte of melding. Belangenorganisaties kunnen bovendien een rol spelen in het bijhouden van signalen over onveilige plekken of situaties en kunnen dit in hun overleg met de gemeente aan de orde stellen. Ze kunnen afspraken maken met de politie of de Anti Discriminatie Voorziening om meldingen door te geleiden.

Den Haag maakt veiligheidsmap voor professionals

Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden ontwikkelde samen met de gemeente Den Haag, COC Haaglanden en politie de veiligheidsmap: Aanpak homodiscriminatie. Een handleiding voor professionals. De aanleiding vormden signalen over toenemende homodiscriminatie en anti-LHBT-geweld. Deze map biedt handvatten aan professionals hoe om te gaan met deze vormen van geweld. Het doel is het meldgedrag van LHBT's te beïnvloeden en doorverwijzing naar de juiste instanties te bevorderen.

Betrokkenheid van de gemeente

De veiligheidsmap is ontwikkeld en verspreid met subsidie van de gemeente Den Haag. Ter voorbereiding zijn diverse gesprekken gevoerd met professionals om de handleiding te laten aansluiten bij de praktijk van professionals, die werkzaam zijn bij de overheid, maatschappelijke instellingen of belangenorganisaties, die direct of indirect met LHBT-discriminatie te maken kunnen krijgen.

Succesfactoren

- * Door het project bestaan er korte lijnen tussen de politie Haaglanden en het COC.
- * Professionals krijgen voorlichting over homodiscriminatie en antihomogeweld.
- * Ze leren werken met het protocol en worden in hun werk alerter op antihomogeweld.
- * Ze worden sensitiever voor de problematiek en dat bevordert hun meldingsgedrag.

Wat hebben anderen er aan?

Voor gemeenten kan de handleiding een nuttig instrument zijn om de aanpak van homodiscriminatie concreet invulling te geven. Naast deze handleiding is ook van belang om in het voortraject organisaties die er gebruik van moeten gaan maken te betrekken bij het opstellen ervan.

Informatie

www.discriminatiezaken.nl

Standaardpraktijk

De gemeente zet een samenhangende aanpak van discriminatie in het collegeprogramma. Onderdeel van deze aanpak is dat discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en genderexpressie standaard op de agenda van het overleg van burgemeester, politie, OM en het ADV komt, en de gemeente lokale (LHBT-)belangenorganisaties daarbij betreft.

In de Aanwijzing Discriminatie is geregeld dat dit een standaardpraktijk dient te zijn. Toch zegt maar 18 procent van de respondenten ja op deze vraag. Het gaat om de volgende 25 gemeenten: Almelo, Alphen aan den Rijn, Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Bergen, Dalfsen, Den Haag, Deventer, Dinkelland, Dordrecht, Groningen, Kapelle, Kerkrade, Leek, Leeuwarden, Moerdijk, Nijmegen, Oldenzaal, Peel en Maas, Rotterdam, Schiedam, Tilburg, Utrecht en Venlo.

Wat kan de gemeente doen?

De gemeente kan in het bestrijden van anti-LHBT-agressie en -geweld uitstekend haar rol als regisseur waarmaken. Bij acute gevallen van agressie – bijvoorbeeld wanneer er mensen in de woonomgeving worden weggepest – is het van belang dat de gemeente zo snel mogelijk zichtbaar maakt dat dit gedrag niet getolereerd wordt. De burgemeester kan een bezoek aan de slachtoffers en de buurt brengen.

Meer preventief kan een gemeente een zogeheten *Plan van aanpak antidiscriminatie* opstellen. Zo geeft de gemeente een signaal af dat het haar ernst is om anti-LHBT-geweld te bestrijden in samenwerking met haar ketenpartners. Zowel de afdeling die zich met openbare orde en veiligheid bezighoudt als een eventuele afdeling (LHBT-)emancipatie dienen hierbij betrokken te zijn.

De politie heeft een belangrijke rol, zeker bij acute problemen, maar veel zaken spelen zich in de woonomgeving of op school af. Bij de ontwikkeling van een plan van aanpak moeten dus meerdere organisaties betrokken zijn. De volgende punten kunnen in het plan aan de orde komen:

- * Het verbeteren van de registratie van geweldsdelicten tegen LHBT's.
- * Oog hebben voor gevaarlijke plekken en situaties die zich voordoen en de politie opdracht geven om op die plekken extra alert te zijn.
- * Introductie van een *community*-aanpak door de politie: een vaste politiefunctaris is contactpersoon voor de gemeente, stadsdeel of wijk wat betreft LHBT-gerelateerde zaken en zoekt actief contact met zo veel mogelijk vertegenwoordigers van de LHBT-

gemeenschap ter plekke; hij of zij gebruikt hen als informatiebron, door bijvoorbeeld een spreekuur in een laagdrempelige gelegenheid als een homo-café.

- * Overleg met taakaccenthouders en wijkregisseurs over een adequate aanpak en deze aanpak opnemen in de prestatieafspraken met de politie.
- * Voor preventieve maatregelen inschakelen van jongerenwerk, Centra voor Jeugd en Gezin, scholen, sportorganisaties en zelforganisaties voor etnische en religieuze minderheden.
- * Voor aanpak van daders inschakelen van het Veiligheidshuis (meer daarover verderop).
- * Aparte aandacht voor LHBT's in de bestaande ketenaanpak van eerge relateerd geweld en huiselijk geweld.
- * Speciale aandacht voor de situatie van onderbelichte groepen, zoals lesbische vrouwen en transgenders.
- * Zorgen voor voldoende veilige opvangplekken voor LHBT's die met huiselijk en eerge relateerd geweld te maken krijgen.
- * De Anti Discriminatie Voorziening (ADV) speciaal aandacht laten geven aan geweldsdelicten tegen LHBT's.
- * Regelmatig overleg met belangenorganisaties over de veiligheidssituatie.
- * Vertaling van punten uit het driehoeksoverleg (OM, politie, lokaal bestuur) en regionaal discriminatieoverleg (politie, OM, ADV) naar de gemeentelijke situatie. Regelmatige meldingen over dezelfde situaties en plekken moeten onverwijld worden aangepakt.
- * Aan woonoverlast gaat vaak discriminatie ten grondslag. Na analyse van de situatie dient in een stappenplan de ketenaanpak te worden opgesteld, zie onder meer www.vrominspectie.nl onder 'woonoverlast'. Meer hierover ook onder Wijkaanpak, verderop in dit hoofdstuk.

Het Veiligheidshuis

Een Veiligheidshuis is een locatie waar verschillende veiligheidspartners lokaal of regionaal samenwerken aan een integrale, probleemgerichte aanpak om de sociale veiligheid te bevorderen. De samenwerking is zo vormgegeven dat partijen elkaar in huis tegenkomen, en daardoor makkelijk met elkaar kunnen overleggen. Nederland kent inmiddels een dekkend aantal Veiligheidshuizen. Binnen het Veiligheidshuis worden onder meer strategieën ontwikkeld om jeugdcriminaliteit tegen te gaan.

Via het Veiligheidshuis zou men de aanpak van daders van anti-LHBT-geweld kunnen intensiveren en zich toespitsen op deze specifieke vorm van (on)veiligheid. Speciale trainingen kunnen medewerkers van het Veiligheidshuis leren te praten met dadergroepen over homoseksualiteit. Ook kunnen zij worden bijgeschoold welke gevolgen de aandacht voor anti-LHBT-geweld heeft voor probleemanalyse en aanpak.

Amsterdamse aanpak: Roze in Blauw

De afdeling Divers Samenleven en Samenwerken (DSS) van de politie Amsterdam-Amstelland heeft een afdeling discriminatie/anti-LHBT-geweld. Deze afdeling ontplooit verschillende activiteiten, waaronder het nalopen van alle aangiften en meldingen in Amsterdam op een mogelijke relatie met anti-LHBT-geweld. Een functionaris heeft daarnaast bijeenkomsten belegd met groepen lesbische vrouwen en transgenders. Daarin is besproken wat hun overkomt en waarom zij zelden aangifte doen bij incidenten. Op basis hiervan is intern voorlichtingsmateriaal ontwikkeld, dat onder meer onder de aandacht is gebracht van de buurtregisseurs en taakaccenthouders van het korps.

Roze in Blauw

Daarnaast kent de politie Amsterdam-Amstelland het lokale netwerk *Roze in Blauw*. Dit netwerk heeft verschillende doelen:

- * het verhogen van de bereidheid en het verlagen van de drempel voor burgers om melding of aangifte te doen van anti-LHBT-geweld
- * aanspreekpunt en vraagbaak zijn voor collega's van de politie Amsterdam-Amstelland en andere politiekorpsen
- * overzicht en monitoring van LHBT-gerelateerde incidenten binnen de regio Amsterdam-Amstelland
- * samenwerking met hulpverleningsinstanties, LHBT-organisaties en -horeca
- * samenwerking met andere homonetwerken in zowel binnen- als buitenland
- * bemensen van de pikettelefoon, een telefonisch hulplijn waarop 24 uur per dag gebeld kan worden door mensen die een LHBT-gerelateerd incident willen melden.

Landelijk politienetwerk voor diversiteit

Sinds 2008 is de *Stichting Landelijk Homonetwerk Politie Roze in Blauw* opgericht. Deze landelijke stichting is het platform binnen de Nederlandse politie voor alle medewerkers die LHBT zijn. De stichting heeft – net als enkele lokale netwerken binnen de politie – een tweeledig doel: binnen het korps zichtbaarheid geven aan het bestaan van LHBT-collega's en buiten de politie inbrengen van expertise in het operationele politiewerk. Zo bevordert de stichting dat homoseksualiteit en anti-discriminatie binnen de taakuitvoering en (multiculturele) beleidsontwikkeling van de politie een duidelijke plaats innemen.

Mannen-ontmoetingsplekken

Een speciale situatie betreft de mannen-ontmoetingsplekken (MOP's), cruiseplekken, waar mannen seks met mannen hebben. Rond een aantal van deze MOP's heerst een onveilige situatie. Het komt bijvoorbeeld voor dat groepen jongeren cruisende mannen bedreigen, afpersen of mishandelen. De bezoekers van deze plekken zijn extra kwetsbaar omdat zij vaak hun homoseksuele gevoelens in het dagelijks leven verbergen.

Rond sommige ontmoetingsplaatsen is daarbij veel kritiek van omwonenden, vanwege de overlast die een cruiseplek soms met zich meebrengt. Gemeenten hebben dus de taak een middenweg te vinden tussen het in goede banen leiden van de bezoekers (zonder moralistisch te zijn), het bestrijden van onveiligheid en het voorkomen van ongewenste confrontaties met buurtbewoners. De wijkregisseur van de politie kan in dit proces een centrale rol spelen. Daarnaast kan de gemeente door een uitgekiend snoei- en beplantingsbeleid voor de gewenste zonering zorgen. Borden die duidelijk maken wat in welke zone wel en niet wordt toegestaan, kunnen misverstanden voorkomen.

Ontmoeting

De gemeente erkent dat MOP's (ontmoetingsplaatsen voor mannen die seks hebben met mannen) in een behoefte voorzien van een deel van hun burgers en neemt maatregelen om MOP's die zich op hun grondgebied bevinden zodanig in te richten dat zij veilig zijn voor de bezoekers en geen aanstoot geven aan de omwonenden.

11 procent antwoordt op deze stelling met ja. Het gaat om de gemeenten Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Dordrecht, Enschede, Groningen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht, Hillegom, Leeuwarden, Leudal, Maastricht en Velsen.

Wijkaanpak

Veel gemeenten zijn actief in de wijk om verschillende problemen integraal aan te pakken. Ook de (on)veiligheid van LHBT-burgers speelt zich vaak in stadswijken af. Hierbij spelen drie zaken:

- * Buurtbewoners worden weggepest. Dit speelt in achterstandsbuurten van grote steden met straatjongens als daders, maar net zo goed in conservatieve dorpen. De lokale infrastructuur – politie, jeugdwerk, opbouwwerk, woningbouwvereniging, gemeente – weet doorgaans niet adequaat te reageren.
- * Een toenemend gevoel van onveiligheid onder LHBT's. Door rekening te houden met mogelijke intimidatie weten zij deze in de praktijk vaak te voorkomen: ze zien bijvoor-

beeld af van intimiteit in het openbaar, trekken zich terug uit het wijkleven en zoeken hun vertier elders.

- * Er wordt veel gewerkt aan veiligheid in wijken, maar tegelijkertijd is seksuele diversiteit daar nooit een onderdeel van. In wijkmonitors wordt doorgaans nog niet gevraagd naar seksuele voorkeur en beleving.

Weggepest en ongekend

Juist omdat in verschillende gemeenten LHBT's worden weggepest en het gevoel van onveiligheid onder hen toeneemt, zijn zij voorzichtiger in hun directe omgeving. Ze komen niet voor hun relatie of gevoelens uit en zoeken hun vertier en vrienden buiten de wijk, mede om deze reden. Ze worden daardoor ook minder 'gekend' in de wijk en verminderen daardoor de sociale cohesie. Dat geldt in het algemeen, maar ook specifiek rond hun persoon. Bij eventuele conflicten zullen zij minder steun van hun buurtgenoten krijgen. Dit fenomeen is overigens onderdeel van een veel breder verschijnsel in wijken van anonimisering, grootschaligheid en sociale afstand tussen burgers.

Activiteiten gericht op overlast

In veel gemeenten vinden projecten plaats rond veiligheid en sociale cohesie in de wijken. Een groot aantal van deze activiteiten richt zich op jongeren die overlast bezorgen. Vaak gaat het om laag opgeleide jongeren, die al dan niet vroegtijdig de school hebben verlaten en te weinig sociale controle van thuis uit meekrijgen. Gemeenten, deelraden en wijkinstellingen proberen hen van de straat te houden door ontmoetingsmogelijkheden en soms scholing te bieden. Binnen deze projecten is homoseksualiteit zelden of nooit een aandachtspunt. In het verleden is wel geëxperimenteerd met alternatieve sancties aan 'potenrammers': zij moesten bijvoorbeeld het lokale COC-pand opknappen. Op zich leken dit effectieve interventies.

Activiteiten gericht op sociale cohesie

Een tweede soort activiteiten om de veiligheidsbeleving in wijken te verbeteren, is gericht op sociale cohesie. Deze activiteiten richten zich op het betrekken van bewoners in wijken, op een informele, gezellige manier, bijvoorbeeld bij gemeenschappelijke activiteiten. Dit soort activiteiten variëren van gemeenschappelijke maaltijden, spelletjesavonden en hobbycursussen tot activiteiten die gericht zijn op sociale en beleidsmatige participatie van bewoners in de buurt. Ook internet wordt steeds vaker ingezet bij dit soort activiteiten. Sommige gemeenten zetten bijvoorbeeld een 'digitale wijk' op waar bewoners hun eigen pagina kunnen bouwen en met elkaar kunnen communiceren.

In dit soort activiteiten is de positie van LHBT's tot nu toe volledig afwezig. Uit een project van MOVISIE bleek dat een groot deel van de LHBT-buurtbewoners zich niet openlijk wil opstellen of 'als homoseksueel' aan buurtactiviteiten wil meedoen.

Het verdient aanbeveling om te experimenteren met wijkprojecten waarin LHBT-specifieke veiligheid wel wordt meegenomen. Ook kan er in wijkprojecten aandacht voor

zijn door ontmoeting en onderlinge ondersteuning te faciliteren binnen een besloten digitale omgeving.

Samenwerking wijkorganisaties

Aan de sociale cohesie en veiligheid in de buurt kunnen veel verschillende organisaties een bijdrage leveren. Denk aan de politie, het opbouwwerk, het maatschappelijk werk, het jongerenwerk, de scholen, de bewonerscommissies en de woningbouwverenigingen. Dat maakt het soms ook lastig. Een belangrijk deel van de projecten die zich richten op sociale cohesie of veiligheid in de wijk, betreft dan ook de effectieve samenwerking tussen instanties.

MOVISIE signaleert dat homoseksualiteit in dit soort projecten nog niet aan de orde komt. Wel is er in een expertmeeting in Rotterdam in 2003 voor het eerst gekeken naar de mogelijkheden voor een meer gemeenschappelijke aanpak. Enerzijds gaat het om sensitiviteit van functionarissen die werken aan veiligheid in de wijk. Zij moeten standaard rekening houden met potentiële onveiligheid voor LHBT-bewoners. Dat vereist bijscholing over dit soort onveiligheid en specifieke aandacht voor lokale gevallen van discriminatie.

De meeste gemeenten en lokale partners maken dit niet heel vaak mee en hebben daarom weinig ervaring om adequaat in te springen op incidenten. Hiervoor zou een landelijk steunaanbod ontwikkeld kunnen worden.

Tegengaan van discriminatie in de buurt

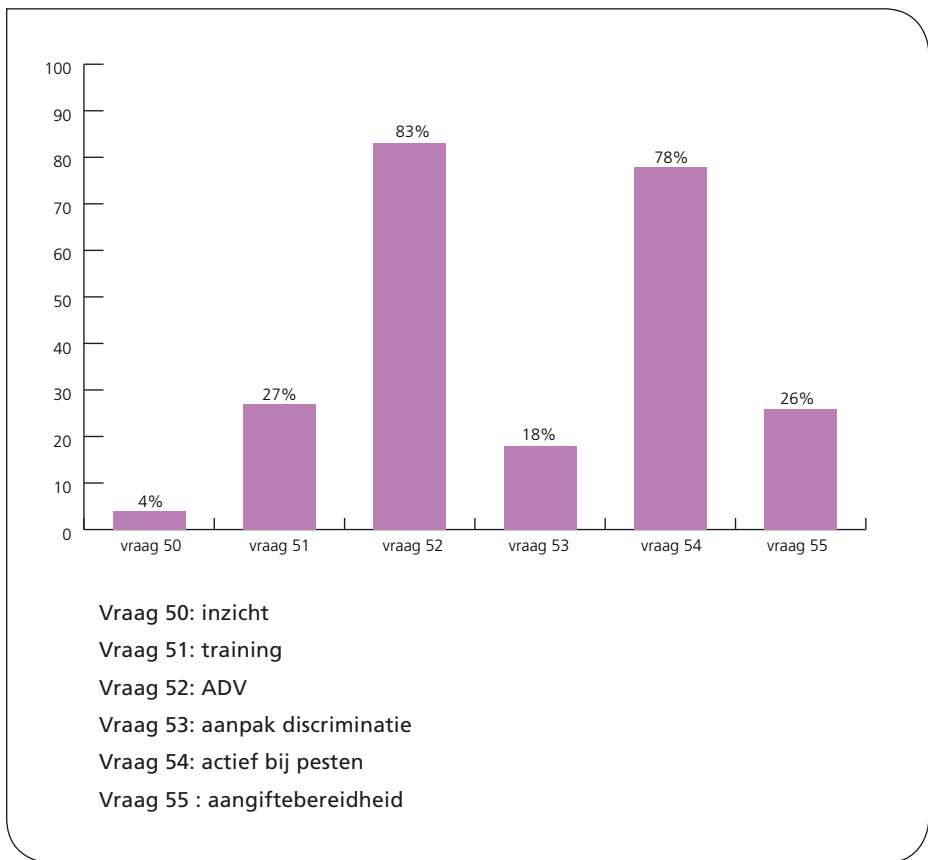
Het Nationaal Platform tegen Racisme en Discriminatie (NPRD) publiceerde samen met het Landelijk Bureau Racismebestrijding (LBR, nu: Art.1) in 2004 het rapport *Discriminatie in de buurt*, zie: www.art1.nl/nprd/factsheets. Dit rapport gaat specifiek over racisme, maar veel analyses en suggesties uit het rapport kunnen worden toegepast op homoseksualiteit. In het rapport worden bijvoorbeeld praktische voorbeelden gegeven van hoe burenruzies, discriminerende opmerkingen, graffiti en intolerantie onder jongeren kunnen worden aangepakt. Daarbij wordt aangegeven welke rollen gemeentelijke diensten, verhuurders, de politie, het Meldpunt Discriminatie en lokale belangenorganisaties kunnen innemen. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld graffiti snel verwijderen, aansturen op gedwongen verhuizing van daders of eventueel hulp bieden bij verhuizing van slachtoffers. De gemeente is bovendien een spin in dit web van organisaties en betrokken personen. Zij heeft dus ook als taak te zorgen voor snelle en goede afstemming van acties. Dit vereist alertheid en adequate interne en externe samenwerking.

Uit de monitor

Ook in de monitor rond LHBT-emancipatiebeleid besteedden we veel aandacht aan veiligheid. We pasten de vragen op het gebied van veiligheid aan aan de nieuwe preventie-maatregelen rond geweld die de ministeries van BZK en Justitie in samenwerking met het OM en de politie formuleerden. Zo vroegen we de gemeenten naar:

- * inzicht in discriminatie en geweld tegen LHBT-burgers
- * training van politieagenten en buurtregisseurs
- * financiële ondersteuning van een Anti Discriminatie Voorziening (ADV)
- * een samenhangende aanpak van discriminatie op het gebied van seksuele oriëntatie en genderexpressie
- * actief ingrijpen bij pesten
- * en de bevordering van aangiftebereidheid.

In de grafiek hieronder zijn de percentages te vinden van respondenten die op die zes aspecten ja antwoorden. Ondernam hun gemeente op dit vlak actie? Veel gemeenten zeggen een ADV financieel te ondersteunen, 83 procent, maar opvallend is misschien des te meer dat dus 17 procent nee antwoordt. Sinds de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen in 2009 is aangenomen, is ieder College van B&W immers verplicht haar burgers toegang tot een antidiscriminatievoorziening te bieden.

Hengelo: Aanpak huiselijk geweld in lesbische en homoseksuele partnerrelaties

In februari 2010 nam de gemeente Hengelo, als eerste gemeente in Nederland, het initiatief om huiselijk geweld binnen lesbische, homoseksuele en biseksuele relaties aan te pakken. LHB-getroffenen van huiselijk geweld waren namelijk nauwelijks te vinden bij hulpverlening en politie. Waarom wisten zij de weg niet te vinden? Uiteindelijk is het doel van het project om ook hen binnen de bestaande lokale structuren advies en ondersteuning te bieden.

Stappen

- * lokaliseren en contacteren van de doelgroep
- * ontmoeting tussen vertegenwoordigers van verschillende LHBT-organisaties en hulpverleningsinstellingen, in aanwezigheid van twee verantwoordelijke wethouders
- * in samenwerking met een expert en onderzoeker op dit terrein, een enquête samenstellen die gedurende drie maanden kon worden ingevuld via diverse kanalen
- * een folder maken over huiselijk geweld, specifiek voor deze doelgroep
- * training en gezamenlijke activiteiten voor professionals.

Verloop

In het voorjaar van 2011 worden professionals uit het eerstelijns hulpverleningsnetwerk van huiselijk geweld getraind in de specifieke problematiek van homoseksuele, lesbische en biseksuele mannen en vrouwen op het gebied van huiselijk geweld. Doel is het gevoel van competentie en handelingsbekwaamheid te vergroten. Naast deze trainingen, zal de gemeente Hengelo netwerkpartners en belangenorganisaties uitnodigen om samen te werken aan een betere bereikbaarheid, zichtbaarheid en herkenbaarheid, zowel fysiek als digitaal.

Informatie

www.hengelo.nl/huiselijkgeweld

Multiculturele samenleving

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan multiculturaliteit. In veel gemeenschappen in Nederland is homoseksualiteit geen vanzelfsprekend onderwerp van gesprek. Met name in orthodox-religieuze gemeenschappen en niet-westerse bevolkingsgroepen is het een groot taboe, zo blijkt uit het onderzoek *Steeds gewoner, nooit gewoon* van het SCP (2010).

Als gevolg daarvan ondervinden veel migranten met lesbische, homoseksuele, biseksuele of transgendergevoelens problemen. Een aantal van hen heeft zelfs zeer ernstige problemen op psychisch, sociaal en praktisch gebied. Migranten die hun homoseksuele gevoelens niet kunnen uiten, kunnen bijvoorbeeld te maken krijgen met isolement, parasuïcide, onveilig seksueel gedrag en seksueel misbruik. Zij, die hun gevoelens wel vormgeven, krijgen vaak problemen met hun omgeving, soms zelfs zo erg dat het leidt tot huiselijk of eerge relateerd geweld.

In dit hoofdstuk bespreken we hoe gemeenten en lokale organisaties activiteiten kunnen organiseren of ondersteunen voor deze doelgroep. Ook kijken we naar de aanpak van eerge relateerd geweld, in feite een veiligheidskwestie, maar die specifiek speelt voor jongeren uit eer-culturen. Tot slot besteden we aandacht aan de inburgering.

Ketenzorg voor LHBT's

Een goede manier om alle problemen van deze doelgroep aan te pakken is via een keten-aanpak. De doelgroep heeft immers behoefte aan hulp op verschillende levensgebieden en is het meest gebaat bij een keten van ondersteuning en zorg. Hulp is bijvoorbeeld nodig op het gebied van opvang (ook voor minderjarigen), huisvesting, opleiding, financiën, hulpverlening en netwerkvorming.

Welke voorzieningen zijn nodig?

De keten van hulp, opvang en ondersteuning van migranten met LHBT-gevoelens bestaat idealiter uit vier typen activiteiten:

- * Activiteiten door en mét de doelgroep: deze activiteiten zijn gericht op empowerment, ontmoeting en onderlinge acceptatie. Het initiatief ligt bij de doelgroep zelf, bijvoorbeeld via zelforganisaties.
- * Activiteiten voor de doelgroep: dit gaat om informatievoorziening, hulp bij praktische problemen, opvang, psycho-educatie, psychosociale zorg en psychiatrische zorg.
- * Activiteiten voor de kring rondom de doelgroep: activiteiten voor bijvoorbeeld de eigen

gemeenschap, gericht op het vergroten van de erkenning en acceptatie en op het bespreekbaar maken van homoseksualiteit.

- * Voorwaardenscheppende activiteiten: deze activiteiten stimuleren samenwerking en afstemming tussen organisaties om de kwaliteit van het hulpaanbod te verbeteren.

De eerste drie activiteiten komen uitgebreider ter sprake in dit hoofdstuk: onder zelforganisaties, opvang en ondersteuning, en het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit.

Aandachtspunten voor gemeenten

- * Neem als gemeente de regierol: zorg voor één aanspreekpunt bij de gemeente, waar zowel de doelgroep als de mensen die met hen werken terecht kunnen voor informatie.
- * Breng in kaart welke organisaties wat (zouden kunnen) doen en maak een sociale kaart die voor iedereen inzichtelijk is als eerste stap in het bouwen van de keten.
- * Maak afspraken met de organisaties in de keten over het gewenste doel en welke bijdragen zij daaraan kunnen leveren.
- * Zorg voor verankering in het beleid: maak ook ketens van de diensten die gaan over jeugd en gezin, integratie, welzijnswerk, scholen, jongeren, veiligheid, gezondheid etc.
- * Deze keten voor de problematieken van LHBT-migranten bevindt zich op het snijvlak van interculturele en homospecifieke ondersteuning en hulpverlening. Expertise op beide vlakken is noodzakelijk. Zorg indien nodig voor bijscholing van betrokken medewerkers op verschillende plekken in de keten.

Keten

De gemeente investeert in voorlichting, dialoog en ondersteuning van LHBT's uit etnische en religieuze minderheden, bijvoorbeeld door goede afspraken en financiering van ketenzorg. (Ketenzorg wil zeggen dat alle betrokken organisaties tot een samenhangend aansluitend aanbod komen.)

11 procent van de gemeenten zegt ja, maar blijkt uit de toelichting op de antwoorden weinig specifiek in haar projecten. De gemeenten Amsterdam en Rotterdam geven concreet aan dat zij afspraken hebben gemaakt rond ketenzorg.

De gemeente zorgt ervoor via het CvJG en het AMW dat allochtone jongeren met homoseksuele gevoelens op de hoogte zijn waar ze heen kunnen om advies en hulp.

60 procent van de respondenten beantwoordt deze vraag bevestigend. Dit is een grote verbetering ten opzichte van 2008.

Toolkit

In de toolkit *Ketenaanpak voor migranten met homoseksuele gevoelens* van MOVISIE staat een stappenplan voor gemeenten omschreven, met uitgewerkte voorbeelden van vier typen voorzieningen en tips voor hulpverlening en lokale organisaties. Deze toolkit kunt u vinden op www.movisie.nl/bespreekbaarheidhomoseksualiteit

Zelforganisaties

Migranten met LHBT-gevoelens voelen zich vaak niet thuis bij de gevestigde LHBT-belangenorganisaties. Deze hebben het imago 'te wit' te zijn en geen rekening te houden met ervaringen van mensen met wortels in een niet-Nederlandse cultuur. Hoewel de Nederlandse homobeweging de laatste tien jaar pogingen heeft gedaan te interculturaliseren, is dat in de praktijk nog geen feit. Gebrek aan allochtone werknemers en vrijwilligers zorgt voor een witte uitstraling en dat leidt er weer toe dat het witte imago in stand blijft en allochtone bezoekers wegblijven. Bovendien ontbreekt het reguliere LHBT-verenigingen vaak aan kennis over de doelgroep die ze zouden willen bereiken.

Inmiddels bestaan er verschillende zelforganisaties van LHBT's met een niet-westerse achtergrond. Hun belangrijkste doelstelling is empowerment van de doelgroep. Verschillende zelforganisaties richten zich met verschillende middelen op verschillende doelgroepen. Stichting Nafar is er bijvoorbeeld voor Noord-Afrikaanse LHBT's, Secret Garden organiseert ontmoeting door middel van exposities en feesten voor LHBT's met een moslimachtergrond en de African Gay Youth Foundation is er voor jongeren met Afrikaanse wortels. Het Turks Homoloket biedt online ondersteuning. De meeste zelforganisaties opereren vanuit de Randstad, maar bereiken een landelijke doelgroep. Ze voorzien vaak in een grote behoefte aan steun en contact met lotgenoten.

Wat kan de gemeente doen?

Zelforganisaties vervullen een belangrijke taak in de empowerment van hun achterban. Daarom worden er op lokaal niveau pogingen ondernomen om deze organisaties te ondersteunen. Door lokale organisaties die actief zijn voor migranten en/of LHBT's in verschillende stadia van ontwikkeling met elkaar in contact te brengen en samenwerking te bevorderen – bijvoorbeeld in projecten, gericht op een overlappende doelgroep – kan wederzijdse uitwisseling plaatsvinden. Deze uitwisseling kan leiden tot het delen van kennis en vaardigheden, maar ook tot het versterken van de infrastructuur of voorzieningen voor migrantengroepen met LHBT-gevoelens.

In 2010 is een dergelijk traject gestart in Amsterdam. Het lokale COC ondersteunt een aantal zelforganisaties van migranten met LHBT-gevoelens als het gaat om vrijwilligersmanagement en organisatieadvies, terwijl de zelforganisaties op hun beurt het COC kennis geven op het gebied van het benaderen en bereiken van migrantengroepen met LHBT-gevoelens.

In gemeenten waar zelforganisaties actief zijn, kan het interessant zijn een dergelijk traject op te zetten. Ook kan een gemeente migrantenorganisaties verbinden met (landelijke) LHBT-zelforganisaties uit dezelfde etnische groep.

Hieronder staan de links naar de sites van een aantal zelforganisaties:

- * www.africangay.eu
- * www.homoloket.web-log.nl
- * www.jerry-haime.nl
- * www.nafar.nl
- * www.stichtingsecretgarden.nl

Opvang en ondersteuning

In Nederland zijn er momenteel twee specifieke plekken waar migranten met LHBT-gevoelens terecht kunnen voor hulp, begeleiding en advies. Het gaat om i2rotterdam en Veilige Haven in Amsterdam. Beide organisaties bieden niet zelf hulpverlening, maar begeleiden jongeren in de keuzes die zij maken ten aanzien van het vormgeven van hun lesbische of homoseksuele gevoelens en bij het zoeken naar oplossingen voor de grote problemen waarmee zij vaak kampen. Zij kunnen helpen met zoeken naar hulpverlening, huisvesting, dagbesteding en een nieuw sociaal netwerk bijvoorbeeld. Omdat het vaak om multiproblematiek gaat, werken deze organisaties samen met andere organisaties in hun gemeente in een keten. Beide organisaties bieden daarnaast ook een beperkte ontmoetingsplek en activiteiten om het onderlinge contact te stimuleren en het netwerk van hun bezoekers te vergroten.

Mogelijkheden in andere gemeenten

Een aantal Koplopergemeenten in het oosten van het land onderzoekt momenteel de mogelijkheden voor een fysieke opvang- en hulpverleningsplek voor allochtone jongeren met LHBT-gevoelens, naar voorbeeld van Veilige Haven. Omdat de opvang voor deze doelgroep op dit moment zich concentreert in de Randstad, brengen met name Enschede en Nijmegen de noodzaak en urgentie in kaart van een dergelijke opvang in hun eigen regio. Een conclusie kan zijn dat een eigen regionale opvang voor LHBT's noodzakelijk is. Ook kan besloten worden de reguliere hulpverlening en opvang meer toe te rusten op deze doelgroep.

i2rotterdam is een project ter ondersteuning van allochtone jongeren in Rotterdam en omgeving met homoseksuele, lesbische of biseksuele gevoelens. Hoewel het project zich vooral richt op jongeren, staat het open voor alle leeftijden. Migranten van de tweede en derde generatie komen meestal in een loyaliteitsconflict met hun geloof, cultuur, familie en omgeving als ze LHBT blijken te zijn. Ze binden zich dubbel: ze voelen hun verlangens, maar willen geen breuk met hun familie en culturele omgeving. Uitkomen voor hun gevoelens kan leiden tot afwijzing, met psychische en/of sociale problemen als gevolg.

Doel

Het algemene doel van i2rotterdam is om te voorkomen dat deze groep uitvalt en een leefstijl ontwikkelt die hun lichamelijke en geestelijke gezondheid in de weg staat. Het project kent vier subdoelen:

- * het ontwikkelen van een hulp- en steunaanbod voor en door allochtone holebi's
- * het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit in etnische kring
- * het ontwikkelen van informele opvang via opgebouwde netwerken
- * methodiekbeschrijving en (mogelijk) ontwikkeling van trainingen.

Activiteiten

Om die doelen te bereiken, organiseert i2rotterdam de volgende activiteiten:

- * digitale huiskamer: de website www.i2rotterdam.nl met informatie voor allochtone LHBT's
- * telefonische infolijn
- * opvang met behulp van vertrouwenspersonen: (oudere) mannen en vrouwen uit de allochtone gemeenschap die informele opvang en steun willen bieden aan jongeren met homoseksuele of lesbische gevoelens, en hun families.

Informatie

i2rotterdam is een project van Rotterdam Verkeert, zie: www.i2rotterdam.nl of mail info@rotterdamverkeert.nl

Amsterdam: Veilige haven

Sinds enkele jaren is er in Amsterdam een plek waar jongeren met een multiculturele achtergrond terecht kunnen met vragen rondom hun lesbische, homo-, biseksuele, en transgendergevoelens: Veilige Haven. Schorer, het kenniscentrum voor homoseksualiteit, gezondheid en welzijn, voert dit project uit. De gemeente Amsterdam subsidieert het project, dat inmiddels landelijke bekendheid heeft verworven.

Doel en doelgroep

Bij Veilige Haven kunnen jongeren terecht op een wekelijks inloopspreekuur. Ook kunnen ze een afspraak maken met een medewerker. Veilige Haven fungeert als makelaar tussen de jongeren en reguliere hulpverleningsinstanties en begeleidt jongeren bij het zoeken naar oplossingen voor problemen rondom hun homoseksuele gevoelens. In het geval van eerge relateerd of huiselijk geweld heeft Veilige Haven de mogelijkheid om jongeren van tijdelijk onderdak te voorzien en te ondersteunen bij het zoeken naar een meer permanente oplossing. Ook biedt Veilige Haven de mogelijkheid aan jongeren om leeftijdgenoten in dezelfde situatie te ontmoeten in een veilige, ontspannen omgeving. Zo is er tweemaal per maand een Wereldcafé waar jongeren met elkaar koken, eten en praten, onder begeleiding van vrijwilligers. Cliënten van Veilige Haven kunnen zich tevens aanmelden voor begeleiding door een buddy.

Succesfactoren

- * laagdrempelig
- * anonimiteit indien gewenst
- * ervaringsdeskundige medewerkers en vrijwilligers
- * niet louter probleemgericht
- * vertrouwde omgeving
- * aandacht voor culturele en/of religieuze context
- * doorverwijsmogelijkheid naar netwerk van deskundige hulpverleners en instanties

Informatie

www.veilige-haven.nl

Bespreekbaar maken

In de kabinetsnota *Gewoon homo zijn* (2007) benadrukte het kabinet al het belang van het bespreekbaar maken van homoseksualiteit. Gemeenten spelen daarbij een belangrijke rol, onder andere via het Koploperprogramma. Zij kunnen problemen rond homoseksualiteit in een multiculturele samenleving signaleren en daarbij als regisseur optreden en de verantwoordelijke partijen in het veld aanwijzen. De gemeente heeft er immers belang bij dat alle burgers zich tolerant opstellen tegenover LHBT-burgers: thuis, op straat, op het werk of op school. Vandaar dat veel gemeenten, naast de nationale overheid, inzetten op het vergroten van de bespreekbaarheid onder bepaalde groepen in de samenleving.

Wat kan de gemeente doen?

Hoewel de gemeente formeel weinig handvatten heeft om migrantenorganisaties te verplichten het onderwerp met de achterban te bespreken, kan ze wel organisaties stimuleren dit te doen. In organisaties waarmee de gemeente een subsidierelatie onderhoudt, kan zij zelfs de betreffende organisatie verplichten aandacht te besteden aan taboe-onderwerpen, waaronder seksuele diversiteit.

De gemeente kan ook bestaande diversiteits- of integratieraden aanmoedigen expliciet aandacht te besteden aan het onderwerp of hen een samenwerkingsverband aan laten gaan met een lokale LHBT-organisatie. Deze zogeheten *homo-hetero allianties* zijn op landelijk niveau een feit als het gaat om onderwijs, ouderen en sport.

Een aantal gemeenten stimuleert de samenwerking en uitwisseling tussen verschillende soorten lokale organisaties al. Door deze organisaties aan elkaar te koppelen, ontstaat er een win-win situatie: men leert elkaar kennen, met een gunstig effect voor de sociale cohesie, en het is vervolgens eenvoudiger een samenwerkingsverband aan te gaan.

Koplopergemeenten

Van de achttien Koplopergemeenten besteden er elf expliciet aandacht aan het bevorderen van de bespreekbaarheid van seksuele diversiteit in allochtone kringen. Elke gemeente heeft daarin een andere aanpak die samenhangt met de structuur van het maatschappelijk middenveld binnen de gemeente. Zo vraagt de ene gemeente de lokale integratieraad om advies over de opvatting over homoseksualiteit in de achterban. Een andere gemeente vraagt het antidiscriminatiebureau een coalitie op te zetten van verschillende belangenorganisaties in de stad, waaronder die voor LHBT-burgers en migranten, om de leefbaarheid te vergroten en discriminatie tegen te gaan. Weer andere gemeenten kiezen voor de ingang van het jongerenwerk of organiseren zelf themabijeenkomsten met een brede afspiegeling van de samenleving.

Goede voorbeelden

Gemeenten geven er de voorkeur aan binnen het beschikbare budget zo effectief mogelijk te opereren. Het is ook zonde als het wiel opnieuw uitgevonden wordt, terwijl er al veel initiatieven zijn die (deels) overgenomen kunnen worden. Zo is er een aantal

landelijke projecten en initiatieven waarbij gemeenten en lokale organisaties aan kunnen sluiten voor expertise en methodieken:

De Brede Maatschappelijke Dialoog over Homoseksualiteit, Religie, Levensbeschouwing en Ethiek

Dit samenwerkingsverband van COC Nederland, Humanistisch Verbond en Stichting Malai-ca organiseert in heel Nederland dialooggesprekken waarbij wederzijdse kennismaking en het overwinnen van vooroordelen centraal staan. Meer informatie op www.dedialoog.nu

.open up

Dit project onder leiding van de Nationale Jeugd Raad is gericht op het bespreekbaar maken van homoseksualiteit onder jongeren. Een interactieve website vormt de basis van het project, waaraan verschillende partners meewerken. Dit project kan op maat methodieken leveren die geschikt zijn voor jongeren of daar naar doorverwijzen. Meer informatie: www.openup.nl

Respect2Love

Dit project, uitgevoerd door COC Nederland, beheert een website voor jongeren met verschillende culturele achtergronden en vraagt respect voor de liefde op festivals en andere evenementen waar jongeren samenkomen. Het *street team* fungeert als een soort promotieteam en is uit te nodigen bij evenementen. Meer informatie: www.respect2love.nl

Toolkit *Bespreekbaar maken van homoseksualiteit*

Deze digitale toolkit van MOVISIE geeft een actueel overzicht van bestaande methodieken, projecten en materialen die er zijn om homoseksualiteit praktisch bespreekbaar te maken, zoals theatervoorstellingen, lespakketten, films, boeken en tentoonstellingen. Ook staan er voorbeelden van lokale initiatieven die ook elders zijn uit te voeren. Voor elk onderdeel staat de doelgroep vermeld, voorzien van tips voor effectief gebruik. De toolkit is te vinden via: www.movisie.nl/bespreekbaarheidhomoseksualiteit

Opvang

Goede en passende opvang wordt beschikbaar gesteld voor LHBT's (met name ook allochtone) die het slachtoffer (dreigen te) worden van huiselijk geweld, eengerelateerd geweld en kindermishandeling.

58 procent van de respondenten zegt hierop ja.

Eergerelateerd geweld

Een van de meest ernstige problemen waar LHBT-migranten mee te maken kunnen krijgen, is eergerelateerd geweld. Het begrip eergerelateerd geweld is de overkoepelende term voor alle vormen van dwang, psychisch en fysiek geweld om te voorkomen dat een familielid een 'misstap' zet die de familie-eer in de gemeenschap kan schaden. Daaronder valt ook geweld tegen de (vermeende) 'eerschender', om de geschonden eer te herstellen. Eergerelateerd geweld komt voor in onder andere Turkse, Koerdische, Irakese, Afghaanse, Hindoestaanse, Chinese en Marokkaanse gemeenschappen. Niet iedereen binnen deze gemeenschappen heeft dezelfde opvattingen over familie-eer: zo zijn er duidelijke verschillen zichtbaar tussen verschillende generaties, verschillende gezinnen en mensen met een verschillend opleidingsniveau.

Eer herstellen

In een cultuur waarin de familie-eer hoog in het vaandel staat, wordt het openlijk uitkomen voor LHBT-gevoelens of het aangaan van een (seksuele en/of romantische) relatie met iemand van dezelfde sekse, gezien als een schending van de eer. Wanneer er roddels ontstaan in de gemeenschap over LHBT's, wordt de eer van de familie geschonden. De familie wordt uit de gemeenschap gestoten, totdat zij de eer herstellen. Dit herstellen kan op verschillende manieren. Lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders kunnen gedwongen worden 'genezingsprocessen', heropvoedingskampen of hormoonbehandelingen te ondergaan in het land van herkomst. Ook kan de eer hersteld worden door iemand op te sluiten, te mishandelen, te verstoten, achter te laten in het land van herkomst of te dwingen tot een (hetero-)huwelijk. Tot slot wordt de eer soms hersteld door het LHBT-familielid te vermoorden. Dit noemen we eerwraak. Het komt niet in alle culturen voor.

De eer van vrouwen

In gemeenschappen waar eer belangrijk is, mogen meisjes en vrouwen geen seks voor of buiten het heteroseksuele huwelijk hebben. Een lesbische identiteit en openlijk lesbisch gedrag is daarmee taboe: het is onbekend en wordt afgekeurd. Om de eer te bewaken worden meisjes en volwassen vrouwen beperkt in hun bewegingsruimte buitenshuis. Ze kunnen 's avonds niet alleen de deur uit en daardoor niet deelnemen aan activiteiten van bijvoorbeeld het COC of andere LHBT-organisaties.

Mannen en eer

Mannen hebben de taak de familie-eer te beschermen: zij moeten waken over de kuisheid van de vrouwen. Een broer moet zijn zus in de gaten houden, een echtgenoot zijn vrouw en zijn dochters. Op jongens wordt minder gelet dan op meisjes. Zij kunnen daardoor zelf meer experimenteren met seksualiteit voor het huwelijk. Tegelijkertijd moeten ze oppassen dat homoseksueel gedrag niet bekend wordt. Daarbij maakt het verschil of ze een passieve of een actieve rol innemen bij seks. Als bekend is – of beweerd wordt – dat

een man gepenetreerd wordt, is dit een zeer ernstige aantasting van zijn zedelijke eer, en dus van die van zijn familie. Hij verliest zijn mannelijkheid en kan beschouwd worden als homo. Voor de man die de zogenaamde actieve rol inneemt, is dat niet het geval; hij wordt veelal gezien als man en niet als homo. Tegelijkertijd is seks tussen mannen altijd taboe.

Transgenders en eer

Er is in deze gemeenschappen een duidelijke scheiding tussen de taken en rollen van vrouwen en die van mannen. Jongens die in de ogen van de gemeenschap 'vrouwelijk' gedrag vertonen en meisjes die 'mannelijk' gedrag vertonen, worden vaak bestraft door de familie. Atypisch seksegedrag kan de goede naam van de familie beschadigen. Ook een transgenderidentiteit wordt meestal niet geaccepteerd en gezien als een ernstige schending van de familie-eer. Transgender wordt in deze gemeenschappen bovendien vaak verward met homoseksualiteit.

Hoe vaak komt het voor?

Hoeveel vrouwen, mannen en transgenders het slachtoffer worden van eengerelateerd geweld vanwege hun LHBT-gevoelens is niet duidelijk. Er is nog geen onderzoek naar gedaan. Wel blijkt dat van de jongeren die voor steun aanklopt bij Veilige Haven, opvangorganisatie in Amsterdam, ongeveer een kwart te maken heeft met eengerelateerd geweld of huiselijk geweld.

Wat kan de gemeente doen?

In iedere regio werken gemeenten samen in een ketenaanpak huiselijk geweld en/of eengerelateerd geweld. Om eengerelateerd geweld ten aanzien van migranten met LHBT-gevoelens aan te pakken, is het noodzakelijk om seksuele diversiteit te integreren binnen deze aanpak. Denk hierbij aan de volgende aandachtspunten:

- * Integratie van aandacht voor seksuele diversiteit in bestaande protocollen, richtlijnen en instrumenten voor ketenaanpak van eengerelateerd geweld, zoals risicotaxatie-instrumenten.
- * Deskundigheidsbevordering van professionals ten aanzien van seksuele diversiteit en eengerelateerd geweld: voldoende kennis bij hulpverleners van interculturele en LHBT-specifieke hulpverlening, bijvoorbeeld bij het Steunpunt Huiselijk Geweld en de opvang.
- * Voldoende (veilige) opvangplekken voor LHBT's: binnen de reguliere opvang of binnen specifieke opvangplekken. Let op: het gaat niet alleen om opvangplekken voor volwassenen, maar ook voor minderjarige jongeren die niet thuis kunnen wonen.
- * Deelname van LHBT-organisaties aan het ketenoverleg eengerelateerd geweld: zij worden geraadpleegd door de andere ketenpartners, indien nodig.
- * Specifieke aandacht voor bespreekbaar maken van seksuele diversiteit in de preventie van eengerelateerd geweld.

Inburgering

In oktober 2010 publiceerde de *Gay Krant* het bericht dat een inburgeringsdocent een homoseksuele deelnemer had aangeraden zijn homoseksualiteit te verbergen uit angst voor negatieve reacties van de andere inburgeraars. Dit leidde landelijk tot grote verontwaardiging en er werden kamervragen over gesteld. Tegelijkertijd kwam de minister niet met een helder antwoord op de vraag: hoe zou er tijdens inburgering aandacht voor homoseksualiteit kunnen zijn?

Gemeenten spelen een belangrijke rol in de organisatie van de inburgering. Het inburgeringstraject laat migranten kennismaken met de Nederlandse taal, normen en waarden. Zo vormt de inburgering ook een kans om de Nederlandse waarden en normen over anti-discriminatie en diversiteit onder de aandacht te brengen.

Controversieel

In principe komt homoseksualiteit verplicht voor in de inburgeringscursussen voor nieuwkomers en oudkomers. In het inburgeringspakket voor nieuwkomers, *Ik wil naar Nederland*, staat bijvoorbeeld dat homodiscriminatie in Nederland verboden is. Ook in het lesmateriaal voor oudkomers staat doorgaans een vergelijkbare zin.

Dit wil niet zeggen dat de positie van LHBT's uitgebreid behandeld wordt tijdens inburgeringscursussen. Of het gebeurt, hangt sterk af van de docent. Uit de praktijk blijkt dat het onderwerp nauwelijks ter sprake komt en dat inburgeringsdocenten het ingewikkeld vinden om het bespreekbaar te maken. Dat is geen wonder. Deelnemers aan inburgeringscursussen zijn zeer gemengd wat betreft hun leeftijd en hun culturele achtergrond. De cursus is verplicht en deelnemers zijn daarom niet altijd even gemotiveerd. Taalproblemen maken de communicatie in de lessen bovendien soms moeizaam. Controversiële onderwerpen, zoals homoseksualiteit, zijn in deze context dan ook moeilijk bespreekbaar.

Wat kan de gemeente doen?

Gemeenten coördineren de inburgeringscursussen. Zij zijn er verantwoordelijk voor dat voldoende cursussen worden aangeboden. ROC's zijn verantwoordelijk voor de inhoud. Als gemeenten de cursussen willen verbeteren, kunnen zij contact opnemen met het ROC. In overleg kunnen de gemeente en het ROC komen tot een interactieve aanvulling in de lessen op het bestaande summiere lesmateriaal.

Zo kan men in de lessen een film tonen en nabespreken zoals:

- * Mijn zus Zahra
- * Color me bad
- * Mannenharem.

Ook kan er aandacht zijn voor discriminatie en diversiteit binnen de groep. De veiligheid zodanig bevorderen dat homoseksuele en lesbische cursisten binnen de groep ervoor uit durven te komen, is misschien te veel gevraagd.

Vast onderdeel

Voorlichting over homoseksualiteit en transgenders is een vast onderdeel van de inburgeringscursus en het integratiebeleid.

13 procent van de respondenten beantwoordt deze vraag met ja. Hieronder zijn Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Deventer en Tilburg.

Sport

In dit hoofdstuk bespreken we de positie van LHBT's in de sport. Regelmatig sporten is van belang voor de gezondheid. Lesbische vrouwen, homomannen en biseksuelen sporten gemiddeld evenveel als de doorsnee Nederlander. Wel doen ze aan andere sporten en kunnen ze tegen discriminatie aanlopen op de velden, in de kleedkamers en de kantines. Over transgenders is minder bekend.

Gemeenten kunnen met diverse maatregelen en activiteiten discriminatie in de sport in beeld brengen en aanpakken. In dit hoofdstuk een aantal adviezen om dat goed te doen.

LHBT-sporters

LHBT's sporten evenveel als de gemiddelde Nederlander. Ongeveer 70 procent van hen sport regelmatig (Janssen & Elling, 2003; Elling, 2009). Wel doen ze andere sporten dan gemiddeld. Individuele sporten zijn verreweg favoriet. Homomannen mijden de (mannelijke) teamsporten. Fitness in verschillende vormen is de meest beoefende sport onder LHBT's, daarna volgen bij de mannen volleybal en zwemmen en bij de vrouwen zwemmen en voetbal. Vrouwen spelen vaak in teams met heterosporters, bijvoorbeeld op voetbal. Atletiek en triatlon zijn sterk in opkomst bij beide seksen.

LHBT-sporten

In een aantal gemeenten bestaan specifieke LHBT-sportverenigingen. Er zijn er momenteel ruim honderdtwintig in Nederland, die gezamenlijk bijna vijftig verschillende sporten aanbieden. Populair zijn vanouds volleybal en zwemmen.

Toch sport slechts een gering percentage van de LHBT-sporters bij een specifieke LHBT-sportvereniging: ongeveer 1 à 2 procent is lid van zo'n vereniging. Vaak zijn zij daarnaast lid van een reguliere vereniging en/of een fitnessclub. Tweederde heeft geen behoefte om lid te worden van een speciale LHBT-sportclub. 6 procent vindt het bestaan van aparte clubs belemmerend voor de integratie.

Waarom bestaan er dan toch aparte sportverenigingen? Leden van LHBT-sportverenigingen zijn daar vrij duidelijk over: sport is naast inspanning ook gezelligheid en de sportvereniging heeft een belangrijke sociale functie. Daarnaast draagt de vereniging bij aan de zichtbaarheid van LHBT's als sporter. Mede door de activiteiten van de *Alliantie Gelijkspelen*, worden LHBT-sporters in het Nederlandse sportlandschap zichtbaarder, al blijft het in bepaalde mannelijke teamsporten zoals voetbal, nog moeizaam. Meer informatie: www.alliantiegelijkspelen.nl

Discriminatie

Ervaringen met discriminatie zijn er ook. In opdracht van stichting Homosport Nederland onderzoekt het Mulier Instituut regelmatig de stand van zaken met betrekking tot uitsluiting. 48 procent van alle Nederlanders was het in 2010 eens met de stelling, dat in de wedstrijdsport mannelijke homoseksualiteit nog een groot taboe is. Uit onderzoek van Agnes Elling blijkt verder dat meer dan een kwart van de lesbische vrouwen en homomannen op de sportvereniging niet open is. Bij biseksuelen is dat zelfs 60 (vrouwen) tot 70 (mannen) procent. Dat percentage is veel hoger dan bijvoorbeeld in familie- en vriendenkring (Elling, 2009).

15 procent van de homoseksuele sporters en 6 procent van de lesbische sporters gaf aan te maken te hebben gehad met homo-onvriendelijke bejegening. Eén op de vijf sporters is in de afgelopen drie jaar getuige geweest van vervelende opmerkingen of grappen over (vermeende) homoseksualiteit, mannelijke sporters vaker dan vrouwelijke. Teamsporters hebben vaker te maken met opmerkingen over homoseksualiteit dan duosporters, en duosporters op hun beurt weer meer dan solosporters.

Sporters en publiek gebruiken 'homo' tijdens de sport vaak als scheldwoord, vooral mannen. Van alle sporters (hetero en homo) was 40 tot 50 procent getuige van vervelende opmerkingen over homomannen en lesbische vrouwen. 10 procent van de mannen zegt bovendien zelf slachtoffer te zijn van dit soort opmerkingen en grappen.

LHBT-sporters voelen zich vaak buitengesloten door heteroseksueel getint taalgebruik tijdens teambuilding en gezellig samenzijn buiten de wedstrijden (SCP, 2006). Hun ervaringen kloppen met uitspraken die heterosporters doen: 47 procent van hen vindt het aanstootgevend als twee mannen elkaar zoenen in het clubhuis, 66 procent vindt aparte sportverenigingen voor homo's onzin (Elling, 2009).

Er is weinig sprake van openlijke vijandigheid, maar homo- en biseksualiteit wordt ervaren als bron van ongemak, onzekerheid of schaamte (SCP, 2006). Nog steeds worden volwassen homosporters geconfronteerd met discriminatie als medespelers niet met hen samen willen douchen, en ook komt het voor dat een club het een homoseksuele coach verbiedt nog langer pupillen te trainen.

Er zijn gelukkig ook veel LHBT-sporters die geen negatieve ervaringen hebben. Bovendien vindt 80 procent van de heterosporters het prima als hun kind training krijgt van een lesbische vrouw of een homoman en 71 procent vindt dat scheidsrechters moeten ingrijpen bij het gebruik van 'homo' of 'mietje' als scheldwoord.

Jongeren en sport

LHBT-jongeren die willen sporten verkeren in een kwetsbare positie. De meeste jongeren doen aan een of andere vorm van sport, vaak in teamverband. De KNVB, de grootste sportbond van Nederland, heeft meer dan een miljoen leden onder wie meer dan honderdduizend vrouwen en meisjes. Ongeveer de helft van alle aangesloten voetballers speelt wekelijks competitie bij de pupillen en de junioren. De soms agressieve sfeer rond de velden kan jongeren die worstelen met hun lesbische of homoseksuele gevoelens ernstig kwetsen. Sommige

ouders doen van harte mee met de soms homofobe uitlatingen en het aanmoedigen van jongens tot 'mannelijk' gedrag. Dat is niet alleen slecht voor jonge spelers die wellicht met hun seksuele oriëntatie worstelen, maar ook voor omstanders, die de indruk kunnen krijgen dat dit homofobe gedrag sociaal wenselijk is, als het niet wordt gecorrigeerd.

De (angst voor) homofobie belemmert jonge mensen die een topsportcarrière ambiëren om op vol vermogen te presteren. Dat blijkt ook uit ervaringen van volwassen LHBT-sporters: zij geven aan dat ze in hun jeugd de sport vroegtijdig vaarwel hebben gezegd vanwege de LHBT-negatieve sfeer. Ze zijn pas op een relatief laat tijdstip in het leven opnieuw gaan sporten.

Ook op scholen gaat sportonderwijs vaak gepaard met een heteronorm. Uit het onderzoek van Elling blijkt dat met name biseksuele vrouwen en homomannen negatief staan ten opzichte van het bewegingsonderwijs dat ze op de middelbare school kregen. Heteromannen staan hier verreweg het meest positief tegenover.

Transgenders in de sport

Transgenders nemen een speciale positie in onder de LHBT-sporters, omdat veel sporten nu eenmaal zijn ingericht langs sekselijnen: mannen en vrouwen sporten vaak gescheiden. Als je dus van geslacht verandert, kom je in een ander team, een andere competitie. Er zijn daarvoor verschillende regels voor topsport en breedtesport. Ten aanzien van topsporters moeten sportbonden zich houden aan de regels van het Internationaal Olympisch Comité. Deze stellen dat een sporter in het nieuwe geslacht kan meedoen, mits de geslachtsveranderende operatie volledig is afgerond en de sporter zeker twee jaar nadien hormonen van het gewenste geslacht gebruikt. Omdat de transitiefase bij transgenders gemiddeld in Nederland vijf jaar duurt, betekent dat de facto dat iemand zeker zeven jaar niet aan topsport kan doen. Er zijn sporters bekend die ook na hun transitie weer aan de top kwamen te staan, zoals wielrenster Nathalie van Gogh, die in 2009 op het onderdeel scratch Nederlands kampioen baanwielrennen werd (Elling, 2010).

NOC*NSF publiceerde in 2010 een handreiking voor sportorganisaties over de omgang met transgenders in de breedtesport: *Transgenders in de sport. Advies NOC*NSF richting bonden en verenigingen*. De sportkoepel stelt daarin dat in de breedtesport transgenders in principe ten allen tijde mee kunnen doen. De handreiking is te vinden op www.nocnsf.nl

Wat kan de gemeente doen?

'Bijdragen aan een homovriendelijke omgeving op school, op het werk en in de sport' is een van de doelen van het overheidsbeleid. Gemeenten hebben daar zeker een rol in. Daarnaast heeft de gemeente de verantwoordelijkheid om discriminatie en onwenselijk gedrag tegen te gaan.

Vanuit de regiefunctie van de gemeente zijn er verschillende mogelijkheden om een traject binnen de sport vorm te geven. Daarbij dient onderscheid gemaakt te worden tussen beleid voor jongeren en beleid voor volwassenen. Met beleid voor jongeren richt de gemeente zich

op het tegengaan van pesten en uitschelden. Met beleid voor volwassenen zou de gemeente zich moeten richten op het tegengaan van LHBT-negatief gedrag van clubs en verenigingen en het ondersteunen van volwassen LHBT-sporters en hun organisaties.

Kleedkamer

De gemeente spreekt sportcentra aan om voorzieningen te treffen voor privékleedkamers en -douchecabines bij sportvoorzieningen, om zo deelname aan sportactiviteiten van transgenders te faciliteren.

Helaas blijken er slechts twee gemeenten te zijn die deze vraag met ja beantwoorden, namelijk Hilversum en Schiedam.

Situatie in kaart brengen

Een aantal gemeenten organiseerde in de afgelopen periode bijeenkomsten met gemeentelijke sportorganisaties, LHBT-sportclubs en individuele sporters om ervaringen uit te wisselen. Zo'n bijeenkomst brengt de belangrijkste stakeholders bij elkaar en maakt duidelijk waar lokale knelpunten en mogelijkheden liggen. Ook binnen de gemeente is er tijdens zo'n bijeenkomst uitwisseling tussen ambtenaren, belast met LHBT-emancipatie en ambtenaren, belast met sport. Voor ambtenaren is het bovendien van belang van LHBT-sporters te horen wat hun ervaringen en wensen zijn. Zo'n bijeenkomst kan goed als startpunt fungeren om gemeentelijk beleid in te zetten.

Steun van de wethouder

Allereerst blijkt het van groot belang dat de verantwoordelijk wethouder enthousiast is en aangeeft zich voor dit thema in te willen zetten. Vervolgens kan de gemeente duidelijk maken dat discriminatie niet mag (en bovendien strafbaar is). In een vroegtijdig stadium is het belangrijk dat er al binnen de gemeente samenwerking bestaat tussen degene die verantwoordelijk is voor LHBT-emancipatie en de collega's van sportbeleid. Steun van de wethouder is onontbeerlijk.

Zichtbaarheid vergroten

De gemeente kan bijdragen om het thema zichtbaar te maken. Dat kan op verschillende manieren:

- * De gemeente kan zelf activiteiten organiseren waarin de eigen sporthelden in het zonnetje worden gezet, zoals een sportgala of een publicatie in de plaatselijke krant.

- * Ook kan de gemeente hierbij denken aan goed presterende leden van de lokale LHBT-sportorganisaties, bijvoorbeeld wanneer zij medailles winnen tijdens sporttoernooien als de Eurogames, de Outgames of de Gay Games.
- * Rolmodellen zijn belangrijk om LHBT-sporters zichtbaar te maken. De *Alliantie Gelijkspelen* bouwt een netwerk op van LHBT-topsporters die bereid zijn in het openbaar over dit onderwerp te praten. Zij kunnen bijvoorbeeld uitgenodigd worden om een activiteit op te vrolijken.
- * Ook kan een gemeente positief gedrag belonen, bijvoorbeeld door middel van een keurmerk, certificaat of prijs. Reguliere sportorganisaties die bewezen hebben LHBT-vriendelijk te zijn, kunnen beloond worden met een gemeentelijke trofee en de nodige publiciteit.
- * Met subsidie kan de gemeente een positieve prikkel geven: niet korten dus op de subsidie bij homofob gedrag, maar verenigingen extra steunen bij antidiscriminatie-inspanningen.
- * Gemeenten die combinatiefunctionarissen binnen de sport kennen, kunnen hen inzetten bij het tegengaan van discriminatoir gedrag op het veld. Zorg ervoor dat homoseksualiteit in hun opleiding aan de orde is geweest.
- * Neem het onderwerp specifiek op in convenanten rond sportiviteit en respect. Een groot gedeelte van de gemeenten zegt dit soort convenanten te hebben, maar er zijn weinig voorbeelden te vinden waar de positie van LHBT's expliciet wordt genoemd.

Wijksport

De gemeente bevordert de oprichting van wijk- en buurtsportclubs die duidelijk en actief ontstaan voor alle groepen, jongeren en ouderen, LHBT en hetero's.

Ja zegt 39 procent van de gemeenten. Het gaat om Almelo, Almere, Alphen aan den Rijn, Amsterdam, Beemster, Bellingwedde, Bernisse, Borger-Odoorn, Den Haag, Dinkelland, Dordrecht, Drimmelen, Dronten, Gaasterlan-Sleat, Geldrop-Mierlo, Groningen, Heemskerk, Heerlen, Heusden, Hillegom, Hilversum, Hoogeveen, Hoorn, Kampen, Kapelle, Katwijk, Kerkrade, Leek, Leiden, Lelystad, Loenen, Losser, Maastricht, Middelburg, Moerdijk, Nijmegen, Noord-Beveland, Oldenzaal, Renkum, Rijswijk, Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven, Slochteren, Tilburg, Uithoorn, Valkenswaard, Veldhoven, Venlo, Wervershoof, Westvoorne, Zeewolde en Zwolle.

Bij clubs

Bestuurders van sportverenigingen hebben een belangrijke rol in het LHBT-vriendelijk maken van hun club. Aandacht voor normen en waarden leidt tot meer betrokkenheid van leden en vrijwilligers en tot minder problemen, een betere sfeer en meer leden. Dat betekent ook meer omzet.

Sportbedrijven of sportservicebureaus zijn belangrijk onder meer voor het ontwikkelen van verenigingsondersteuning. In het kader van de verschillende programma's *Sportiviteit en respect* krijgen steeds meer verenigingen gedragscodes. Daarin zou aandacht moeten zijn voor LHBT-vriendelijk gedrag.

Gemeenten met een betaald voetbal organisatie (BVO) vragen in ruil voor financiële steun maatschappelijke activiteiten van de spelers. In het kader hiervan zou het goed zijn als de spelers in hun omgang met de jeugd ook discriminatie op grond van homoseksualiteit aan de orde zouden stellen.

Spreekkoren

Onveiligheid bij sportwedstrijden kan zich onder meer uiten in homofobe spreekkoren van supporters op de tribune. Een gemeente heeft verschillende mogelijkheden om hier tegen op te treden. Het meest vergaand is de bevoegdheid van de burgemeester om de wedstrijd stil te leggen. Burgemeesters zijn daar over het algemeen uiterst terughoudend in. Een andere mogelijkheid is om spreekkoren te overstemmen met de stadionspeaker of harde muziek. Nog beter zou het zijn als spelers van het thuiselftal duidelijk maken dat ze van zulke spreekkoren niet gediend zijn: in de pers en in contact met de 'harde kern' van hun supporters. De club heeft de taak om aan te geven dat er geen verschil is tussen 'gewoon een beetje schelden' en discriminatie.

Uit de monitor

In de monitor ging een aantal vragen over sport. Zo vroegen we naar een antidiscriminatie gedragscode binnen de sport. 43 procent van de respondenten geeft aan die te hebben. Dit is een verdubbeling ten opzichte van 2008.

Op de stelling 'De gemeente gaat in samenwerking met de sportverenigingen agressie rond LHBT-burgers op het sportveld voorkomen' zegt 26 procent van de deelnemers ja. Het gaat om 36 gemeenten.

Negentien gemeenten zeggen dat hun combinatiefunctionarissen sport een duidelijke taak hebben bij het bevorderen van sociale acceptatie van LHBT-deelnemers in de sport. Het gaat om: Bellingwedde, Dinkelland, Gaasterlan-Sleat, Groningen, Halderberge, Hoorn, Kerkrade, Leusden, Moerdijk, Nijmegen, Noord-Beveland, Renkum, Rijnwoude, Rijswijk, Schiedam, Uithoorn, Utrecht, Valkenswaard en Veldhoven.

Ook vroegen we of gemeentebesturen wedstrijden stilleggen wanneer er sprake is van anti-LHBT-sprekkoren. 24 procent zegt dat te doen. In totaal zijn het 33 gemeenten. In 2008 waren dat er maar zeven.

LHBT-adviesraad Nijmegen adviseert over sport

Sinds 1992 adviseert een LHBT-adviescommissie de gemeente Nijmegen gevraagd en ongevraagd over verschillende onderwerpen. In 2002 bracht deze commissie voor het eerst een advies uit over het sportbeleid van Nijmegen, Samen werken aan een beter sportklimaat in Nijmegen. Twee van hun adviezen zijn opgevolgd:

- * Advies over veiligheid en antidiscriminatiebeleid bij reguliere sportclubs.
- * Advies over spreekkoren bij voetbalclub NEC.

Doel

Het doel van de maatregelen is samenwerken aan een beter sportklimaat, omdat sportclubs voor iedereen toegankelijk en veilig moeten zijn. De spreekkoren tijdens voetbalwedstrijden zijn kwetsend voor een deel van de burgers. De gemeente Nijmegen wil dit niet tolereren.

Stappen in beleidsproces

- * Februari 2002: eerste advies van adviescommissie over spreekkoren bij voetbalclub NEC en het antidiscriminatieprotocol voor sportclubs.
- * April 2003: gemeente Nijmegen neemt advies van de adviescommissie over. Sportclubs in Nijmegen ondertekenen in deze periode de algemene antidiscriminatiecode van NOC*NSF.
- * September 2007: de gemeente Nijmegen schrijft de notitie *Hand in Hand*, over seksuele diversiteit. Hierin is expliciete aandacht voor de preventie van homodiscriminatie.
- * Jaarlijks: elk jaar sluiten de gemeente Nijmegen, voetbalclub NEC, de Politie Gelderland Zuid en het Openbaar Ministerie Arnhem een veiligheidsconvenant af. Hierin staat het stappenplan spreekkoren beschreven.
- * Oktober 2009: gemeente Nijmegen spreekt met adviescommissie af om in te zetten op fairplay, respect en sportiviteit. De gemeente spreekt het voornemen uit om hierover themabijeenkomsten te organiseren.
- * Voorjaar 2010: de gemeente Nijmegen geeft Sportservice opdracht om voor sportclubs de training *Voel je veilig in je eigen club* te organiseren.

Succesfactoren

De belangrijkste succesfactor van de Nijmeegse aanpak is de goede samenwerking tussen de adviescommissie, de ambtenaren en de gemeente Nijmegen. Het contact is goed, de lijnen zijn kort en beide partijen voeren regelmatig overleg over de voortgang. Verder is het belangrijk dat de gemeente de problemen (h)erkent die de aanleiding zijn voor de adviezen van de adviescommissie. Daardoor is de stap naar beleid en uitvoering klein.

Wat hebben anderen er aan?

Gemeenten kunnen relatief eenvoudig een antidiscriminatieprotocol voor sportclubs invoeren, met aandacht voor de preventie van homodiscriminatie. Veel sportclubs zijn zelf ook al bezig met beleid rond racisme en fairplay. De preventie van homodiscriminatie kunnen zij daar gemakkelijk in meenemen. De gemeente kan het hebben van een antidiscriminatiebeleid stimuleren door dit als voorwaarde te stellen voor het verkrijgen van subsidie.

Resultaat

- * Sportclubs in Nijmegen onderschrijven het antidiscriminatieprotocol van NOC*NSF.
- * Kaderleden van sportclubs krijgen training en/of voorlichting over respect, veiligheid, fairplay en homoseksualiteit.
- * Er is een concreet stappenplan om discriminerende spreekkoren bij de thuiswedstrijden van NEC te voorkomen.
- * Er zijn concrete afspraken binnen het veiligheidsconvenant van de gemeente Nijmegen.

Rol van de gemeente

De gemeente Nijmegen is zich er van bewust dat zij een voorwaardenscheppende rol heeft en heeft die rol op zich genomen door de adviezen van de commissie om te zetten in beleid en actie.

Informatie

www.nijmegen.nl > wonen en leven > integratie en emancipatie > Adviescommissie Homo-Lesbisch beleid

Transgender

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan transgenders. *Transgender* is een verzamelterm waaronder alle mensen vallen met een ambivalente genderidentiteit. We besteden daarbinnen aandacht aan mensen die daar zo last van hebben dat zij een geslachtsaanpassende verandering ondergaan: transseksuelen.

Tot nu toe schreven we deze publicatie over transgenders als onderdeel van de groep LHBT-burgers. Transseksualiteit en homoseksualiteit hebben op papier weinig met elkaar te maken: transgender gaat over genderidentiteit (seks) en homoseksualiteit gaat over seksuele voorkeur. In de praktijk zijn er wel overeenkomsten, namelijk dat het beide gaat om gevoel en gedrag dat afwijkt van de heteroseksuele norm. Beide groepen hebben te maken met genderdiscriminatie: de vaststaande idee van mannelijkheid en vrouwelijkheid en hun complementariteit. Daarnaast worden de verschillende groepen vaak samen genoemd, uit strategische overwegingen: met meer massa krijg je meer voor elkaar. Tegelijkertijd is de positie van transgenders heel verschillend van die van lesbische vrouwen, homomannen en biseksuelen. Daarom staan we in dit hoofdstuk bij hen stil. Omdat genderdysforie relatief weinig voorkomt, krijgen kleinere gemeenten nauwelijks te maken met de problemen van transgenderburgers. Tegelijkertijd kunnen grotere gemeenten met kleine maatregelen belangrijke ondersteuning bieden.

Begrippen

Transgender is de verzamelnaam die ook internationaal wordt gebruikt om alle mensen aan te duiden die zich ongemakkelijk of tegenstrijdig ten opzichte van hun sekse voelen. Naar schatting heeft ongeveer 5 procent van de Nederlanders een *ambivalente genderidentiteit*, dat wil zeggen dat ze zich lichamelijk of psychisch niet helemaal thuis voelen in het lichaam waarin ze geboren zijn.

Bij ongeveer 0,5 procent is sprake van een *teggengestelde genderidentiteit*: zij hebben last van *genderdysforie*. Hun lichaam komt niet overeen met hun ervaring van hun sekse. Voor slechts een klein deel van deze groep gaat dit gevoel zo ver dat zij, vaak na een lange innerlijke zoektocht, het besluit nemen daadwerkelijk van geslacht te veranderen. Zij worden ook wel *transseksueel* genoemd. Daarbij kun je onderscheid maken tussen man-naar-vrouw transseksuelen en vrouw-naar-man transseksuelen. In medische termen is er sprake van een *Gender Identiteits Stoornis* (GIS).

Een zeer kleine groep balanceert tussen man en vrouw in en wil niet geheel/lichamelijk van geslacht veranderen. Zij worden ook wel *transgenders* of *transgenderisten* genoemd. Ze kiezen bewust voor een leven tussen de seksen in.

Travestieten zijn mannen die graag vrouwenkleding aantrekken. Ze zijn veelal heteroseksueel en voelen zich man. Een enkele keer gaat een periode van travestie vooraf aan een wens tot geslachtsaanpassing.

Proces

Mensen die uiteindelijk van geslacht veranderen, maken vaak een langdurig proces door. De meeste transgenders hebben al jong een gevoel van vervreemding en voelen zich niet thuis in hun lichaam. Soms identificeren ze zich al op heel jonge leeftijd met het andere geslacht, dragen het liefst de kleding die daarbij hoort en spelen met het speelgoed dat daarbij hoort. Omdat er in de meeste gezinnen helder onderscheid gemaakt wordt tussen jongens en meisjes, wringt er al snel iets. Veel transgenders vertellen achteraf dat ze altijd hebben geweten dat er 'iets' met hen was, zonder het te kunnen benoemen. Zeker tot de jaren tachtig bestond er nog weinig kennis over. Sommigen maakten de keuze voor een heteroseksueel huwelijk en gezin, omdat zij hoopten dat het daardoor wel 'over zou gaan'. Inmiddels is er ook aandacht voor kinderen die al vroeg genderdysfore gevoelens uiten. Dat betekent dat hen jaren van verbergen bespaard kunnen blijven.

Geslachtsaanpassing

In de jaren zeventig vonden in Nederland de eerste geslachtsaanpassende operaties plaats. Transgenders kunnen nu op twee plaatsen terecht voor diagnose en behandeling: het Zorgcentrum voor Genderdysforie bij het VU Medisch Centrum in Amsterdam, dat circa 95 procent van de behandelingen voor zijn rekening neemt, en het Gendercentrum van het Universitair Medisch Centrum Groningen, een klein behandelcentrum vooral ten behoeve van inwoners van Noord-Nederland.

Jaarlijks melden zich ongeveer tweehonderd mensen bij het VU Medisch Centrum. In een eerste intake wordt gekeken of werkelijk sprake is van genderdysforie. Uiteindelijk worden honderd tot honderdvijftig personen daadwerkelijk in behandeling genomen. Vervolgens start een proces dat minstens drie jaar duurt.

De eerste fase bestaat uit maandelijks gesprekken met een psycholoog, waarbij dieper wordt ingegaan op de vraag of inderdaad sprake is van genderdysforie en of een geslachtsaanpassende behandeling wel de meest voor de hand liggende optie is. Ook tijdens deze fase vallen er mensen af. Deze fase duurt een half jaar tot een jaar.

Bij groen licht kan iemand starten met een hormoonbehandeling en de zogenaamde *real life*-fase. Dit is een periode van achttien maanden waarin iemand leeft in de rol van het gewenste geslacht, voor zover hij of zij dat nog niet deed. Hierbij verandert iemand bijvoorbeeld van voornaam en garderobe. Het kan in het dagelijkse leven lastig zijn, omdat de persoon nog niet het lichaam heeft van het gewenste geslacht. In deze fase kunnen man-naar-vrouw transgenders ook stembegeleiding en baardepilatie krijgen. Na

deze fase kan in principe worden besloten tot een operatie. In de praktijk zijn er echter wachtlijsten waardoor het hele traject langer duurt.

Ten slotte volgen de geslachtsveranderende operaties. Bij man-naar-vrouw transgenders wordt in één operatie de penis verwijderd en een nieuwe vagina gemaakt. Bij vrouw-naar-man transgenders gaat het proces vaak in twee of drie delen: eerst worden de borsten verwijderd en pas in een tweede operatie de baarmoeder en de eierstokken. Vaak is er nog een derde operatie nodig om een penis te maken. Meer informatie is te vinden op de site van het zorgcentrum: www.vumc.nl/afdelingen/zorgcentrum-voor-gender

Op papier

Vervolgens is het handig om ook op papier van geslacht te veranderen. In Nederland is het vrij eenvoudig om je voornaam te wijzigen. Veel transgenders doen dat al vroeg in het proces, ruim voor de geslachtsaanpassende operatie. Omdat de aanvraag voor de rechtbank wordt gedaan, zijn er wel kosten aan verbonden.

Na de operatie(s) kunnen transgenders hun geboortegeslacht in de burgerlijke stand aanpassen. In het geboorteregister komt een bijlage bij het oorspronkelijke geboortebewijs. Op het uittreksel staat vervolgens het goede geslacht vermeld.

Ook hierbij doet de rechter uitspraak en kost het dus extra geld. Bij het verzoek aan de rechter moet bovendien een medische verklaring van een arts zijn toegevoegd, waarin gesteld wordt dat betrokkene niet meer in staat is kinderen te verwekken. De eis van onvruchtbaarheid ervaren de meeste transgenders als zeer grievend. De vraag is zelfs of deze eis niet tegen het grondwetsartikel op de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam is. Daarom is wetswijziging in voorbereiding om dat te veranderen.

Genderdysfore jongeren

Ook genderdysfore kinderen en jongeren kunnen terecht bij het VU Medisch Centrum. Ze kunnen gediagnosticeerd worden, en als vastgesteld wordt dat zij daadwerkelijk genderdysfore zijn, kunnen zij vanaf 12 jaar puberteitsremmende hormonen krijgen. Deze hormonen stellen de puberteit uit, zodat jongens bijvoorbeeld geen baard in de keel krijgen en meisjes geen borsten. Juist die kenmerken van het niet-gewenste geslacht geven genderdysfore jongeren veel stress. De werking van de hormonen is omkeerbaar: als je ermee stopt, start de puberteit alsnog. Nederland is wereldwijd uniek in deze behandeling. Het idee is om jongeren ermee de tijd te geven om na te denken over eventuele vervolgstappen. Vanaf 16 jaar kunnen jongeren met toestemming van hun ouders een hormonale behandeling krijgen van het gewenste geslacht, vanaf 18 jaar kunnen zij geopereerd worden.

Transvisie in Amsterdam, Rotterdam, Groningen en Tilburg

Transvisie is het landelijk centrum voor genderdiversiteit, gevestigd in Amsterdam. Transvisie verleent hulp aan transgender mensen en hun omgeving. Daarnaast geeft Transvisie informatie over transseksualiteit en transgender-zijn, en de gevolgen daarvan op het leven van mensen. Het werk van Transvisie is gebaseerd op zelfhulp, vrijwilligerswerk en lotgenotencontact. Er zijn gespreksgroepen voor vrouwen, mannen, jongeren, partners en 'zoekers'. Vrijwilligers van Transvisie hebben zelf te maken met transseksualiteit en transgender-zijn.

Transvisie landelijk

Transvisie is opgericht in 1984, als onderdeel van Humanitas. In een aantal gemeenten zijn steunpunten, waar transgenders lokale informatie kunnen vinden en elkaar kunnen ontmoeten. Landelijk word Transvisie op dit moment ondersteund met een kleine subsidie van de rijksoverheid. In Rotterdam ondersteunt Humanitas de lokale werkgroep. In Groningen en Tilburg is Genderhome opgericht, een gemengde gespreksgroep voor man-naar-vrouw transgenders en vrouw-naar-man transgenders en hun vrienden. Genderhome Tilburg wordt begeleid door een maatschappelijk werker van Humanitas Rotterdam. Genderhome Groningen participeert in de stichting LGBT Groningen (zie hoofdstuk 10).

Signaal

Transvisie signaleert dat psychotherapeutische hulp of psychosociale ondersteuning niet standaard tot de behandeling van genderdysforie behoren. De behoefte aan ondersteuning is groot, niet alleen voor transgenders, maar ook voor hun partners en andere familieleden.

Informatie

www.transvisie.net

Aantallen

Als we ervan uitgaan dat 0,5 procent van de Nederlandse bevolking een ambivalente genderidentiteit heeft, gaat het om bijna honderdduizend mannen en vrouwen, ofwel een op tweehonderd. Een schatting van hoeveel mensen uiteindelijk een geslachtsaanpassende behandeling ondergaan, is lastig te maken. Volgens de Rutgers Nisso Groep is de kans dat een kind later transseksueel blijkt te zijn voor jongens tenminste een op de 3500, en voor meisjes tenminste een op de 6200. Deze cijfers laten zien dat de kloof tussen het aantal

mensen dat zich niet in hun gender thuisvoelt en de groep die uiteindelijk besluit tot een behandeling, groot is.

Seksuele voorkeur

Seksuele voorkeur heeft weinig met transgender te maken. Transgenders zijn heteroseksueel, lesbisch, homoseksueel of biseksueel. Soms leiden transgenders voor hun behandeling een homoseksueel of lesbisch leven, soms daarna. Hun seksuele voorkeur wisselt veelal niet, maar ook hier zijn uitzonderingen. Relatief veel transgenders zijn biseksueel en misschien wel een even grote groep is – zeker voor de behandeling – asexueel, omdat seksualiteit geen optie is zolang hun lichaam en geest niet met elkaar overeenkomen.

Partners van transgenders

Partners van transgenders hebben het vaak niet makkelijk. Wanneer hun partner van geslacht verandert, worden zij voor een voldongen feit gesteld. Vaak hebben ze niet het idee dat ze inspraak hebben in het proces. Soms hebben ze zelfs het gevoel dat ze afgewezen worden. Ook kunnen ze afknappen van hun partner als die van geslacht verandert. Omdat er geen vanzelfsprekende hulpverlening voor partners wordt aangeboden, kunnen ze met gevoelens van woede en miskenning blijven rondlopen. Soms lukt het om de relatie te behouden. Homoseksualiteit is of wordt dan een issue. Een voormalig heterostel waarvan de man van geslacht verandert, zal door de buitenwereld als lesbisch gezien worden. Als binnen een lesbisch stel een van de partners verandert naar man, verandert de relatie uiterlijk in een heterorelatie.

Politiek

Sinds de vorming van het Transgender Netwerk Nederland (TNN) in 2008 kennen transgenders in Nederland vertegenwoordiging naar de politiek. In oktober 2009 schreef minister Plasterk van OC&W, verantwoordelijk voor het LHBT-emancipatiebeleid, een brief over transgenderbeleid aan de Tweede Kamer. Daarin merkt de minister onder meer op: 'In Nederland is de situatie ambivalent. Aan de ene kant lopen we voorop in de hulpverlening aan jonge transgenders en aandacht voor transgenders in de media, aan de andere kant is de regelgeving aan herziening toe en zijn er knelpunten in de zorg (wachtlijsten, psycho-sociale hulpverlening, vergoedingen).'

De minister stelt drie concrete maatregelen voor: subsidie voor het transgenderjongerenwerk, wetswijziging ten aanzien van de sterilisatie-eis en aanpak van *hate crimes* tegen transgenders. Ten slotte noemt de minister een groot knelpunt: de vergoeding van verschillende geslachtsaanpassende operaties. Ook het kabinet-Rutte noemt de sterilisatie-eis expliciet in de beleidsbrief over Emancipatie van 8 april 2011.

Vergoeding kosten

Uit gesprekken die MOVISIE met transgenders voerde, bleek het belangrijkste knelpunt de vergoeding voor verschillende onderdelen van de geslachtsaanpassende behandeling

te zijn. Sinds zorgverzekeraars zelf mogen bepalen welke kosten ze vergoeden, bestaan er grote verschillen tussen verzekeraars. De geslachtsaanpassende operatie wordt in het basispakket vergoed, maar overige behandelingen beschouwen de meeste verzekeraars als 'cosmetisch' en daarom vergoeden zij die niet meer in een aanvullend pakket. Het gaat bijvoorbeeld om borstvergroting, epilering en het construeren van een penis. Deze kosten kunnen in de tienduizenden euro's lopen.

Er bestaat geen standaard voor dit type operaties en vergoedingen, geen Diagnose Behandeling Combinatie, waardoor men zorgverzekeraars iedere keer opnieuw om een machtiging moet vragen. Mensen die vanwege het zware transitieproces toch al in een kwetsbare periode zitten, ervaren dit vaak als zeer belastend. Ook weigeren de meeste zorgverzekeraars mensen met hun nieuwe geslacht in te schrijven, voordat het wettelijke proces van geslachtsverandering is voltooid.

Een mogelijke oplossing zou zijn wanneer het Zorgcentrum voor Genderdysforie een behandelpakket aanbiedt, waar behalve de geslachtsaanpassende operatie ook de vaak dure en langdurige ontharingsbehandelingen, borst- en penisaanpassingen, logopedie en psychotherapie in zitten. In het beste geval kan dit gehele pakket in het basispakket of het aanvullende pakket van zorgverzekeraars komen.

Uit de monitor

Wat doen gemeenten voor deze doelgroep? In onze monitor LHBT-beleid namen we dit jaar voor het eerst vragen op die expliciet over de positie van transgenders in gemeenten gingen. Vragen gingen bijvoorbeeld over werk, ontmoeting en voorlichting. Op de stelling 'De gemeente houdt er rekening mee dat transgenders al dan niet in transitie vaak moeilijkheden op de werkplek en bij het verkrijgen van werk ondervinden en neemt specifieke maatregelen' antwoordde 17 procent van de gemeenten bevestigend. In de toelichting geeft een aantal gemeenten aan dat dit zich niet heeft voorgedaan en dat er altijd sprake is van maatwerk en gelijke behandeling bij personeelsbeleid.

Alleen Utrecht en Groningen geven op een volgende vraag aan dat zij over een lijst van huisartsen en hulpverleners op het gebied van transgender beschikken en deze lijst verspreiden. Vijf gemeenten bieden ontmoetingsplekken voor transgenders. Op de vraag of de Dienst Burgerzaken in haar bejegening rekening houdt met transgenders, antwoordt ruim de helft van de respondenten (51 procent) van de gemeenten met ja. Twee gemeenten kunnen aparte kleedruimten aanbieden bij sportvoorzieningen: Hilversum en Schiedam.

Wat kan de gemeente doen?

Een gemeente zou alleen of samen met andere gemeenten aandacht kunnen besteden aan de positie van transgenders in haar gemeente of regio. Hoewel het om een beperkte groep burgers gaat, zijn er kleine maatregelen te nemen die preventief of ondersteunend veel betekenen. Het blijft daarbij lastig dat de uiteindelijke doelgroep voor activiteiten klein is in een willekeurige middelgrote stad.

Voorlichting

Onder mensen met genderproblematiek en hun omgeving is behoefte aan voorlichting en informatie. Die zou zich zowel op de groep (potentiële) transgenders moeten richten, als op professionals die met hen te maken krijgen: hulpverlening en onderwijs in het bijzonder. Huisartsen, leerkrachten en docenten komen als eerste in contact met mensen die in verwarring verkeren over hun genderidentiteit. Voor de doelgroep zelf is laagdrempeligheid belangrijk: de informatie moet te vinden zijn bij de huisarts, het maatschappelijk werk, de gemeente (de gemeentegids, het Wmo-loket) en via internet.

Website

De gemeente kan een aparte website met lokale informatie voor transgenders (laten) maken, met aandacht voor de zoektermen waarop deze pagina te vinden is. De informatie moet niet alleen gaan over wat transgender zijn precies is, maar ook over het veranderingsproces. Daarnaast is het belangrijk om informatie op te nemen over contactmogelijkheden in de regio. Er zijn immers ook in Groningen, Tilburg en Rotterdam bijvoorbeeld lokale groepen van Transvisie. De achterliggende boodschap zou moeten zijn: 'ik ben niet de enige' en: 'transgenderisme is geen Amsterdams verschijnsel, maar komt overal voor'. Deze internetpagina's kunnen geïntegreerd worden in de site van gemeentelijke diensten of instellingen. Een voorbeeld is de informatie op de jongerensite van de gemeente Amersfoort (zie kader).

Jong Amersfoort

'Sommige jongeren hebben het gevoel in een verkeerd lichaam te zitten. Vaak voelen ze dit als ze al heel jong zijn, maar meestal komt het in de pubertijd pas sterk naar voren. Jongens willen bijvoorbeeld liever een meisje zijn en meiden willen een jongen zijn. Dit heet genderdysforie (gender = geslacht; dysforie = onvrede). Iemand kan besluiten dat hij van geslacht wil veranderen. Mensen die voelen dat ze 'in het verkeerde lichaam' zitten en zich willen laten opereren, worden transseksueel genoemd.'

Bron: www.jongamersfoort.nl

Specialistische informatie

Daarnaast is er specialistische informatie nodig voor professionals in zorg en welzijn. Deze informatie gaat uitgebreider in op de problematiek, de eventuele behandeling en de mogelijke ondersteuning van transgenders en hun omgeving. Organisaties als Transvisie kun-

nen daarvoor de basis leveren. Via regionale nascholingsdagen kan het kennisniveau van huisartsen worden verbeterd. Het is ook goed als de gemeente een lijst ter beschikking heeft van huisartsen en hulpverleners die deskundig zijn op dit terrein. Bij het maatschappelijk werk kan specifieke deskundigheid worden opgebouwd over bepaalde aspecten van transgender zijn, bijvoorbeeld de financiële aspecten en de relatie tot de partner. Ook zou het groepsmaatschappelijk werk een rol kunnen spelen in grotere gemeenten voor bijvoorbeeld relatiegesprekken.

Buddyzorg

In sommige gemeenten bestaat al buddyzorg specifiek voor transgenders, naar het voorbeeld van Schorer in Amsterdam, dat buddyzorg mede aan transgenders aanbiedt. Buddyzorg bestaat uit ondersteuning door getrainde vrijwilligers gedurende een bepaalde periode. Buddy's zijn er voor een goed gesprek en dagelijkse uitstapjes. Een transgender kan in de lastige transitiefase een buddy krijgen, bij voorkeur van het 'nieuwe' geslacht, met wie hij of zij bijvoorbeeld kan gaan winkelen, sporten en andere aspecten van de nieuwe sociale rol kan oefenen.

Jongeren

Speciale aandacht zou besteed moeten worden aan de situatie van transgenderjongeren. Dat kan onder meer via het onderwijs, het jongerenwerk en het Centrum voor Jeugd en Gezin (zie ook hoofdstuk 14). Leerkrachten moeten op de hoogte zijn van het feit dat ze transgenderjongeren in de klas kunnen hebben en zo ja, wat ze hen kunnen bieden aan ondersteuning. Te denken valt aan maatregelen rond kleedkamers tijdens het sporten, het aanspreken van de leerling met 'hij' of 'zij', het gebruik van de nieuwe voornaam en het geslacht in de schooladministratie. Met name in de beginfase van een transitieproces zijn jongeren kwetsbaar en is ondersteuning van school gewenst. Transvisie heeft een brochure *Genderdysforie en school*, geactualiseerd in 2010. In Vlaanderen is het lespakket *Gender in de Blender* voor scholen ontwikkeld. Het zou zonder grote problemen naar de Nederlandse situatie kunnen worden vertaald en ingezet. Meer informatie: www.genderindeblender.be

Ontmoetingsplekken

Mensen in de transitiefase hebben behoefte aan ontmoeting met lotgenoten. Belangrijk daarbij is de veiligheid: bij welke organisatie voelen transgenders zich het beste thuis? Niet alle transgenders zijn homoseksueel, of voelen zich aangetrokken tot een homoseksueel imago. Het COC is daarom vaak geen goed idee. In de gemeente Tilburg organiseert Transvisie samen met Embrace Pink een wekelijks café en een maandelijks informatie- en discussieavond. Embrace Pink is een lokale LHBT-organisatie, los van het COC, die vanaf de oprichting duidelijk heeft gemaakt daadwerkelijk iets voor transgenders te willen betekenen. Ook in Groningen en Rotterdam zijn er lokale groepen van Transvisie (zie kader).

Veilig

De gemeente faciliteert een veilige ontmoetingsmogelijkheid voor transgenders.

Vijf gemeenten zeggen ja. Het zijn: Amsterdam, Den Haag, Groningen, Schagen, Tilburg en Wageningen.

LHBT-infrastructuur

Een gemeente kan ervoor kiezen om de infrastructuur voor transgenders aan te laten sluiten bij de infrastructuur voor lesbische vrouwen en homomannen, de 'roze' infrastructuur. Dat kan zorgen voor problemen, onder meer door het gebrek aan kennis en ervaring met transgenders en het gebrek aan borging en continuïteit in de homobeweging. Om dat te ondervangen zou een draaiboek ontwikkeld kunnen worden om kennis over te dragen. Een dergelijk draaiboek zou niet te veel achtergrondkennis moeten bevatten, maar vooral praktische tips. Er kan bijvoorbeeld in staan:

- * Hoe ga je met transgenders om?
- * Wat zijn verschillen, wat zijn overeenkomsten?
- * Waar is financiering te vinden?
- * Hoe zorg je ervoor dat mensen afkomen op je activiteiten?

Financiële situatie

Zoals gezegd zijn noodzakelijke aanvullende behandelingen voor transgenders duur en worden vrijwel niet door zorgverzekeraars vergoed. De gemeente kan daarom onderzoeken in hoeverre zij het instrument van de Bijzondere Bijstand zou kunnen inzetten om deze groep tegemoet te komen.

Ook kan de gemeente in haar overleg met het UWV aandacht schenken aan het feit dat transgenders rond en na hun transitie werkloos kunnen worden en wellicht lastig aan een baan kunnen komen. Tijdens het transitieproces kunnen ze niet makkelijk solliciteren en daarna hebben ze in sommige gevallen extra begeleiding naar werk nodig.

Bijzondere bijstand

De gemeente wil eventueel de Bijzondere Bijstand inzetten voor transgenders die de noodzakelijke behandelingen niet door de zorgverzekeraar vergoed krijgen.

11 procent van de gemeenten zegt hierop ja. Sommige gemeenten antwoorden dat op dit punt nog beleid moet worden ontwikkeld; of dat onbekend is of deze vraag voorkomt. In de praktijk is deze vergoeding tot nu toe door gemeenten altijd afgewezen. De gemeente Dongen heeft het wel aan de hand gehad en antwoordt: 'Niet voor de behandeling zelf, wel voor bijkomende kosten (is in het verleden al eens toegekend, ging toen om reiskosten naar ziekenhuis en laseren baardgroei).'

Veiligheid

Over veiligheid van transgenders is weinig bekend. In Nederlands onderzoek is dit onderwerp nog niet aan de orde gekomen. Uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk blijkt dat de meerderheid van transgenders met geweld en discriminatie te maken krijgt. Ook zijn er signalen in Nederland dat veel transgenders te maken krijgen met geweld op straat. Transgenders doen echter weinig aangifte van geweld. Ze proberen gevaarlijke situaties te ontlopen en blijven liefst anoniem. De politie Amsterdam-Amstelland heeft met een specifiek project de aangifte onder transseksuele vrouwen proberen te verhogen. Ook zijn er in dat project tips verzameld voor de preventie van geweld. Contact met de buurtregisseur is daar een van. Daarnaast kan de gemeente nagaan of de politie werkelijk van hoog tot laag over voldoende informatie en inschattingsvermogen ten aanzien van deze groep beschikt. Ook kan de gemeente buurtregisseurs en de Anti Discriminatie Voorziening inschakelen, om bijvoorbeeld alert te zijn op burenruzies waar problemen rond transgenders een rol bij kunnen spelen. De ADV kan in haar algemene antidiscriminatievoorlichting de positie van transgenders meenemen.

Sport

De gemeente zou ook met sportcentra kunnen gaan praten om voorzieningen te treffen voor privékleedkamers en -douchecabines bij sportvoorzieningen, om zo deelname aan sportactiviteiten door transgenders te bevorderen. Meer over sport in hoofdstuk 18.

Woordenlijst

Alliantie Gelijkspelen: organisatie gericht op bevorderen van sociale acceptatie van homoseksualiteit in de sport, www.alliantiegelijkspelen.nl.

Gay-Straight Alliance: samenwerkingsverband tussen homo- en hetero personen of -organisaties. In het Nederlands ook wel Homo-Hetero Alliantie genoemd. COC Nederland ondersteunt Gay-Straight Alliances in het middelbaar onderwijs, maar er zijn ook voorbeelden in sport en ouderenzorg.

Genderdysforie: onbehagen over de eigen biologische sekse.

Gender Identiteits Stoornis (GIS): medische term voor langdurige en extreme identificatie met het andere geslacht en een afkeer van alles wat bij het eigen geslacht behoort. Vroeger: transseksualiteit.

Genderteam: team van deskundige psychologen en artsen verbonden aan het Kennis- en Zorgcentrum voor Genderdysforie van het VU Medisch Centrum in Amsterdam. Ook in Groningen en in Gent is een genderteam gevestigd.

Geslachtsaanpassende behandeling: hormonale en chirurgische behandeling, waardoor een persoon fysiek van geslacht verandert.

Hate crimes: letterlijk: misdaden gepleegd vanuit haat, geweldsdelicten waarbij discriminatie het motief is.

Holebi: van oorsprong Vlaamse samentrekking van de woorden homo, lesbisch en biseksueel.

Homobeleid: beleid gericht op de emancipatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders. Ook wel LHBT-beleid, of LHBT-emancipatiebeleid genoemd.

Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid: voormalig kennisinstituut op het gebied van landelijk en lokaal beleid voor de emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders. Nu onderdeel van MOVISIE, zie www.movisie.nl/homo-emancipatie.

Koploperprogramma: stimuleringsprogramma rond lokaal LHBT-emancipatiebeleid voor gemeenten, ingesteld door voormalig minister van OC&W Ronald Plasterk, in de periode 2007-2011.

Koplopergemeente: een van de achttien Nederlandse gemeenten die ondersteuning ontvangen van het rijk om een extra impuls te geven aan het lokale LHBT-beleid, ook wel Koploper homo-emancipatie genoemd.

LHBT: afkorting van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders. Ook gebruikt in samenstellingen zoals LHBT-beleid, LHBT-burgers, LHBT-organisaties, LHBT's.

Monitor LHBT-emancipatiebeleid: twee- à driejaarlijkse peiling onder gemeenten over lokaal beleid ten aanzien van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders, uitgevoerd door MOVISIE.

Roze: overkoepelende term waarmee activiteiten en organisaties van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders worden omschreven. Oorspronkelijk afkomstig van de roze driehoek die verplicht was voor homoseksuelen in de Tweede Wereldoorlog, en later de functie van onderlinge herkenbaarheid en trots kreeg. Nu veelal vervangen door de regenboog, die diversiteit uitdrukt.

Roze in Blauw: naam van lokaal en landelijk politienetwerk voor LHBT-agenten.

Seksuele diversiteit: het feit dat niet iedereen heteroseksueel is, maar er verschillen bestaan tussen mensen wat betreft seksuele aantrekkingskracht, gedrag en identiteit.

Seksuele oriëntatie/voorkeur: seksuele en emotionele aantrekkingskracht tot andere mensen, van het eigen of het andere geslacht.

Transgender: overkoepelende term die ook internationaal gebruikt wordt voor iedereen die zich ongemakkelijk voelt ten opzichte van zijn of haar geboortegeslacht.

Transseksualiteit: tegenwoordig ook wel genderdysforie genoemd, of in medische termen Gender Identiteits Stoornis. Zodanig onbehagen met het biologische geslacht dat men kiest voor een geslachtsaanpassende behandeling.

Transitie: proces van geslachtsaanpassing van man naar vrouw, of van vrouw naar man.

Bronnen

Algemeen

- * *Gewoon homo zijn. Lesbisch en homo-emancipatiebeleid 2008-2011* (2007). Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- * Graaf, H. de, Poelman, J., Meijer, S. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- * Graaf, H. de & Vanwesenbeeck, I. (2006). Controversiële verlangens. In: Bakker, F. en Vanwesenbeeck, I. (red.). *Seksuele gezondheid in Nederland*. Delft: Eburon, pp. 47-65.
- * *Hoofdpijnen emancipatiebeleid: Vrouwen- en homo-emancipatie 2011-2015* (2011). Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- * Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J.W. & Hekma, G. (red.) (2006). *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP.
- * Keuzenkamp, S. (red.) (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: SCP.
- * Kuyper, L. (2006). Seksualiteit en seksuele gezondheid bij homo- en biseksuelen. In: Bakker, F. en Vanwesenbeeck, I. (red.). *Seksuele gezondheid in Nederland*. Delft: Eburon, pp. 167-188.
- * Schuyf, J. & Dankmeijer, P. (2006). *Homobeleid Uitgelicht. Een praktische gids voor lokaal beleid*. Amsterdam: Schorer.

Belangenorganisaties

- * Dankmeijer, P. (2007). *Handreiking homo-emancipatie: participatie van homobelangenorganisaties. Belangen van seksueel diverse burgers in de Wmo*. Utrecht: MOVISIE.
- * Dankmeijer, P. (2008). *Handreiking homo-emancipatie: ondernemerschap in HLBT-organisaties. Homo- en lesbische organisaties als maatschappelijke ondernemingen*. Utrecht: MOVISIE.

Monitoren

- * Dankmeijer, P., Schuyf, J. & Stoop, R. (2007). *Factsheet homo-emancipatie: gemeentelijke monitoren en homoseksualiteit. Hoe onderbouwt een gemeente goed homo-emancipatiebeleid?* Utrecht: MOVISIE.
- * Meerendonk, B. van de (2004). *Vragen naar seksuele voorkeur en gedrag in grootschalige bevolkingsonderzoeken: startnotitie*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- * *Monitor Diversiteit en integratie in Utrecht* (2010). Utrecht: gemeente Utrecht.
- * Nieuwenhuis, M., Janssen, M. & Bosveld, W. (2009). *Homoseksuelen in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.

Eerdere monitoren LHBT-emancipatiebeleid

- * Eerste monitor: Schuyf, J. (2003). *Emanciperen kunnen ook homoseksuelen niet alleen: een onderzoek naar mogelijkheden tot homospecifiek beleid in Nederlandse gemeenten*. Amsterdam: Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid.
- * Tweede monitor: Schuyf, J. (2006). *Homoseksualiteit in gemeenten 2006. Rapport Tweede monitor gemeentelijk homobeleid*. Amsterdam: Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid.
- * Derde monitor: Schuyf, J. (2009). *Lesbisch en homo-emancipatiebeleid in Nederlandse gemeenten 2008. Resultaten Derde monitor gemeentelijk homo-emancipatiebeleid*. Utrecht: MOVISIE.

Wmo

- * Dankmeijer, P. & Schuyf, J. (2006). *Handreiking Wmo en seksuele diversiteit: tips voor hoe gemeenten aandacht aan kwetsbare homoseksuele en transseksuele burgers kunnen besteden in hun Wmo-beleid*. Amsterdam, Amsterdam: COC Nederland/ Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid.
- * *Wmo-wijzer voor gemeenten. Een selectie producten van NIZW, LCO, CIVIQ, X-S2, Transact en Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid* (2005). Utrecht: NIZW/ LCO/CIVIQ/X-S2/Transact.

Ouderen

- * Fokkema, T. & Kuyper, L. (2006). Hogere eenzaamheid onder homoseksuele ouderen in Nederland: Kwestie van een zwakkere sociale inbedding? In: *Tijdschrift voor Seksuologie* 30, pp. 126-137.
- * Heijer, R. den (2009). *De behoefte aan woonvoorzieningen voor homoseksuele ouderen in Nederland*. Amsterdam.
- * Meerendonk, B. van de, e.a. (2002). *Op weg naar een vrolijke herfst? Zorgbehoeften en zorgverlening aan homoseksuele en lesbische ouderen in Nederland*. Amsterdam: Schorer & Rutgers Nisso Groep.
- * Schuyf, J. & Stoop, R. (2009) (2^e dr.). *Factsheet homo-emancipatie: ouderen en homoseksualiteit. Beleidsmogelijkheden ten behoeve van oudere homoseksuelen*. Utrecht: MOVISIE.

Jongeren en onderwijs

- * Buijs, L., Hekma, G., Duyvendak, J.W. (2008). *Als ze maar van me afblijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Amsterdam University Press.
- * Dankmeijer, P. (2005). *Zwakke schakels in homo-emancipatie. Verkenning naar de ketenkwaliteit van het beleid rond homoseksualiteit in het onderwijs*. Amsterdam: Kenniscentrum Lesbisch en Homo-emancipatiebeleid.
- * Dankmeijer, P. (2010). *Handreiking homo-emancipatie: veiligheid en seksuele diversiteit in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: MOVISIE.
- * Felten, H. & Rothuizen, J. (2010). *Handreiking homo-emancipatie: roze ouderschap*. Utrecht: MOVISIE.
- * Graaf, H. de, Meerendonk, B. van de, Vennix, P. & Vanwesenbeeck, I. (2003). *Beter voor de klas, beter voor de school: werkbeleving en gezondheid van homo- en biseksuele mannen en vrouwen in het onderwijs*. Utrecht: Enabling Safety for Lesbigan Teachers/ Rutgers Nisso Groep.
- * Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en om school: rapport*. Nijmegen: ITS.
- * *Weerbaar en divers. Een onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het onderwijs* (2009). Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Veiligheid

- * Felten, H. (2007). *Handreiking homo-emancipatie: huiselijk geweld (voor HLBT-organisaties). Huiselijk geweld in partnerrelaties van HLBT's*. Utrecht: MOVISIE.
- * Felten, H. (2007). *Handreiking homo-emancipatie: huiselijk geweld (voor professionals). Huiselijk geweld in homoseksuele en lesbische partnerrelaties*. Utrecht: MOVISIE.
- * San, M. van & Boom, J. de (2006). *Geweld tegen homoseksuelen*. Rotterdam: RISBO.
- * Schuyf J. & Stoop, R. (2007). *Factsheet homo-emancipatie: homo-ontmoetingsplaatsen in de publieke ruimte. Definities, uitgangspunten en mogelijke oplossingen*. Utrecht: MOVISIE.
- * Schuyf, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen: een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Den Haag: WODC.
- * Wit, W. de en Sombekke, E. (2010). *Poldis 2009. Criminaliteitsbeeld discriminatie*. Apeldoorn, Politieacademie.

Multiculturele samenleving

- * Kaka, I. El & Kursun, H. (2002). *Mijn geloof en mijn geluk: islamitische meiden en jongens over hun homoseksuele gevoelens*. Amsterdam: Schorer.
- * Nahas, O. (2005). *Homo en moslim: hoe gaat dat samen? 1001 vragen over islam en homoseksualiteit*. Utrecht: FORUM.
- * Pierik, C. (2009). *Factsheet homo-emancipatie: homoseksualiteit in multicultureel Nederland. Homobeleid in een kleurrijke samenleving*, Utrecht: MOVISIE.
- * Vuylsteke, C. (2008). *Onder mannen: het verzwegen leven van Marokkaanse homo's*. Antwerpen: Manteau.

Sport

- * Bos, D. (2006). 'Omdat ze zo ontzettend hetero zijn. Ervaringen van homoseksuele hockeyers en fitnessers'. In: S. Keuzenkamp e.a. (2006). *Gewoon doen: acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- * Elling, A., Breedveld, K., & Meulen, R. van der (2007). *Het Nationaal Sport Onderzoek*. Den Bosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- * Elling, A. en Dool, R. van den (2009). *Homotolerantie in de sport*. Den Bosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- * Janssens, J., Elling, A. & Kalmthout, J. van (2003). *Het gaat om de sport: een onderzoek naar de sportdeelname van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen*. Nieuwegein: Arko Sports Media, Den Bosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- * Schuyf, J. & Koppers, B. (2008). *Handreiking homo-emancipatie: homoseksualiteit en sport*. Utrecht: MOVISIE.
- * Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2007). *Een gele kaart voor de sport: een quick scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Transgender

- * Eisfeld, J., Schuyf, J. & Stoop, R. (2007). *Factsheet homo-emancipatie: transseksueel, transgender, travestie, interseksueel. Definities, een analyse en aanbevelingen*. Utrecht: MOVISIE.
- * Elling, A. (2010). *Buitengewoon grensoverschrijdend: sportervaringen van transseksuele mannen en vrouwen*. Nieuwegein: Arko Sports Media, Den Bosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- * Quak, R. (2010). *Notitie Transgenderzorg in Nederland naar een hoger plan!* Leiden: STG/Health Management Forum.
- * Schijf, E. (2010). *Genderdysforie en school*. Amsterdam: Transvisie.
- * Schuyf, J. (2010). *Dames, heren en anderen: transgenders in Nijmegen*. Nijmegen: gemeente Nijmegen.
- * Vennix, P. (2010). *Transgenders en werk: een onderzoek naar de arbeidssituatie van transgenders in Nederland en Vlaanderen*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Handreikingen MOVISIE

Alle handreikingen die MOVISIE heeft uitgegeven over LHBT-emancipatie zijn te vinden via www.movisie.nl/handreikingenhomo-emancipatie. Thema's zijn o.a.:

- * gemeentelijke monitoren en homoseksualiteit
- * transseksueel, transgender, travestie, interseksueel
- * participatie van homobelangenorganisaties
- * homoseksualiteit in multicultureel Nederland
- * ouderen en homoseksualiteit
- * homo-ontmoetingsplaatsen in de publieke ruimte
- * huiselijk geweld: informatie voor professionals
- * huiselijk geweld: informatie voor LHBT-organisaties
- * homoseksualiteit en sport
- * ondernemerschap in homo- en lesbische organisaties
- * roze ouderschap
- * veiligheid en seksuele diversiteit in het voortgezet onderwijs
- * LHBT's en veiligheid
- * gezondheid
- * seksuele diversiteit op de werkvloer

Bijlage 1: De Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid in het kort

Sinds de publicatie van *Homobeleid uitgelicht*, zijn gemeenten veel meer activiteiten gaan ontwikkelen voor hun LHBT-burgers. Dat blijkt uit de resultaten van de *Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid*. Deze laat een vooruitgang zien ten opzichte van de drie eerdere monitoren, afgenomen in 2003, 2005 en 2008. Het aantal gemeenten dat de positie van LHBT-burgers op de kaart heeft en laat meetellen is gegroeid, net als het aantal beleidsmaatregelen dat gemeenten nemen.

Iedere gemeente scoort

Honderdvijfendertig gemeenten noemen twee of meer beleidsmaatregelen ten aanzien van hun LHBT-burgers. Dat is in absolute zin een derde van het totale aantal gemeenten in Nederland, en het zijn vrijwel alle gemeenten die een volledig ingevulde monitor terugzonden. Wel gaat het vaak om de wat grotere gemeenten: van de G50 vulden 35 gemeenten de monitor geheel of gedeeltelijk in en 32 van deze gemeenten namen daadwerkelijk beleidsmaatregelen.

Ook het aantal maatregelen dat genomen wordt groeit. Deze vierde monitor kende meer vragen dan de drie voorafgaande (die grotendeels aan elkaar gelijk waren), dus het uiteindelijke puntental is niet vergelijkbaar. Toch is het opvallend dat vrijwel iedere gemeente die de monitor invulde wel op een of meer punten scoorde. Slechts één gemeente scoorde maar 1 punt; deze gemeente is inmiddels opgeheven. In bijlage 3 zijn de resultaten te vinden.

Minder kleinere gemeenten

Het totaal aantal gemeenten in Nederland is iets gedaald ten opzichte van 2008, doordat veel gemeenten zijn gefuseerd. Daardoor zijn er niet alleen minder gemeenten in Nederland, ook zijn er minder kleine gemeenten. Dat zien we ook in de resultaten van de monitor: het aantal kleine gemeenten onder de respondenten is afgenomen, terwijl het aantal (middel)grote gemeenten beduidend is toegenomen.

De monitor is niet verstuurd aan de BES-gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba, aangezien deze pas sinds oktober 2010 een Nederlandse gemeente zijn. In 2012 zullen zij verzocht worden de vijfde monitor in te vullen.

Wat deze monitor vooral meet, is het effect van het gemeentebeleid tot aan de gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010. In de meeste gevallen liep het beleid namelijk tot die datum. Eventuele veranderingen in de collegeprogramma's worden pas vanaf 2011 financieel duidelijk.

Ondersteuning onontbeerlijk

Aan de top van de lijst vinden we de bekende namen: gemeenten die al sinds jaar en dag een gedegen LHBT-emancipatiebeleid hebben. Het zijn de vier grote steden en Nijmegen. In de middenmoot vinden we een deel van de gemeenten die met de minister van homo-emancipatie (OCW) in 2007 een Koploperovereenkomst afsloot, en een aantal grotere nieuwkomers, zoals Almere, Alkmaar, Delft, Enkhuizen, Haarlem en Middelburg. Opvallend veel gemeenten uit de provincie Noord-Holland eindigden hoog in de monitor. Dat is te danken aan de inspanningen van PRIMO nh, een provinciale steunfunctie die gemeenten hielp bij het opstellen van LHBT-beleid. Beide maatregelen geven aan dat in deze fase van de LHBT-emancipatie ondersteuningsprogramma's vanuit de rijksoverheid of provincie onontbeerlijk zijn.

Naast algemene vragen over inbedding en beleid hadden vragen in de monitor betrekking op een zevental hoofdterreinen:

- * Ouderen
- * Jongeren
- * Onderwijs
- * Veiligheid
- * Multiculturele samenleving
- * Sport

Daarnaast vroegen we gemeenten ook naar maatregelen ten behoeve van transgenders, een nieuwe doelgroep.

Samengevat zijn de resultaten:

- * Vooral op het gebied van jongeren en onderwijs is de situatie verbeterd ten opzichte van 2008. De situatie is veel slechter ten aanzien van veiligheid.
- * Op het gebied van zorg voor roze ouderen zien we nauwelijks verbetering.
- * Sommige gemeenten kennen hun wettelijke verplichtingen niet goed.
- * Informatievoorziening van gemeenten over en voor LHBT's blijft achter.
- * De mogelijkheden die gemeenten aan zogenaamde weigerambtenaren geven, lijken verder te zijn afgenomen.
- * Lokaal beleid voor transgenders komt nog niet echt van de grond.

Bijlage 2: Vragenlijst Monitor LHBT-emancipatiebeleid 2010

Algemene vragen

Vraag 1: Van welke gemeente bent u?

Vraag 2: In welke provincie ligt deze gemeente?

Vraag 3: Hoe is de samenstelling (politieke partijen) van het college van uw gemeente?

Vraag 4: Wat is het aantal inwoners van uw gemeente?

Vraag 5: Ingevuld door (contactpersoon)

Vraag 6: Dienst/Functie

Vraag 7: Telefoon

Vraag 8: E-mail

Bewustwording

Vraag 9: De gemeente is zich ervan bewust dat ze homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgenderinwoners heeft.

Vraag 10: De gemeente is van mening dat er soms speciale maatregelen nodig zijn ten behoeve van LHBT-burgers.

Vraag 11: Wordt beleid rond seksuele diversiteit (homoseksualiteit) in algemene beleidsvoornemens van uw gemeente genoemd? Onder algemeen beleid verstaan wij beleid waarbij met de positie van homoseksuelen rekening is gehouden, zonder dat er specifiek beleid voor deze groep is gemaakt.

Vraag 12: Onze gemeente heeft een overeenkomst Koploper LHBT-emancipatie gesloten.

Vraag 13: Onze gemeente wil graag afspraken maken met de bewindspersoon.

Vraag 14: Onze gemeente neemt specifieke beleidsmaatregelen rond seksuele diversiteit (bijvoorbeeld op het terrein van LHBT-emancipatie).

Vraag 15: Er is (ambtelijke) ondersteuning voor een samenhangend of gecoördineerd gemeentelijk LHBT-beleid.

Vraag 16: Hoeveel budget heeft de gemeente gemiddeld per jaar ter beschikking voor beleid rond seksuele diversiteit?

Vraag 17: Onder welke afdeling valt het beleid rond seksuele diversiteit in uw gemeente?

Vraag 18: Onder welke wethouder valt het beleid rond seksuele diversiteit in uw gemeente?

Vraag 19: Door wie laat de gemeente dit specifieke beleid uitvoeren?

De gemeente en de Wmo

Vraag 20: Op welke terreinen van de Wmo zal de gemeente zich de komende twee jaar vooral inzetten?

Vraag 21: De gemeente spreekt in het kader van de burgerparticipatie voor de Wmo ook met (groepen van) homoseksuele burgers.

Vraag 22: De gemeente zorgt ervoor dat er een vertegenwoordiger namens de LHBT-gemeenschap in de Wmo-raad zitting heeft.

Vraag 23: In de Wmo-nota van de gemeente wordt expliciet aandacht besteed aan LHBT burgers.

Vraag 24: De gemeente ontwikkelt in het kader van de Wmo regionale afspraken waarbij een taakverdeling rond LHBT-beleid wordt afgesproken.

Vraag 25: De gemeente stelt als aanbesteder eisen waaraan de inschrijver (de organisatie) en de dienst die zij aanbieden moeten voldoen. Deze criteria moeten vooraf duidelijk bekend zijn gemaakt aan de inschrijver. De gemeente doet uitsluitend zaken met organisaties die inclusief werken en rekening houden met seksuele diversiteit.

Vraag 26: De gemeente zorgt ervoor dat relevante informatie over LHBT's up-to-date aanwezig is bij het Wmo-loket.

Participatie, diversiteit en burgerschap

Vraag 27: De gemeente spreekt minstens een maal per jaar met het wijkcentrum en/of het wijkservicebureau over mogelijkheden om de participatie van LHBT-burgers te optimaliseren.

Vraag 28: Er is een specifiek beleid bij de GGD voor LHBT's met hiv en seksueel overdraagbare aandoeningen.

Vraag 29: De gemeente zorgt voor een regelmatig ontmoetingspunt voor roze ouderen.

Vraag 30: Welzijn ouderen heeft een aanbod voor LHBT-ouderen.

Vraag 31: Ouderenadviseurs zijn op de hoogte van problematiek van LHBT-ouderen.

Vraag 32: Het maatschappelijk werk/het stedelijk welzijn heeft (weet van het) aanbod van cursussen, gespreksgroepen of andere specifieke voorzieningen voor LHBT's.

Vraag 33: De gemeente stimuleert en financiert buddyzorg voor kwetsbare groepen binnen de LHBT-gemeenschap; dit is als specifiek werkterrein bekend.

Vraag 34: In onze gemeente zijn belangenorganisaties voor LHBT's actief.

Vraag 35: In onze gemeente is sprake van een platform o.i.d. met organisaties uit de doelgroep waarmee de gemeente formeel of informeel overlegt over het homo-emancipatiebeleid.

Vraag 36: Onze gemeente heeft contact met de belangenorganisaties. Zo ja: in welke vorm?

Vraag 37: Als er sprake is van een subsidie aan de belangenorganisatie, om hoeveel geld ging het dan in 2008?

Vraag 38: Staan er verplichtingen tegenover?

Vraag 39: Voor welke producten kan subsidie worden aangevraagd?

Vraag 40: Wordt er door de gemeente informatie over seksuele diversiteit verstrekt aan burgers en/of instellingen?

Gemeentelijke informatievoorziening

Vraag 41: Er zijn specifieke producten of projecten op het gebied van LHBT-emancipatie ontwikkeld.

Vraag 42: Indien ja, welke producten zijn dat?

Seksuele diversiteit en personeelsbeleid

Vraag 43: Er is een ontmoetingspunt of overleg voor homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgendergemeenteambtenaren.

Vraag 44: De gemeente heeft als werkgever gezorgd voor instelling van gedragsregels, klachtenregelingen en vertrouwenspersonen om seksuele intimidatie en pesten tegen te gaan.

Jeugd, jongeren en onderwijs

Vraag 45: De gemeente zorgt voor meerjarige schoolbenadering en gratis schoolbegeleiding om sociale acceptatie van LHBT's op scholen te integreren.

Vraag 46: De gemeente zorgt dat de GGD periodiek via de jeugdmonitor de houding tegenover LHBT's en veiligheid op school en de beleving (het psychisch welbevinden) van jongeren met lesbische, homoseksuele, biseksuele of transgendergevoelens onderzoekt.

Vraag 47: De gemeente ondersteunt – al dan niet via de GGD-scholen met begeleiding, training, voorlichting, ook door vrijwilligers, en materiaal op het gebied van seksuele diversiteit, met inbegrip van transgenders.

Vraag 48: De gemeente draagt er in het kader van het prestatieveld OGGZ in de Wmo zorg voor dat er expertise wordt ontwikkeld op het thema homoseksualiteit en transgender als grond voor (para)suicide; en dat deze expertise daadwerkelijk preventief wordt ingezet.

Vraag 49: De gemeente zorgt dat professionals die werken in het jeugd-en jongerenwerk, GGD, ZAT-teams en/of verbonden zijn aan de Centra voor Jeugd en Gezin getraind worden om homoseksualiteit en transgender bespreekbaar te maken, homo- en transgender-negatiefgedrag tegen te gaan en (gezondheids)problemen onder LHBT-jongeren, zoals depressie, op tijd te signaleren en toe te leiden naar professionele hulpverlening.

Veiligheid en openbare orde

Vraag 50: De gemeente heeft zicht op de veiligheid in de stad/gemeente voor LHBT's.

Vraag 51: Politieagenten en buurtregisseurs worden getraind in de aanpak van anti-LHBT-geweld en de omgang met de slachtoffers.

Vraag 52: De gemeente ondersteunt financieel een antidiscriminatiebureau.

Vraag 53: De gemeente zet een samenhangende aanpak van discriminatie in het collegeprogramma. Onderdeel van deze aanpak is dat discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en genderexpressie standaard op de agenda van het overleg van burgemeester, politie, OM (en het ADB) komt en betreft lokale (LHBT-)belangenorganisaties (indien aanwezig) daarbij.

Vraag 54: De burgemeester gaat actief ingrijpen wanneer LHBT-burgers uit hun huis worden gepest.

Vraag 55: De gemeente neemt maatregelen i.s.m. de politie om de aangiftebereidheid en registratie van anti-LHBT-geweld te verbeteren. Bij anti-LHBT-geweld neemt de politie altijd aangifte op en niet slechts een melding.

Vraag 56: Goede en passende opvang wordt beschikbaar gesteld voor LHBT's (met name ook allochtone) die het slachtoffer (dreigen te) worden van huiselijk geweld, eerge relateerd geweld en kindermishandeling.

Vraag 57: De gemeente erkent dat MOP's (ontmoetingsplaatsen voor mannen die seks hebben met mannen) in een behoefte voorzien van een deel van hun burgers en neemt maatregelen om MOP's die zich op hun grondgebied bevinden zodanig in te richten dat zij veilig zijn voor de bezoekers en geen aanstoot geven aan de omwonenden.

Vraag 58: De gemeente investeert in voorlichting, dialoog en ondersteuning van LHBT's uit etnische en religieuze minderheden, bijvoorbeeld door goede afspraken en financiering van ketenzorg. (Ketenzorg wil zeggen dat alle betrokken organisaties tot een samenhangend aansluitend aanbod komen.)

Vraag 59: De gemeente zorgt ervoor via het CvJG en het AMW dat allochtone jongeren met homoseksuele gevoelens op de hoogte zijn waar ze heen kunnen om advies en hulp.

Vraag 60: Voorlichting over homoseksualiteit en transgenders is een vast onderdeel van de inburgeringscursus en het integratiebeleid.

Trouwen

Vraag 61: Zoals u bekend is wordt het burgerlijk huwelijk tussen twee mensen van hetzelfde geslacht voltrokken door een ambtenaar of een Bijzondere Ambtenaar van de Burgerlijke Stand (BABS). Is het in uw gemeente regel dat alle ambtenaren en BABS'en verplicht zijn ieder huwelijk te voltrekken?

Vraag 62: Verstrekt uw gemeente op verzoek ook anderstalige verklaringen van het gesloten huwelijk tussen partners van gelijke sekse?

Een nieuwe doelgroep: transgenders

Vraag 63: De gemeente draagt er zorg voor dat zij in haar re-integratiebeleid niet direct of indirect onderscheid maakt op grond van seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie.

Vraag 64: De gemeente houdt er rekening mee dat transgenders al dan niet in transitie vaak moeilijkheden op de werkplek en bij het verkrijgen van werk ondervinden en neemt specifieke maatregelen.

Vraag 65: De gemeente beschikt over een lijst van huisartsen en hulpverleners op het gebied van transgender en zorgt voor regelmatige update en verspreiding van deze lijst.

Vraag 66: De gemeente faciliteert een veilige ontmoetingsmogelijkheid voor transgenders.

Vraag 67: De gemeente wil eventueel de Bijzondere Bijstand inzetten voor transgenders die de noodzakelijke behandelingen niet door de zorgverzekeraar vergoed krijgen.

Vraag 68: De Dienst Burgerzaken houdt in haar bejegening rekening met transgenders van wie de sekse in het paspoort en/of de GBA mogelijk (nog) niet overeenkomt met hun genderidentiteit.

Sport en recreatie

Vraag 69: De gemeente hanteert een antidiscriminatie gedragscode binnen de sport.

Vraag 70: Het gemeentebestuur stopt een wedstrijd wanneer er sprake is van anti-LHBT-sprekkoren

Vraag 71: De gemeente gaat in samenwerking met de sportverenigingen agressie rond LHBT-burgers op het sportveld voorkomen.

Vraag 72: De gemeente bevordert de oprichting van wijk- en buurtsportclubs die duidelijk en actief openstaan voor alle groepen, jongeren en ouderen, LHBT's en hetero's.

Vraag 73: De gemeente geeft de aan te stellen combinatiefunctionarissen sport een duidelijke taak bij het bevorderen van sociale acceptatie van LHBT-deelnemers in de sport.

Vraag 74: De gemeente spreekt sportcentra aan om voorzieningen te treffen voor privé-kleedkamers en -douchecabines bij sportvoorzieningen, om zo deelname aan sportactiviteiten van transgenders te faciliteren.

Algemene en bestuurlijke aangelegenheden

Vraag 75: In de activiteiten in het kader van de stedenband zoekt de gemeente actief naar mogelijkheden tot uitwisseling rond seksuele diversiteit.

Gemeentelijke monitoren

Vraag 76: De gemeente stimuleert publieksevenementen en/of culturele uitingen met speciale aandacht voor LHBT-burgers. Het gaat bijvoorbeeld om 17 mei (IDAHO) of 11 oktober (Coming Out dag) of een andere lokale roze dag.

Vraag 77: In de gemeentelijke leefbaarheids- en veiligheidsmonitor wordt expliciet aandacht geschonken aan houding t.o.v. en ervaren veiligheid van LHBT's.

Vraag 78: In de gemeentelijke gezondheidsmonitor wordt expliciet aandacht geschonken aan ervaringen van LHBT's.

Bijlage 3: Uitslagen Monitor lokaal LHBT-emancipatiebeleid

Punten

Iedere vraag in de monitor leverde punten op. Dat resulteerde in een totaal aantal punten per gemeente. In de tabel hieronder is per 10 punten te zien hoe de deelnemende gemeenten scoorden. Ook geven we de provincie en het totaal aantal inwoners per gemeente.

>51 punten	Provincie	Inwoners
Amsterdam	NH	756.347
Den Haag	ZH	489.375
Groningen	GR	184.213
Nijmegen	GD	155.000
Utrecht	UT	310.000
41-50 punten		
Amersfoort	UT	145.000
Deventer	OV	98.000
Dordrecht	ZH	119.000
Heerlen	LB	89.267
Hoorn	NH	70.000
Rotterdam	ZH	600.000
Tilburg	NB	205.000
Zwolle	OV	120.000
31-40 punten		
Alkmaar	NH	94.000
Arnhem	GD	150.000
Delft	ZH	96.518
Enschede	OV	156.000
Heemskerk	NH	38.848
Hillegom	ZH	20.000
Kerkrade	LB	49.000
Lelystad	FL	74.502
Maastricht	LB	118.284
Noord-Beveland	ZE	7.900
Schagen	NH	19.000

21-30 punten		
Almere	FL	189.000
Bellingwedde	GR	9.250
Bergen	LB	13.400
Dinkelland	OV	26.110
Enkhuizen	NH	18.000
Gaasterlan-Sleat	FR	10.250
Haarlem	NH	149.576
Hilversum	LB	84.422
Hoogeveen	DR	54.000
Kapelle	Ze	12.500
Leek	GR	19.500
Leeuwarden	FR	90.000
Leiden	ZH	117.145
Middelburg	ZE	48.000
Moerdijk	NB	36.000
Overbetuwe	GD	48.000
Renkum	GD	31.000
Rijnwoude	ZH	18.700
Schiedam	ZH	75.310
Schoonhoven	ZH	11.929
Uithoorn	ZH	28.000
Valkenswaard	NB	30.872
Veldhoven	NB	43.000
Velsen	NH	66.000
Wageningen	GD	36.000
Wervershoof	NH	8.705
Zeewolde	FL	21.000
Zoeterwoude	ZH	8.121
11-20 punten		
Albrandswaard	ZH	24.188
Almelo	OV	72.000
Alphen aan den Rijn	ZH	72.000
Beemster	NH	8.600
Bergeijk	NB	18.000
Bernisse	ZH	12.523
Borger-Odoorn	DR	26.000
Borsele	ZE	22.500
Boxtel	NB	30.278

Dalfsen	OV	27.263
De Wolden	DR	23.600
Dongen	NB	25.084
Dronten	FL	40.000
Emmen	DR	110.000
Geldrop-Mierlo	NB	38.100
Haarlemmermeer	NH	142.825
Halderberge	NB	30.000
Hengelo	OV	80.000
Heusden	NB	43.000
Kampen	OV	50.000
Katwijk	ZH	62.000
Leudal	LB	36.795
Leusden	UT	28.500
Littenseradiel	FR	10.924
Loenen	UT	8.500
Maasdriel	GD	23.500
Mook en Middelaar	LB	8.049
Nunspeet	GD	27.000
Oldenzaal	OV	32.000
Olst-Wijhe	OV	17.484
Ouder-Amstel	NH	13.000
Peel en maas	LB	43.000
Raalte	OV	37.000
Rijswijk	ZH	48.000
Rozendaal	GD	1.510
Sittard-Geleen	LB	95.000
Venlo	LB	100.000
Westervoort	GD	15.240
Westvoorne	ZH	14.058
Wieringermeer	NH	12.500
Woerden	UT	48.000
Zandvoort	NH	16.000
Zuidhorn	GR	18.500
2-9 punten		
Achtkarspelen	FR	28.200
Alphen-Chaam	NB	9.400
Apeldoorn	GD	151.000
Barendrecht	ZH	46.453
Berkelland	GD	45.000

Bernheze	NB	29.655
Boxmeer	NB	28.600
Breda	NB	174.573
Bronckhorst	GD	37.900
Cranendonck	NB	20.000
Drimmelen	NB	26.570
Duiven	GD	26.500
Elburg	GD	22.000
Ermelo	GD	26.264
Goedereede	ZH	11.373
Kollumerland c.a.	FR	13.000
Leidschendam-Voorburg	ZH	73.000
Lisse	ZH	22.337
Losser	OV	22.500
Midden-Delfland	ZH	18.000
Millingen aan de Rijn	GD	5.857
Naarden	NH	17.000
Nieuwkoop	ZH	27.000
Noordoostpolder	FL	46.080
Oirschot	NB	17.800
Oldambt	GR	39.400
Oldebroek	GD	23.000
Ooststellingwerf	FR	26.288
Opmeer	NH	11.400
Papendrecht	ZH	31.838
Slochteren	GR	15.000
Son en Breugel	NB	15.700
Teylingen	ZH	35.000
Tiel	GD	41.000
Veghel	NB	37.308
Vianen	UT	19.641
Waddinxveen	ZH	25.400
Waterland	NH	17.000
Weert	LB	48.500
Woudrichem	NB	14.400
Zaltbommel	GD	26.000

Provinciale spreiding

De teruggezonden enquêtes zijn wederom betrekkelijk representatief over de verschillende provincies verspreid. In onderstaand overzicht is te zien hoe de verdeling was, in absolute aantallen en in procenten ten opzichte van het totaal aantal gemeenten per provincie.

Provincie	Aantal	%
	2010	2010
Groningen	6	26%
Friesland	7	23%
Drenthe	3	25%
Overijssel	12	48%
Gelderland	19	34%
Flevoland	5	84%
Utrecht	6	21%
Noord-Holland	17	28%
Zuid-Holland	26	31%
Zeeland	4	31%
Noord-Brabant	19	28%
Limburg	11	32%

Omvang gemeenten

In onderstaande tabel staat de respons uitgesplitst naar omvang van de gemeenten: in absolute aantallen en in procenten ten opzicht van het totaal van 144. Dat totaal is inclusief de gemeenten die gedeeltelijk (telefonisch) hebben meegedaan. De cijfers van 2006 en 2008 zijn er ook in terug te vinden.

Aantal inwoners	Monitor 2010		Monitor 2008		Monitor 2006	
< 5.000	2	1,4%	2	1,2%	2	1,5%
5.000-20.000	42	29,1%	62	36,0%	60	43,0%
20.000-50.000	60	41,7%	69	40,1%	58	41,0%
50.000-100.000	20	13,9%	18	10,5%	8	6,0%
> 100.000	20	13,9%	21	12,2%	13	9,4%
	144	100%	172	100%	141	100%

De toename van het aantal 'grote' respondenten heeft wellicht te maken met de flinke toename in het aantal fusies. Nog tijdens de enquêtering zijn tien gemeenten gefuseerd.

Opvattingen over LHBT-beleid

Evenals in eerdere edities legden wij in de monitor van 2010 gemeenten een aantal stellingen over LHBT-beleid voor:

- * Onze gemeente is te klein.
- * Het heeft weinig prioriteit.
- * Wij krijgen nooit signalen van LHBT-burgers.
- * Wij zijn nooit in contact met LHBT-burgers.
- * De emancipatie is voltooid.

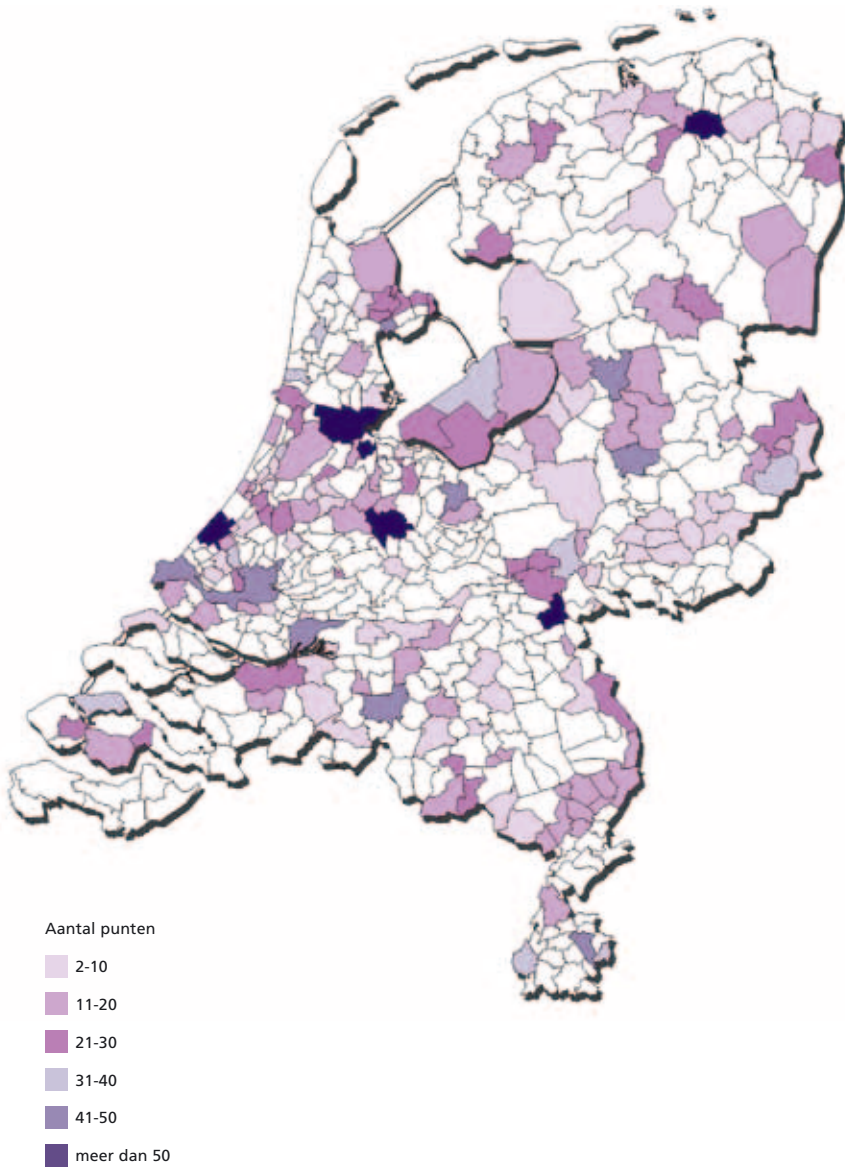
Ze konden daarop antwoorden met een cijfer van 1 (totaal niet voor ons van toepassing) tot 5 (geheel van toepassing). Zo krijgen we een indruk of het beleid van belang geacht wordt, en waarom wel of niet. In onderstaande tabel zijn de scores gerelateerd aan de grootte van de gemeente.

Gemiddelde waardering per gemeente met aantal inwoners:	Onze gemeente is te klein	Het heeft geen prioriteit	Wij krijgen nooit signalen van LHBT-burgers	Wij zijn nooit in contact met LHBT-inwoners	De emancipatie is voltooid
Minder dan 5.000	5,00	4,00	4,00	1,00	2,00
5.000-10.000	4,89	4,33	4,11	3,67	2,44
10.000-20.000	4,40	3,73	4,13	3,73	2,57
20.000-50.000	3,63	3,51	3,41	3,29	2,31
50.000-100.000	1,83	3,17	2,67	2,72	1,72
100.000-150.000	1,33	3,44	3,11	2,67	2,33
150.000-250.000	1,00	3,43	2,43	2,29	1,43
< 250.000	1,00	3,50	2,75	3,00	2,00
Gemiddelde 2010	2,89	3,64	3,33	2,79	2,10
Gemiddelde 2006	3,29	3,89	4,01	3,61	2,64
Gemiddelde 2003	3,30	4,11	4,19	(3,70)	(2,56)

Deze uitkomsten tonen aan dat er nog steeds een vrij recht evenredig verband bestaat tussen de grootte van de gemeente en de waardering die ze geven aan de vijf stellingen. Kleine gemeenten geven aan minder prioriteit te hebben voor LHBT-beleid, en minder signalen te ontvangen. Er is een scheidslijn te zien tussen gemeenten met meer dan 50.000 inwoners en kleinere gemeenten.

De cijfers geven ook aan dat de aandacht voor LHBT-beleid toeneemt. Vergeleken met voorgaande jaren zeggen minder gemeenten dat ze te klein zijn. Een kanttekening daarbij is wel dat de omvang van gemeenten door voortdurende fusering groeit. Daarnaast geven de respondenten vaker dan voorheen aan contact te hebben met LHBT-burgers en signalen van hen te krijgen. Bovendien is men minder van mening dat de homo-emancipatie voltooid is.

Welke gemeenten hebben beleid voor LHBT-burgers?

MOVISIE is hét landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. We bieden toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, zorg en sociale veiligheid. In ons werk staan vijf actuele thema's centraal: huiselijk & seksueel geweld, kwetsbare groepen, leefbaarheid, mantelzorg en vrijwillige inzet. Onze ambitie is daadwerkelijk te investeren in een krachtige samenleving waarin burgers zoveel mogelijk zelfredzaam kunnen zijn.

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg

kwetsbare groepen

vrijwillige inzet

huiselijk en seksueel geweld

leefbaarheid

Wat doen Nederlandse gemeenten aan de emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders (LHBT's)? Wat kunnen ze eraan doen? In *De roze gemeentegids* vinden gemeenten en lokale belangenorganisaties handreikingen voor de vormgeving van LHBT-emancipatiebeleid. Op terreinen als Wmo, ouderen, jongeren, migranten, veiligheid, onderwijs en sport bevat de gids concrete voorbeelden, adviezen en achtergronden.